УЖ

Український журнал

1–2 | 2012
ціна 30 Kč

Тема: високотехнологічна зброя

Іржа без справедливості

Не буйне кіно

На саміті втрачених ілюзій

Останній флешмоб

9 771802 586009 01

Іржа без справедливості

› Дехто іронізує – Польща, будучи головою Ради ЄС у другому півріччі 2011 року, хоч і хотіла багатьох речей, не зробила майже нічого. Я категорично з цим не погоджуюся.

Кілька місяців тому мені довелося побувати на тосканському узбережжі між містечками Пйомбіно та Чивітавек'я. Чудове море й узгір'я з пахощами вина. Нині ландшафт цього узбережжя доповнює білий силует напівзатонулого лайнера „Costa Concordia", яка, нібито й вписуючись у традиційну італійську неприбраність, усе ж руйнує гармонію місця. Незадовго до трагедії прекрасного італійського лайнера сталася ще одна подія, яку дозволю собі дещо порівняти з тосканським нещастям, – закінчилося польське головування в Раді ЄС.

Та, борони Боже, не порівнюю польських керманичів з капітаном Франческо Скеттіно, який за останні дні став символом нахабства. Навпаки, Бюро польського головування – це „Costa Concordia". Чому?

Польща – на відміну від своєї попередниці Угорщини – почала посилено готуватися до свого президенства ще тоді, коли було затверджено Лісабонський договір, і, відповідно, стали відомі повноваження головуючої в ЄС країни. Польська програма опрацьовувалася роками, була закономірним продовженням зовнішньої політики Варшави. Не дивно, що пріоритетом президенства стало включення якомога більше східних сусідів ЄС до структур Співтовариства. Поряд із традиційним ключем польської політики, у програмі головування досить швидко з'являлися поправки з огляду на поточні події, зокрема, через „арабську весну". Варшава зуміла еластично підготуватися до саміту „Східного партнерства", який „перепав" на її плечі від Будапешта. Отож, підготовка була поважною – підтвердженням хай буде те, що на головуванні не позначилися парламентські вибори, які відбулися саме в другій половині 2011-го. Для порівняння, політична криза в Чехії досить негативно віддзеркалилася на головуванні Праги – тож різні оглядачі, згадуючи досвід південних сусідів, серйозно побоювалися, що кривава кампанія двох найголовніших конкуруючих партій Польщі знищить напрацювання багатьох місяців.

Та цього не сталося. Підводне каміння, а точніше, мілина, на яку сіла „Costa Polonia", мала назву „Українське море". Те, до чого польські політики готувалися багато місяців – підписання угоди про асоціацію з Україною, – провадячи численні переговори з київськими високопосадовцями, кілька людей перекреслили одним рішенням. Йдеться про знані вже всьому світові політично вмотивовані процеси. І хай там що не твердить український Франческо Скеттіно – Віктор Янукович, підкреслюючи „незалежність рішення українських судів", ніхто йому не вірить. І не польська у тому провина.

Бюро польського головування зробило для України за півроку чимало. Результати цього відчуватимуться в далекому майбутньому. Говорилося, зокрема, про розширення освітніх програм, таких, як „Erasmus", в Україну, і в майбутньому – у Росію. Обговорювалися принципи створення великого фонду, який дозволив би робити освітній обмін між країнами „Східного партнерства" та Європейського Союзу. Почалася праця зі створення Європейського фонду задля демократії, який стане важливим інструментом для неурядових організацій, у тому числі зі східних країн Партнерства. Та головної мети не було досягнуто, і угода про асоціацію залишилася навіть без „парафок".

Що ж погубило амбітний корабель „Costa Polonia"? Адже були і працьовитість, і професіоналізм, і щирі прагнення. Та, як здається, вони були надто щирими – аж до прометеїзму. Польський вищий політикум, який досить часто має коріння в „Солідарності", добре знає, що таке прометейське прагнення в Євросоюз. Однак мало усвідомлює, що ідентична мета в Києві має радше затхлий кон'юнктурний душок родом із комуністичної епохи. Шкода, що цей сморід звів нанівець дійсно копітку й красиву роботу Польщі. Варшава могла просто „відсидітись", як Будапешт, що тільки й вимальовувався обличчям свого прем'єра Віктора Орбана. Проте польські керманичі вели справді непрості та численні розмови. Не допомогло. Завдяки кільком чиновникам-самодурам „Costa Polonia" – на дні. От тільки за цю купу іржі, на відміну від Франческо Скеттіно, ніхто не постане перед судом.

Ігор Ісаєв,
редактор Польського радіо
(Варшава)

ЗМІСТ

Фото: Ольга Годованець

вдома на чужині

7 Богдан Копчак
Останній „відхід“ Гавела

9 Михайло Самусь
Вертолітний ринок НАТО без України

11 Богдан Копчак
Справа Тимошенко

13 Лубош Палата
Гавел, найбільший європеєць наших часів

гості

14 **Олесь Санін: „Треба не дев'ятий вал піднімати, а знайти краплю істини“**

Парадокс полягає в тому, що Україна – країна кінематографічна, яка має свої традиції, своїх всесвітньовідомих майстрів, власну школу, можливість розвивати таке кіно, яке може бути самоокупним на території самої держави. Але впродовж уже достатньо довгих років її кіно переживає стагнацію.

тема: високотехнологічна зброя

16 Жанна Безп'ятчук
Не буйне кіно

20 Лукаш Ясіна
Від міфів до правдоподібних міфів

23 Богдан Копчак
Замовлення чи внутрішня потреба?

24 Роман Кабачій
На краю необхідності

25 Сергій Гакман
Сказати правду про отаманів

26 Жанна Безп'ятчук
Народження українського супергероя

Це українець Іван Даценко (ім'я у фільмі – Іван Додока), військовий льотчик, Герой Радянського Союзу, якого під час Другої світової збили над Львовом. Він потрапив до німецького полону, де вижив, але свої землячки з НКВС його „за державну зраду“ відправили до концтаборів. Вижив він і там. І незбагненним чином опинився в Канаді

28 Ольга Годованець
Банда Чорного Козака

30 Дмитро Калинчук
Справа не в сюжеті

31 Оксана Щур
На чому стоїмо?

„Український журнал“
www.ukrzurnal.eu
Інформаційний культурно-політичний місячник для українців у Чехії, Польщі та Словаччині
№ 1–2 (72), 2012, рік сьомий
Видає: РУТА, e-mail: ukrzur@seznam.cz
Редколегія:
Петро Андрусечко (головний редактор)
Прага – Ленка Віх (керівник проекту), Богдан Копчак, Валентина Люля, Інна Біланин, Богдан Зілинський, Рене Кочік, Яна Леонтієва
Варшава – Ростислав Крамар, Петро Тима, Анна Коженьовська-Бігун, Ярослав Присташ
Пряшів – Олесь Мушинка
Київ – Богдана Матіяш
Львів – Анастасія Левкова, Богдан Бачинський
Познань – Катерина Шестакова

Коректор: Надія Іздрик
Художнє оформлення та верстка: Ондра Гулеш
Дистрибютор: CZ Press spol. s.r.o.

Часопис видається за фінансового сприяння Міністерства культури ЧР

За достовірність викладених фактів відповідає автор статті.
Редакція залишає за собою право не у всьому погоджуватися з думками і поглядами авторів, скорочувати матеріали і виправляти мову.
Рукописи не повертаються.

Реєстрація: MK ČR E 16026
ISSN 1802-5862

www.ukrzurnal.eu

з краю

32 Юлія Тищенко
На саміті втрачених ілюзій. Угода про асоціацію Україна–ЄС

Саме процес поглиблення взаємин з ЄС може стати каталізатором змін насамперед усередині країни, заради самої країни, каталізатором, який не має нічого спільного з імітацією реформ.

35 Андрій Окара
Наступна газова війна, бо вибори в Росії

36 **Сергій Гайдай: „В Україні немає партій, вони не виражають інтересів жодних прошарків, лише власні“**

41 Володимир Фесенко
На кого поставить родина?

43 Каміль Цалус, Пйотр Олекси
Українська альтернатива для Придністров'я?

культревю

46 **Ростислав Мельників: „Нині маю дивовижне відчуття**

50 Тамара Злобіна
По світу з торбами

51 **музика**

52 **письменницька колонка**
Галина Крук
Проблема вибору

Бувають ситуації, коли, здається, немає виходу. Але завжди є можливість вибору. Навіть якщо доводиться вибирати з-поміж двох зол – більшого і меншого. Часто ми схильні плутати ситуації без виходу із ситуаціями без вибору.

53 Юрко Іздрик
ОСТАННІЙ ФЛЕШМОБ

54 Олег Коцарев
„Бароковий кордон“ Слобожанщини і Донбасу

55 **рецензії та анотації**

УЖ у мережі Facebook!

„Український журнал“ уже доступний в мережі Facebook, де для всіх охочих відкрито простір для дискусій та коментарів стосовно актуальних та архівних номерів нашого часопису.

www.ukrzurnal.eu

Наш читачу!

› Сьогодні ми пропонуємо тему, присвячену історичному кінематографу чи, радше, його відсутності в українській кіноіндустрії. Потенціал в Україні величезний (щоправда, слово „потенціал“ у випадку України починає відверто дратувати). Велика країна, багато глядачів, складна і цікава історія, яка може стати безкінечним джерелом ідей для різнопланового продукту.

Чого тоді не вистачає? Як слушно зауважує режисер Олесь Санін, в українській керівній еліті відсутні творчі люди, які розуміють, що успішна держава складається не лише з олігархів та їхніх великих підприємств. Безперечно, частку провини за ситуацію в українському кінематографі можна покласти на радянське минуле. Однак понад 20 років незалежності – чималий відрізок часу. Тим більше, що занепад стосується не лише історичного кіно, а є питанням екзистенції сучасної української культури в цілому. Слава Богу, є ентузіасти, які намагаються реалізувати власні проекти всупереч реаліям.

Українські блокбастери перед нами (зрештою, не лише історичні). Однак чи є завдання в українського історичного кіно, якась місія? Вочевидь, йому не уникнути відповідей на складні запитання, часом ризиковані, яких в Україні аж ніяк не бракує. У цьому Україна не самотня. Подивіться, наприклад, фільм польської режисерки Агнешки Голланд. Його лейтмотив – польсько-єврейські стосунки часів Другої світової. В очікуванні на відповідний український продукт я переглянув „Той, хто пройшов крізь вогонь“ Михайла Іллєнка. Можливо, історія „українського індіанця“ – це і є передвісник змін...

Тим часом в українській політиці зміни дуже кволі. Одні „сидять“, інші – навпаки, живуть у повній безкарності. Та почуття стабільності доволі ілюзорне, про що засвідчив минулий рік. Наступні місяці пройдуть під знаком парламентських виборів. Чи принесуть вони зміни? Певне одне – ми писатимемо про це.

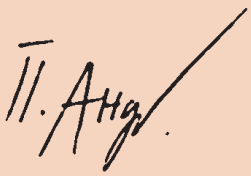

Азаров у Празі

Колону українського уряду, який прибув до Праги з офіційним візитом 19 грудня 2011 року, в столиці Чехії зустріла група українських демонстрантів. Транспаранти в їхніх руках застерігали чеський уряд від співпраці з офіційним Києвом, який тримає за ґратами екс-прем'єра Юлію Тимошенко та переслідує інших членів її уряду. Між демонстрантами не було ні Б. Данилишина, ні Олександра Тимошенко, який – дуже ймовірно – у цей час уже перебував в Чехії в очікуванні притулку.

Візит Азарова в Прагу був дещо нестандартним. Він відбувся на тлі не дуже вдалого для України київського саміту з ЄС. Не все гаразд було і в Празі. Ще в п'ятницю, останній робочий день перед візитом Азарова, на веб-сторінках уряду і президента Чехії Вацлава Клауса про заплановані переговори і зустрічі з українцями не з'явилося ані півслова. Навіть у прес-розділі очікуваних подій. Повідомлення з'явилися лише пізно пообіді.

Фото: Богдан Колчак

Зустріч Миколи Азарова з головою уряду Чехії Петром Нечасом формально поставила крапку на минулорічній дипломатичній війні між Києвом і Прагою. В ході конфронтацій Україна за надання Чехією політичного притулку Данилишину і критику судового процесу над Юлією Тимошенко відповіла тим, що двох чеських дипломатів у Києві звинуватила у шпіонажі. Коли дипломати вимушено покинули столицю України, прийшла адекватна відповідь МЗС Чехії: і валізи довелося швиденько пакувати двом українським дипломатам у Празі.

„Ми виходимо з того, що всі ці епізоди і явища тимчасові, а відносини між нашими країнами мають для нас стратегічну цінність, вони надзвичайно важливі", – заявив з цього приводу Азаров. Оголошений на прес-конференції мир також підтримав Нечас. „Я впевнений у тому, що сьогоднішній візит пана прем'єр-міністра, підписання трьох міжурядових угод є зрозумілим свідченням налагодження нових контактів і нового імпульсу в наших взаєминах", – підкреслив він.

У час, коли Азарова в Празі приймали найвищі представники Чехії, у Києві в ході саміту Україна–ЄС так і не було підписано довгоочікуваної асоціаційної угоди з ЄС. А в Празі Азаров також не отримав жодних гарантій, що Чехія – через справу Юлії Тимошенко та стан демократії в Україні – не заблокує саме ухвалення асоціаційної угоди.

Легалізуйся!

В Польщі з 2 січня іноземці подають заяви, щоб узаконити нелегальне перебування в країні. Над Віслою набрав чинності закон про аболіцію, що передбачає легалізацію перебування багатьох іноземців на період до двох років, натомість заяви можна подавати лише до середини 2012 року. На думку переважної більшості польських соціологів, аболіцію подібного масштабу в країні треба було провести вже давно, оскільки в Польщі існує велика група іноземців, яка живе „в тіні", проте досить добре інтегрована у польське суспільство.

Закон стосується іноземців, які незаконно перебували на території Польщі принаймні з 20 грудня 2007 року, тобто відтоді, коли Польща вступила у Шенгенську зону. За даними столичного воєводського управління, у Варшаві за перший місяць дії закону поступило більше тисячі заяв іноземців, переважно їх адресантами є громадяни України. Саме завдяки останнім було створено Комітет задля аболіції, через акції якого, а також за сприяння депутата-українця Мирона Сича аболіцію було прийнято.

Ласкаво просимо у Чорнобиль

Любителі туристичного екстриму, передусім європейські туристи, з грудня 2011 року знову отримали офіційну можливість брати участь у платних екскурсіях до Чорнобиля. В 30-кілометрову Зону відчуження північніше Києва, звідки після аварії на атомній електростанції в 1986 році виселили все населення, можна потрапити в складі організованої групи, оплативши квиток у розмірі 75–102 євро за особу. В червні 2011 року українська прокуратура заборонила державній туркомпанії „Чорнобиль Інтерінформ" здійснення ознайомлювальних екскурсійних турів, однак прибуткові екскурсії неофіційно продовжувались іншими компаніями під виглядом поїздок журналістів, вчених і студентів у „навчальних і професійних інтересах". За минулий рік чорнобильську Зону відчуження відвідало близько 7500 туристів. Чорнобиль має стати одним із туристичних магнітів для футбольних уболівальників під час Чемпіонату Європи з футболу 2012 року.

Дайте печатку!

Початок січня у Польщі – це додатковий головний біль для хворих. Проти нового закону про відшкодування частини вартості ліків протестували лікарі й фармацевти. Уряд зобов'язав їх перевіряти, чи пацієнт має страхування на відшкодування частини вартості ліків, передбачене законом. У разі помилки медикам загрожували штрафи від кількасот до навіть тисячі євро. На знак протесту лікарі почали виписувати рецепти з печаткою „Рішення про повернення коштів приймає Національний фонд охорони здоров'я" – внаслідок чого пацієнти не могли отримати за ліки належні їм кошти (завдяки цьому страйк журналісти назвали „печатковим"). Працівники служби охорони здоров'я закидають урядові, що той через штрафні санкції хоче перекласти на медиків свої обов'язки.

Всю владу – силовикам!

Рівно опівдні 5 січня в Польщі впродовж двох хвилин звучали сирени пожежних машин і сигналили автомобілі інших силових структур. Таким чином розпочалася серія протестів проти підвищення заробітної плати лише для поліції та армії, про що раніше заявив голова польського уряду Дональд Туск. Із цим не погодилися профспілки силовиків, що стали загрожувати протестами під час Євро–2012.

Попри різні заклики, уряд на протести не відреагував, тому вже через кілька днів країною прокотилася серія чергових страйків. 10 січня протестував варшавський аеропорт імені Шопена, а також кілька переходів на польсько-українському кордоні. Прикордонники заявили про так званий сидячий страйк: вони здійснювали роботу з найдрібнішими подробицями, затримуючи таким чином рух.

Самогубство Військового прокурора Польщі?

› Польський Військовий прокурор Міколай Пшибил 9 січня намагався накласти на себе руки під час перерви на прес-конференції в Познані. Прокурор захищав своїх колег від звинувачень ЗМІ у порушенні закону – місцева „Gazeta Wyborcza" викликала у суспільстві резонанс своїм розслідуванням, у якому зазначалося, що Військова прокуратура вимагала від операторів стільникового зв'язку телефонних даних журналістів, що займалися справою авіакатастрофи під Смоленськом. Оператори відмовилися це робити. „Я категорично протестую проти негативної медіакампанії, під час якої звучать брехливі звинувачення на адресу Військової прокуратури", – говорив Міколай Пшибил за кілька хвилин до спроби застрелитися. Відтак прокурор попросив журналістів вийти з зали на 5-хвилинну перерву. Через деякий час учасники конференції почули постріл.

Міколай Пшибил вижив, але випадок викликав бурхливу дискусію щодо доцільності існування окремої Військової прокуратури як пережитку комуністичних часів (у країнах Заходу діє лише одна прокуратура). Імовірно, Генеральний прокурор Польщі Анджей Серемет оголосить про розпуск цієї структури.

Перед Данією – непрості місяці головування в ЄС

› Данія з 1 січня формально керує роботою Європейського Союзу. Перед данцями й усім Європейським Союзом – важкі місяці. Переговори з питань бюджету і робота з узгодження фіскального договору – це го- ›

Останнє „прощання" Гавела

› Понад дві тонни воску, що залишилися від свічок, запалених людьми для вшанування пам'яті Вацлава Гавела, використовують нині скульптори Роман Швейда і Лукаш Гавловски для зведення скульптури у вигляді серця.

Фото: Богдан Копчак

18 грудня 2011 року на 75-ому році життя помер Вацлав Гавел. Коло пам'ятника св. Вацлаву, відразу після перших повідомлень про його смерть, пражани спонтанно почали покладати квіти і запалювати свічки. Море свічок. Перед Новим Роком комунальники свічки прибрали, щоб весела новорічна юрба не зневажила скорботної атмосфери. Згодом люди зі свічками повернулися. Тисячі запалених свічок чи не найкраще свідчать про те, що країна прощалася не просто з колишнім дисидентом, символом Оксамитової революції 1989 року, екс-президентом Чехословаччини (1989–1992) та Чехії (1993–2003), а з національним світочем, політиком, який до кінця своїх днів, незважаючи на кпини „прагматиків у політиці", відстоював тезу, що „Правда і любов повинні перемогти зло і ненависть". Символом цієї життєвої позиції стало і серце, яке Гавел завжди ставив біля свого підпису.

На похорон Гавела у Прагу з'їхалися десятки державних мужів з цілої Європи та гості зі США, міністри, держсекретарі, прем'єри, президенти. Смерть вже роками важко хворого Гавела зворушила і людей, від яких цього ніхто б не очікував. „Це була виняткова особистість, яка може дати Чеській Республіці почуття гордості", – зі сльозами на очах заявив в'язень з міста Острава, теперішній мешканець камери з ґратами, в котрій Гавел у 1979 році провів частину свого строку за т.зв. „антидержавну діяльність". Саме тоді Гавел важко застудився і захворів на запалення легенів. З того часу Гавела вже не покидали проблеми з бронхами і легенями.

Наступного після смерті Гавела дня в Празі з візитом побував голова уряду України Микола Азаров. Він від імені уряду, президента і українського народу виразив чехам співчуття, звичайно, російською мовою. Але на похорон Гавела з Києва прибув тільки міністр закордонних справ Костянтин Грищенко.

Гавел був почесним доктором філософських наук Київського Національного університету ім. Т. Шевченка. У 2006 році Україна оцінила роль Гавела в Помаранчевій революції і нагородила його державним орденом князя Ярослава Мудрого.

Гавел чимало робив для розвитку демократії на пострадянському просторі, підтримував демократизацію і європеїзацію Росії, Білорусі і України. Заздалегідь написане новорічне послання Гавела до білоруських політв'язнів з'явилось уже після його смерті. „Співчуваю з вами і використовую кожну нагоду, аби разом зі своїми друзями звернути увагу світового співтовариства на стан прав людини в Білорусі", – написав політичним в'язням Гавел. Восени 2011 року Гавел ще встиг ініціювати і підписати звернення західноєвропейських інтелектуалів до Києва, в якому – у контексті суду нової влади над Юлією Тимошенко – йдеться про побоювання з приводу майбутнього демократії в Україні. Підписанти закидають президенту Вікторові Януковичу відповідальність за концентрацію влади в одних руках, велику міру корупції, відсутність сприяння розвиткові громадянського суспільства, шантажування опозиційних партій та незалежних медіа.

Богдан Копчак, Прага

ловні завдання нового голови Ради ЄС. Таким чином, Копенгаген стане черговою столицею, яка мізкуватиме над проблемами єврозони в найскладніші її часи.

18 січня данці представили програму свого президентства. Воно проходитиме під девізом „Європа економічно відповідальна й динамічна, зелена та безпечна". Данцям не чужа й тема співпраці з країнами „Східного партнерства", проте ситуація складається так, що воно не стане „топ-пріоритетом".

Вирок за введення воєнного стану – без Ярузельського

Варшавський окружний суд 13 січня засудив генерала Чеслава Кіщака, міністра внутрішніх справ Польської Народної Республіки, до двох років ув'язнення з відстроченням на п'ять років за введення воєнного стану 1981 року. Натомість справу генерала Войцеха Ярузельського, який безпосередньо впроваджував воєнний стан, суд виключив з розгляду через поганий стан здоров'я колишнього глави ПНР.

Суд визнав, що надзвичайна ситуація не впливала на дії обвинувачених. Свідчення очевидців та аналіз закордонних документів показують, що в грудні 1981 року, коли було оголошено воєнний стан, не було прямої загрози військового втручання в Польщу. Фактичним мотивом обвинувачених було збереження тодішнього державного порядку та боротьба з рухом „Солідарність".

Нові факти авіакатастрофи–2010

Нові дослідження стенограми з кабіни президентського ТУ-154М, опрацьовані експертами-фоноскопістами, не дають відповіді на те, чому сталася авіакатастрофа під Смоленськом. Проте аналіз, який оприлюднено 16 січня, відкрив нові факти катастрофи. Аналіз експертів показав, що голос третьої особи, який лунає в кабіні пілотів, не належить командувачеві Військово-повітряних сил Польщі, генералові Анджею Бласікові.

Протягом багатьох місяців російська сторона підкреслювала, що саме він чинив психологічний тиск на пілотів і був фактично одним із винуватців катастрофи.

„Андеграунд" наступає!

21 січня веб-сторінки польського уряду й парламенту атакували хакери з організації „Polish underground". Таким чином невідомі протестували проти підписання Польщею міжнародної угоди АСТА стосовно боротьби з підробками та піратством у світовій мережі. Це підтвердили також реальні особи, що 24–25 січня протестували у Варшаві та в Любліні. На їхню думку, міжнародне порозуміння не лише бореться з піратством, але й обмежує свободу Інтернету. Раніше проти цієї ж угоди впродовж доби протестували творці англомовної „Вікіпедії".

„Оскар" і польське кіно

Гучна польська драма „У темряві" Агнешки Голланд опинилася в п'ятірці номінантів у категорії неангломовного фільму. Відому польську режисерку зацікавив сценарій канадця Девіда Шамуна. Агнешка Голланд взялася реалізувати цікаву розповідь про поляка, який спочатку заради грошей, а пізніше – через власні почуття рятував євреїв. Автор сценарію запропонував Агнешці Голланд зняти стрічку в голлівудському стилі, але режисера сказала, що не бачить її артистичних шансів – тому постала створена у львівських реаліях польськомовна драма про порятунок євреїв під час Другої світової. Доля єврейських вигнанців непроста – вони, переховуючись у підземеллях, на що натякає сама назва фільму „У темряві", борються не лише зі щурами, голодом та холодом, але і з внутрішніми психологічними конфліктами.

Передаючи львівські реалії, актори часто використовують галицьку говірку, у фільмі звучать польські пісні міжвоєнного періоду; негативний персонаж – поліцай – є українцем за національністю.

Борець за свободу її ж обмежує

У січні загострилися відносини Єврокомісії з Угорщиною, а точніше, з прем'єром країни Віктором Орбаном. Брюссель поставив під сумнів введені будапештським урядом правила, зокрема, з обмеження незалежності Нацбанку й Управління охорони персональних даних. На думку єврокомісарів, вони суперечать законодавству ЄС, а Орбан мусить негайно все змінити. Орбан, який намагався пояснити свої дії в Європарламенті, зробить це під тиском з боку Європейської Комісії.

Без євро – на євро

Країни з-поза зони євро матимуть можливість брати участь у зустрічах Єврогрупи як спостерігачі – це в разі введення на їхній території жорстких бюджетних санкцій. Це один із записів у проекті угоди щодо єврозони. Таких положень прагнула досягти, зокрема, Польща. Раніше Франція, Бельгія та Естонія не хотіли, аби в зустрічах єврозони на найвищому рівні брали участь країни, що не входять до зони євро.

Газова угода під пильним оком

Українсько-російські газові відносини вчергове зацікавили ЄС. Київ хоче знизити ціни на газ у контракті з Росією, а це загрожує небезпекою різкого скорочення закупок. Єврокомісія наполягає, щоб Україна, яка в січні почала переглядати контракт із Росією, передбачала доступ до власних трубопроводів конкурентів з „Газпрому". Попри те, що прем'єр-міністр України Микола Азаров виключив повторення газової війни з Росією, Єврокомісія придивляється до подій над Дніпром. Зокрема, на прохання польського євродепутата Павела Коваля єврокомісар з питань енергетики Гюнтер Етінгера не виключив, що Євросоюз може стати третьою стороною в розмовах між Москвою і Києвом.

Кінець каденції Бузека

Включення Європарламенту до процесу обговорення бюджету ЄС на 2014–2020 роки та прийняття кодексу кращих практик – це позитивні результати каденції поляка Єжи Бузека як президента Європарламенту. У середині січня Бузек попрощався з посадою, яку займав упродовж 2,5 років. Серед власних невдач Єжи Бузек констатував брак змін у Білорусі.

Бузек, підбиваючи підсумки свого президентства в Європейському парламенті, заявив на прес-конференції у Варшаві, що останні 2,5 роки були важкими для Спільноти. До речі, поляк Є.Бузек народився на Тешинській Сілезії в Чехії.

Вертолітний ринок НАТО без України

Українські промисловці втратили величезний ринок ремонту та модернізації вертольотів радянського виробництва, які знаходяться на озброєнні країн НАТО. Переможцями у тривалому протистоянні з українцями вийшли Чехія та Росія, об'єднавши свої зусилля.

У грудні минулого року в Празі побувала офіційна делегація Росії на чолі з президентом Дмитром Медвєдєвим. І хоча візит зовні виглядав не надто напруженим та результативним, для України ця поїздка російського президента виявилась несподівано важливою.

В ході візиту директор Федеральної служби з військово-технічного співробітництва РФ Михайло Дмитрієв і перший заступник міністра оборони Чехії Іржі Шедіви підписали протокол про внесення змін до міжурядової угоди щодо ремонту вертольотів типу Мі-24 (Мі-35), Мі-171Ш (Мі-8), Мі-17 та їх модернізації в Чеській Республіці, яка була підписана 27 квітня 2007 року. По суті, підписаний протокол відкрив перед чеською компанією LOM Praha всі можливості для проведення ремонту та модернізації радянських/російських вертольотів „Міль", які знаходяться за межами Чеської Республіки.

До останнього часу завод LOM Praha міг ремонтувати й модернізувати тільки вертольоти „Міль", що належать МО Чехії, або іншим чеським міністерствам і компаніям. Тепер, у результаті підписання протоколу, LOM Praha отримав можливість брати участь в тендерах на ремонт вертольотів „Міль" по всьому світу. Як стверджують представники LOM Praha, наразі їхній завод є другим у світі, що має всі необхідні ліцензії для виконання капітального ремонту вертольотів „Міль" як цивільного, так і військового призначення. Очевидно, що перший завод – це ВАТ „Авіаремонтний завод №12 МО РФ", який знаходиться в Хабаровську (Росія).

LOM Praha послідовно йшов до цього. В червні 2011-го ВАТ „Московський вертолітний завод ім. Міля" видав LOM Praha ліцензію на ремонт вертольотів „Міль" військового призначення. Потім у жовтні 2011-го той же завод ім. Міля видав ліцензію LOM Praha на ремонт вертольотів „Міль" цивільного призначення. І нарешті в листопаді 2011-го, буквально за кілька днів до візиту Медвєдєва до Праги, ВАТ „Клімов" (Росія) надало LOM Praha ліцензію на здійснення ремонту двигунів ТВ3-117 різних модифікацій і головних редукторів ВР-14, ВР-24.

Після цього LOM Praha отримала унікальний статус на вертолітному ринку країн НАТО, які мають на озброєнні близько 250 вертольотів „Міль". Для Чеської Республіки це досягнення має не тільки фінансове, а й політичне значення. Адже Чехія отримує ще одну спеціалізацію в рамках НАТО – у сфері ремонту і модернізації вертолітної техніки радянського виробництва. Це істотно підвищує авторитет і позиції Чехії в Альянсі. У той же час, і фінансові здобутки чеської сторони будуть суттєвими і можуть вимірюватися сотнями мільйонів доларів.

Росія, безумовно, також буде мати власні зиски. Як вказують експерти, LOM Praha тепер буде зобов'язана повідомляти російській компанії „Оборонпром" про всі переговори, які стосуються ремонту і модернізації вертольотів „Міль" для третіх країн. При цьому, цілком ймовірно, що російська сторона буде домагатися участі в реалізації цих контрактів. Імовірно, Росія буде наполягати на створенні спільного підприємства з LOM Praha для здійснення ремонту вертольотів для країн НАТО. В результаті, росіяни фактично отримають контроль над усім процесом ремонту та модернізації вертольотів „Міль" в рамках НАТО.

Україна довго мріяла

Можливості українських підприємств з ремонту й модернізації вертолітної техніки загальновідомі та загальновизнані. Саме Україна з її потужностями, насамперед у сфері вертолітного двигунобудування, могла претендувати на отримання левової частини замовлень з ремонту і модернізації вертолітної техніки радянського виробництва для європейських замовників. Це було б цілком логічно і справедливо. Український оборонно-промисловий комплекс максимально підходить для роботи з радянською технікою. Оскільки, саме для цього й будувалися оборонні заводи колись на території України. З іншого боку – Україна ще не так давно прагнула приєднатися до НАТО. В сукупності, ці два аспекти – радянський оборонно-промисловий і НАТОвський воєнно-політичний – створювали унікальний потенціал для задоволення потреб Альянсу у вертолітному сегменті.

За таких умов, українцям залишалось лише, як кажуть, дотиснути ситуацію і активно виходити на вертолітний ринок НАТО. В першу чергу, через вступ до так званого „вертолітного клубу" НАТО – Helicopter Weapon System Partnership в рамках NAMSA (Агентства Північноатлантичного договору з технічного обслуговування та забезпечення). При цьому, згідно з правилами NAMSA, у проекті можуть брати участь і країни-учасниці програми „Партнерство заради миру". А це відкриває двері, фактично, всім бажаючим, у тому числі і Україні. Для цього необхідно лише подати заявку на участь в Helicopter Weapon System Partnership в рамках NAMSA від імені Міністерства оборони. Чи через об'єктивні, чи суб'єктивні причини, але таку заявку Україна досі не подала. Чим, звісно, скористалися конкуренти. І, в першу чергу, Росія.

Вороги-товариші

Росія, безумовно, також може справедливо претендувати на НА-

ТОвський вертолітний сектор „радянського" походження. Адже левова частка всіх вертольотів, побудованих в колишньому СРСР, збиралася на російських підприємствах. Проте, в росіян у цьому випадку є один, але важливий недолік – вони не люблять НАТО. А НАТО, своєю чергою, не дуже хотіло б залежати від країни, яка офіційно називає Альянс своєю головною загрозою.

Тому росіянам нічого не залишалося, як блокувати можливі рухи українських конкурентів, висуваючи претензії стосовно ліцензування ремонту і модернізації радянських вертольотів з боку російських підприємств і КБ, що виготовляють вертолітну техніку. МЗС РФ навіть передавав українському зовнішньополітичному відомству ноту, де вимагав припинити „незаконну" діяльність авіаремонтного заводу „Авіакон" у сфері ремонту і модернізації вертолітної техніки без дозволу на це російських розробників. Далі Уральський оптико-механічний завод (УОМЗ, Єкатеринбург) спільно з „Рособоронекспортом" виступив з публічною заявою, що буде домагатися обов'язкового включення російських компаній в процес модернізації вертольотів, раніше поставлених за рубіж. „Ми разом з нашими партнерами – "Рособоронекспортом" і Московським вертолітним заводом ім. Міля – будемо робити все можливе, щоб модернізацією раніше поставлених на експорт вертольотів марки "Міль" займалися російські фірми, у яких є для цього всі можливості", – сказав заступник генерального директора УОМЗ Веніамін Елінсон.

Більш того, на відміну від українських чиновників, їх російські колеги провели дуже ефективну роботу в керівних структурах НАТО. Незважаючи на прохолодне інформаційне і дипломатичне тло, яке склалося у відносинах між РФ та Альянсом, торік був створений так званий Трастовий фонд технічного обслуговування вертольотів (Helicopter Maintenance Trust Fund) у рамках Ради Росія–НАТО. Фонд був створений в березні 2011-го, відповідно до рішень, прийнятих на Лісабонському саміті НАТО в листопаді 2010-го. Дії Фонду здійснюються під керуванням Підготовчого комітету на чолі з Німеччиною.

Основним завданням Фонду є сприяння в оснащенні вертолітною технікою збройних сил Афганістану, а також у навчанні особового складу і технічному обслуговуванні вертольотів радянського/російського виробництва. Якщо в даний момент у складі афганських збройних сил знаходиться 44 вертольоти Мі-17 і Мі-35, то до 2016-го їх має бути вже більше сотні. Природно, основні поставки цих вертольотів буде здійснено Росією. А також країнами НАТО, які зможуть відремонтувати вертольоти радянського виробництва, що стоять у них на озброєнні.

Після візиту Медвєдєва до Праги у грудні 2011-го можна вже з упевненістю говорити, що ремонт і модернізацію цих вертольотів будуть здійснювати росіяни і чеський завод LOM Praha.

Тим більше, що чехи також цілеспрямовано попрацювали на цьому напрямку. Зокрема, на базі чеського контингенту в Афганістані був організований навчальний центр для підготовки афганських пілотів для гелікоптерів Мі-17 і Мі-35. У минулому році була досягнута домовленість про навчання 360 пілотів зі США і Афганістану для вертольотів Мі-17 і Мі-35 вже на території Чехії.

Ще у 2009 році Чеська Республіка очолила процес технічного відновлення вертольотів радянського виробництва в країнах НАТО. Чехія запропонувала створити в рамках Альянсу HIP Helicopter Task Force – тобто підрозділ, що відповідає за підтримання та розвиток парку вертольотів радянського/російського виробництва в інтересах операції НАТО в Афганістані. HIP Helicopter Task Force був створений під егідою більш широкої програми – NATO Helicopter Initiative, але у вузькому сегменті радянських вертольотів. В результаті, в HIP Helicopter Task Force, крім чехів, увійшли Албанія, Угорщина, Норвегія, Польща, Словаччина, Іспанія, Туреччина та Іспанія. США також заявили про фінансову підтримку HIP Helicopter Task Force.

Зрозуміло, що проект зі створення HIP Helicopter Task Force був проштовхнутий Чехією в НАТО з однією метою – завантажити свої підприємства замовленнями. На базі заводу LOM Praha 2010-го було навіть створено „Консорціум чеських авіаційних компаній" для виконання контрактів в рамках HIP Helicopter Task Force.

Проте, до останнього часу чеська ініціатива ніяк не переходила у практичну площину. І головна причина – завод LOM Praha ніяк не міг умовити росіян видати всі необхідні ліцензії для ремонту вертольотів. Лише зараз підписання бажаного для чехів протоколу відбулося. Сам факт його підписання в ході візиту російського президента до Праги говорить багато про що. Наприклад, про те, що росіяни дуже добре розуміють ціну питання і просто так чехам ці ліцензії не надали. Очевидно, буде створено спільне підприємство на базі LOM Praha і „Оборонпрому", яке і займеться реалізацією натовських проектів. Тим більше, що Helicopter Maintenance Trust Fund (в рамках Ради Росія–НАТО) та HIP Helicopter Task Force можуть бути максимально інтегровані між собою для виконання конкретних проектів.

Україні ж, очевидно, залишається лише сподіватись на одиночні контракти, які можна буде отримати вже в рамках двосторонніх контактів з окремими країнами НАТО. Або ж розраховувати на те, що чеські та російські конкуренти не зможуть довести свою спроможність забезпечити якісний ремонт українських вертольотних двигунів, якими оснащені всі радянські та російські вертольоти. Як це вже, наприклад, сталося з двигунами для чеських навчально-бойових літаків Л-39. Після того, як у грудні 2010 року зазнав аварії літак Л-39 ВПС Чехії, стало відомо, що причиною його падіння стали неполадки у двигуні виробництва того самого українського ВАТ „Мотор Січ" із Запоріжжя. Але розслідування міністерства оборони Чеської Республіки показало, що ремонт двигунів для Л-39, без потрібних дозволів з боку України, здійснював завод LOM Praha. Представники ВАТ „Мотор Січ" вказали, що фахівці LOM Praha самостійно внесли до конструкції двигуна зміни, не узгодивши їх з українською стороною.

Така ж ситуація може виникнути й з вертолітними двигунами. Адже навіть якщо росіяни й надали чехам всі дозволи, фактично, ремонт та модернізація двигунів буде здійснюватися без відома їх виробника – ВАТ „Мотор Січ". Чи готовий LOM Praha взяти на себе всю відповідальність за безпечні польоти відремонтованих вертольотів для НАТО? Життя покаже.

Михайло Самусь,
Центр досліджень армії,
конверсії і роззброєння, Прага

Справа Тимошенко

› На початку січня, як грім з чистого неба, чеськими медіа пролетіла інформація про те, що чоловік Юлії Тимошенко Олександр отримав у Чехії політичний притулок. Дещо пізніше чеське МЗС, за посередництвом Посольства у Києві, уточнило, що О.Тимошенко отримав статус особи з міжнародно-правовим захистом, тобто політичні причини тут не відіграють жодної ролі. Так чи інакше, кілька днів чеські медіа цікавились відповідями на запитання, чи Чехія стає центром нової української діаспори і чи формується у Празі український уряд в екзилі.

Згодом стало відомо, що чоловік української екс-прем'єрки створює в Празі неурядову організацію під назвою „Батьківщина". Але стандартної можливості поставити Тимошенку запитання і отримати відповіді чеські журналісти не отримали. Наразі, чи не єдиним, хто з Тимошенко має змогу спілкуватися напряму, є його земляк, екс-міністр економіки в уряді Юлії Тимошенко, Богдан Данилишин, який отримав у Чехії притулок роком раніше. Данилишин уже очолює в Празі організацію „Українська європейська перспектива" і роль речника Олександра Тимошенка на себе брати не хоче. Однак йому не раз доводиться це робити, бо пресі просто нема в кого іншого запитати.

6 січня, п'ятниця

Перша інформація про те, що Олександр Тимошенко попросив у Чехії притулку, з'явилась у п'ятницю, 6 січня. Сенсаційну новину – з посиланням на власні джерела – принесла чеська газета „Право", а згодом її оприлюднили і урядові джерела. „Якщо Олександр Тимошенко отримає в Чехії політичний притулок – що, за інформацією нашої газети, являється дуже ймовірним – це майже стовідсотково призведе до охолодження відносин Чеської республіки з Києвом. Так само, як це відбулось у справі колишнього міністра в уряді Юлії Тимошенко Богдана Данилишина... Про факт, що можливе надання Тимошенку політичного притулку являє собою надзвичайно важливу і делікатну справу, свідчить і те, що в середу (4 січня 2012 р.) – за даними нашої газети – про справу говорили в закритому режимі міністр внутрішніх справ Чехії Ян Кубіце і шеф чеської дипломатії Карел Шварценберг", – писала вищезгадана газета.

Небувале загострення чесько-українських взаємин відбулося рік тому, коли Чехія надала політичний притулок Данилишину.

П'ятдесятиоднорічний Олександр Тимошенко, як звернула увагу чеська газета „Право", в Чехії вже давно має свій бізнес: з 2000 року він є співвласником ТОВ „International Industrial Projects, s.r.o.", яке зареєстровано на півночі Чехії у місті Усті-над-Лабем. Наприкінці робочого дня міністр внутрішніх справ Чехії Ян Кубіце підтвердив, що Тимошенко отримав притулок шостого числа. Міністр закордонних справ Чехії Карел Шварценберг переконував, що він особисто про справу чоловіка Тимошенко аж до 4 січня не знав і на рішення міграційної служби і МВС його відомство жодного впливу не мало.

У справі азилу для Олександра Тимошенка залишається кілька невідомих. Зокрема і те, коли саме він подав до чеського МВС документи і як довго їх у Празі розглядали. Іноді такі подання розглядають довгими місяцями, але на цей раз обійшлося лише тижнями або навіть днями. За деякими даними, Тимошенко подав на азиль лише в кінці грудня 2011 року.

9 січня, понеділок

Очікування, що в перший робочий день Олександр Тимошенко дасть у Празі велику прес-конференцію чи кілька інтерв'ю, щоб пояснити свою позицію, подякувати Чехії і ще раз розповісти всім про справу дружини, корумпованість української влади і згортання демократичного курсу України, не справдилися. Все, що Тимошенко зміг зробити, це прочитати на Радіо „Свобода" свою політичну заяву.

Фото: архів

„Я був змушений виїхати з України та звернутися за політичним притулком через неймовірний тиск та переслідування з боку нинішньої української влади – авторитарного режиму президента Януковича", – пояснив він і подякував Чехії за її крок. У чому саме полягав тиск на його особу, Тимошенко залишив без детальних пояснень і зосередився на справі своєї дружини.

„В Україні за вказівкою президента Януковича по надуманих кримінальних справах ув'язнено низку політиків – посадовців попереднього уряду. Зокрема, без жодної провини, на сім років позбавлено волі мою дружину... ›

Владний режим в Україні не гребує жодними брудними методами. Їм не вдалося зламати Юлію Тимошенко ні залякуванням, ні судами, ні ув'язненням, ні тортурами, і вони пішли на ще бридкіші речі – почали переслідувати мене та інших членів її родини. Я не хочу давати Януковичу жодного додаткового важеля тиску на лідера опозиції, і для мене політичний притулок – це єдиний спосіб досягнути цієї мети".

На Радіо „Свобода" Олександр Тимошенко ще сказав, що режим Януковича – „купка колишніх бандитів", які „через маніпулювання українським законодавством забезпечили собі абсолютну владу в країні, обманюють і грабують український народ".

„Переконаний, що український народ довго не терпітиме нинішню бездарну, корумповану і авторитарну владу на чолі з Януковичем. Одного разу, під час Помаранчевої революції 2004 року, українці вже поставили Януковича на місце – незабаром поставлять вдруге і остаточно", – наголосив чоловік екс-прем'єрки.

Тимошенко, відмовившись в Празі від стандартного, ширшого формату зустрічі з пресою, оголосив свої політичні плани: „благати світ допомогти визволити дружину з тюрми, врятувати її від тортур та знущань режиму" та переконати країни Європи „ввести санкції проти керівників сьогоднішньої влади, родини, зокрема синів Януковича, керівників Генеральної прокуратури, СБУ, суддів та слідчих, які сприяли фальсифікації справи проти Юлії Тимошенко".

Наступна „Батьківщина"

У заяві О. Тимошенко також оголосив про план заснувати „разом із колегами" міжнародне громадське об'єднання „Батьківщина". Метою об'єднання, до якого мають увійти „відомі громадські діячі як України, так і країн світу", має бути аналіз дій влади, їхнє висвітлення в закордонних виданнях, моніторинг дотримання прав людини і свобод громадян в Україні, а також принципів демократії в Україні. „Батьківщина" прагне шукати нові форми співпраці українців з різних країн між собою та з Україною зокрема, а також тісно співпрацювати з українською діаспорою...

І знову ж, цікаво було би запитати в пана Олександра, з ким саме він засновує об'єднання, хто є його „колегами", скільки буде у штабквартирі людей і хто збирається об'єднання фінансувати? І який стосунок матиме об'єднання „Батьківщина" до однойменної української політичної партії Юлії Тимошенко? Може скластися враження, що поставлено забагато зайвих запитань. Але вони абсолютно виправдані, коли з сильними політичними заявами виступає людина, про життя і погляди якої відомо дуже мало. Досі повністю не освітлено період, коли Тимошенко був у 90-х роках одним із керівників газового монополіста, корпорації „Єдині енергетичні системи України". Олександр Тимошенко публічно не виступав і не стояв з дружиною ні на Майдані, не супроводжував її ні в роки прем'єрства, ні під час її боротьби за посаду президента. З'явився поруч із нею тільки коли дійшло до суду. В Олександра Тимошенка в Україні практично нікому не вдалося взяти інтерв'ю. Не відомо, якими були останніми роками його бізнес-заняття, які прибутки.

„Я провів в Україні п'ять років, я приїхав туди на початку Помаранчевої революції. Пам'ятаю прем'єр-міністра Тимошенко. Але я взагалі не знав, що існує якийсь пан Тимошенко. Ніколи я його не бачив", – сказав в одній з передач „Чеського радіо 6" Вацлав Рамбоусек, колишній чеський дипломат, у 2004–2009 роках – радник з економічних питань посольства Чехії в Україні.

Не відомо майже нічого також про бізнес Олександра Тимошенко в Чехії. Нібито ТОВ „International Industrial Projects, s.r.o.", зареєстроване на півночі Чехії, займалось купівлею і продажем землі для будівництва. В товариства немає веб-сайту, ніхто не знає про масштаби його діяльності, про обороти, розмір прибутків чи збитків. Не відомо, де Тимошенко при відвідуванні своєї чеської фірми проживав. Адреса у будинку в селі Лідіце неподалік Праги, де у Тимошенка була прописка, виявилася лише формальною – там живе один із чеських бізнес-партнерів, але самого Олександра Тимошенка там сусіди ніколи не бачили.

Наразі не все до кінця зрозуміле

Здається, Тимошенко не до кінця прагне стати в Чехії публічною, політично активною особою, і громадське об'єднання „Батьківщина" готує для своєї доньки Євгенії, яка останніми тижнями почала виступати на захист мами та з різними політичними заявами не тільки в Україні, а й на теренах ЄС і ПАРЄ, у Страсбурзі. На „Свободі" Тимошенко повідомив, що почесним президентом об'єднання „Батьківщина" має бути обрано саме її. Після того, як Тимошенко отримав у Чехії притулок, його донька вже приїжджала до Праги і зустрічалася з батьком. „УЖ" це підтвердив Богдан Данилишин, додавши, що вона має намір невдовзі знову повернутись у Чехію, разом із Сергієм Власенком, адвокатом Юлії Володимирівни.

Ділитися новинами та деталями про дії Олександра Тимошенка в Чехії, здається, не в змозі або не зацікавлені в цьому і структури Тимошенко в Україні. На її сайті у п'ятницю, 21 січня, було розміщено інформацію про початок „загальноєвропейської кампанії" заради звільнення Юлії Тимошенко. „В рамках цієї кампанії Олександр Тимошенко, Євгенія Тимошенко та Богдан Данилишин планують співпрацювати з багатьма організаціями в Чехії та Європі", – повідомив сайт із посиланням на повідомлення Польського радіо, яке, в свою чергу, цитує зі слів Олександра Тимошенко для Радіо „Свобода".

Юлія Тимошенко як політик, голова уряду, безперечно, допускалась помилок, але справі газової угоди з Росією не місце в суді. Покарання до семи років ув'язнення – просто абсурд і сумна візитівка українського судочинства. Експрем'єр заслуговує на те, щоб за свою правду і місце в українській політиці мати змогу змагатися на виборах. І в ситуації, коли вона відбуває покарання в харківській колонії і скаржиться на стан здоров'я, близьким Юлії Володимирівни вже залишається лише можливість добиватися волі „європейським шляхом". Водночас хотілось би, щоб така боротьба, чи перші кроки до неї, були відкритими, прозорими і зрозумілими.

Богдан Копчак, Прага

Гавел, найбільший європеєць наших часів

На темному тлі видно постаті трьох чоловіків у чорному. В одного з них є ще чорний капелюх. А за ними – біла табличка і широка стрічка у польських національних кольорах. Якщо чесно, фотографія так собі. Однак у морі значно гарніших фотографій (якщо траур взагалі може бути гарним) того передріздвяного тижня, тижня прощання з Вацлавом Гавелом, мені запам'яталася саме вона. Фотографія, на якій мер міста Гданськ, звідки бере свої корені польська „Солідарність", відкриває вулицю, що першою була названа на честь померлого чехословацького і чеського президента. Значення цієї світлини зростає з часом і невизначеністю, на яку типово по-чеськи перетворились спроби назвати ім'ям Вацлава Гавела щось варте уваги і в Празі. Зараз кінець січня, і чеські бюрократи з притаманною їм ретельністю вишукують причини, чому ім'ям Вацлава Гавела не назвуть ані аеропорт, ані жодну з великих вулиць Праги, щоб, не дай Боже, не довелось міняти табличку з назвою вулиці або кілька паспортів місцевих мешканців.

І ось так Вацлав Гавел має вулицю у Гданську і в кількох інших містах, а у своїй Празі її не має. Зрештою, це навіть символічно, оскільки на схилку свого життя Гавел був справжнім моральним авторитетом, людиною, якою пишалися мешканці Центральної Європи, більше поза межами Чехії, ніж у рідній країні. У Польщі, Словаччині, Угорщині, а також в Австрії, Словенії і Німеччині ніхто не піддавав сумнівам і не применшував авторитет Гавела, як це намагалося зробити чеське оточення його наступника (та аж ніяк не послідовника) Вацлава Клауса. Зрештою, навіть ті, що цілком відкрито заздрили Гавелу, як-от лауреат Нобелівської премії і колишній польський президент Лех Валенса, змогли приборкати свої негативні емоції і цілих двадцять минулих років спиратися на те, що поєднує їх з Гавелом, а не поглиблювати те, що їх розділяє.

Оскільки десь у глибині майже ніхто з представників центральноєвропейських еліт від Гавела відрізнятися не хотів, більшість хотіла бути схожою на нього. Гавел мав щось, що вони, включно з Лехом Валенсою, не мали і мати не могли. Велику життєву історію, родинну спорідненість з елітою демократичної Першої республіки, до якої Гавели безперечно належали. Виняткову, в умовах Центральної Європи, здатність не скомпрометувати себе співпрацею з комуністами. Єдине, що бракує Гавелу, це репутація учасника антикомуністичного підпілля, проте озброєний

опір наприкінці шістдесятих та впродовж сімдесятих навряд чи хтось зрозумів би. Окрім того, противникам комунізму у нашій частині Європи було нелегко, пригадаймо хоча би Степана Бандеру або чеських братів Машинів.

До історії Гавела належить і те, що це єдиний визначний літератор (або у цьому випадку швидше драматург зі світовим ім'ям), який пройшов шлях від лідера антикомуністичного опору до крісла президента. Можна сперечатись про те, наскільки „світовим" драматургом є Гавел, і яке це має у наш час значення. Але і для видатних митців нашої доби, від групи „Rolling Stones" до великих американських письменників і драматургів, Гавел був іконою. Ще до того, як став президентом. Президентство Гавела при цьому було лише якимось доповненням його значення, так само, як і у випадку Валенси, проте на відміну від нього Гавел не девальвувався. І хоча у нього на очах розпалася держава, главою якої він був, він став президентом Чеської Республіки, країни, виникнення якої він, щонайменше, не бажав. І з цим він зміг впоратися з якимось внутрішнім аристократизмом, якого Валенсі у ролі польського президента на початку дев'яностих років бракувало. Тому Гавел був і залишився найвизначнішим президентом, якого мали словаки – і це не моя думка, а твердження, яке ми почули від самих словаків. Покинувши президентське крісло майже десять років тому, роль Гавела як речника свободи і демократії не зменшилася, ба навпаки. При цьому його сприймали як речника цілої нашої звільненої від комунізму частини світу, як речника Центральної Європи. І в рамках нашого регіону він декілька разів втручався, коли відчував, що деякі з країн збилися з демократичного шляху – як, наприклад, Словаччина у дев'яностих роках або Угорщина останнім часом. Він був проповідником гасла, що саме ми, жителі Центральної Європи, які так довго не мали свободи, мали би першими підтримувати тих, хто за свободу лише бореться.

З відходом Гавела Центральна Європа втратила найбільшого європейця, чию особистість можна порівняти з Іваном Павлом II, і який (нехай вибачать мене поляки) за своїм значенням перевищував першого центральноєвропейського Папу. І поки Центральна Європа залишатиметься вірною спадщині Гавела, вона буде і надалі важливою і вартою наслідування частиною світу.

Лубош Палата, редактор газети „Лідове новіни", Прага

Олесь Санін:

„Треба не дев'ятий вал піднімати, а знайти краплю істини"

На теренах жанрового історичного кіно не надто велелюдно. Там працювати складно, там потрібні великі гроші й головне – по можливості не кон'юнктурний, а щирий інтерес до минулого й авторський погляд на історію, вічно неоднозначну й сто раз переписану. Тому й затримуються у цій ніші передусім режисери-візіонери. З генерації сучасних молодих режисерів України там затримався Олесь Санін, якому славу в Україні й за кордоном приніс фільм „Мамай" (2003).

Олесю, на одному круглому столі, присвяченому перспективам українського кіно, який проходив у Києво-Могилянській академії, ви сказали, що якщо в Україні не стане легше працювати, то ви поїдете за кордон. Відтоді минуло років шість. І як воно склалося?

Я не працюю в Україні. Я зробив дві величезні документальні картини в США, одну з них, „Перебіжчик" – разом із Марком Харрісом, лауреатом трьох Оскарів. Зробив там два пілоти серіалів, купу різних комерційних історій. Я не маю мінімальної можливості працювати в Україні. Але всі проекти, які робив за кордоном, хоч опосередковано пов'язані з Україною. Якщо зовсім бути чесним, то мене досі вважають „золотим хлопчиком". Вважається, що все, що роблю, стає успішним. Я робив презентацію Євро–2012, робив відео для Євробачення в Україні, рекламу українського танка, – після цього пішли величезні контракти. Проте навіть мені дуже важко знайти можливість реалізуватися.

Те, що Україна не може похвалитися успішним кінематографом, – це парадокс чи закономірність?

Парадокс полягає в тому, що Україна – країна кінематографічна, яка має свої традиції, своїх всесвітньовідомих майстрів, власну школу, можливість розвивати таке кіно, яке може бути самоокупним на території самої держави. Але впродовж уже достатньо довгих років її кіно переживає стагнацію. Воно за своєю природою часом є виразником якихось ідей, але керівництво країни в цьому не дуже зацікавлене.

Якщо підняти проблему розвитку історичного кіно в Україні, то можна розгледіти щонайменше дві великі проблеми: перша – брак консенсусу всередині суспільства щодо власної історії, її нерозуміння; друга – брак ринкової інфраструктури для кіновиробництва й прокату. Як ви особисто бачите ці проблеми?

Історичне кіно, яке воно не було б, вимагає національної самоідентифікації. А в українських управлінців немає завдання, щоб держава мала таку ідентифікацію насправді.

Але є ідеї, з якими всі згодні. Може бути історія однієї миті, одного бою, яка дасть змогу зрозуміти людям, заради чого все відбувається. Треба не дев'ятий вал піднімати, а знайти краплю істини, через яку можна показати світ. Це справа кінематографа. І я в це вірю.

Щодо фінансової проблеми, то вона існує. Історичне кіно є дорогим у виробництві, хоча навіть за гроші, недостатні для документального фільму, мені вдавалося робити картини. „Мамай" коштував $200 тис. Рекламні ролики, які я зараз знімаю, мають більший бюджет.

Як ви думаєте, коли Україна здобудеться на власний успішний історичний блокбастер?

Зняти самотужки масовий історичний фільм сьогодні в Україні надзвичайно складно. Майже неможливо, тому що весь кінематографічний ринок налаштований на співпрацю з нашою північною сусідкою. І в Україні прокатники вважають, що вона є частиною російського прокатного ринку. Всі сценарії, які беруться до постановки, затверджуються в Москві. Фільми знімаються російською. Я працюю над історичною картиною, яка охоплює 1930-ті роки (ігровий фільм „Кобзарі" („Поводир"). – ред.). Є ще одна картина, яка охоплює 1980-ті роки.

Яка доля фільму „Кобзарі", на якій він стадії?

Попри все, я його робитиму. Я маю багато спільників. Очевидно, я не матиму того бюджету, який передбачався з самого початку. Це кіно робиться для світового прокату. Це історія, побудована на документальних фактах. У ній ідеться про американського хлопчика, який разом із татом приїхав до України продати трактор. Батька переконали представники спецслужб, щоб він говорив, що є американським комуністом, який приїхав будувати Харківський тракторний завод. Він погодився. Цей хлопчик отримав статус дитини іноземного спеціаліста. Все було прекрасно, поки не почалися репресії проти тодішніх українських комуністів. Американця попросили передати в Москву документи, які викривали діяльність Комуністичної партії України. Він намагався це зробити. Його вбили – хлопчик залишився сам. Випадково він став поводирем одного з бандуристів.

У фільмі буде показаний розстріл українських бандуристів і лірників у 1934 році під Харковом?

Буде. Питання є своєрідне, історично специфічне. Я це показую як частину легендарну. Всі документальні свідчення про розстріл є опосередкованими. Невідоме точне місце, невідома точна дата, коли це сталося.

ОЛЕСЬ САНІН, український режисер, актор, оператор, продюсер. Народився 1972 року в місті Камінь-Каширський на Волині. 1993-го закінчив акторське відділення (майстерня Валентини Зимньої) Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого. 1998-го – курс режисури ігрового фільму (майстерня Леоніда Осики). Продюсер десятків документальних фільмів (виробництво Internews Network, Canal +, Канал 1+1, НТВ, ТНТ, POLSAT, DALAS studio, IKON, PRO Helvetia тощо). Лауреат Державної премії України імені Олександра Довженка за фільм „Мамай" (2003), „Срібної медалі" Академії мистецтв України, „Срібної медалі" ім. братів Люм'єр.

Всі погоджуються лише з тим, що це було. Де і як це сталося, ніхто не знає. Це буде побачене очима дитини, яка сама не могла посвідчити, де це знаходилося. Хлопчик бачив тільки факт.

Якщо брати історію лише XX століття, – крім згаданої, які теми в ній для вас є найцікавішими, кінематографічно привабливими?

Буквально все. Те, що відбувалося в Україні в 1915–1925 роках. Чим був НЕП? Я зараз розумію, що це було. Бачу те, що є сьогодні, і розумію, як це відбувалося тоді. Як Україна мала незалежність і втратила її. Далі – Україна за Радянського Союзу в 1970–1980 роках. Це історія моїх батьків, для мене там відкриваються абсолютно неочікувані моменти. Також повоєнні роки – після Другої Світової – теж дуже цікавий період.

Якщо ми говоримо про масштабне історичне кіно, ви бачите проблему володіння формою, тобто постановочним мистецтвом?

Формою? Ні. Постає питання якості самої кінематографії, а не вміння чи невміння знімати історичне кіно. Воно таке ж, як й інші жанри. Питання полягає в якості підходу, в якості драматургії, роботи з акторами. Мене покликали знімати ігрове кіно, коли вже мав певні здобутки в документалістиці, мав короткометражки, багато міжнародних нагород. Я запропонував сучасний сценарій, але мені сказали: „Ні, треба історичний козацький фільм; от у нас знімається кіно про Мазепу, про Хмельницького, – і ти мусиш щось таке зробити". За те, що вийшло в підсумку, мені не соромно.

У „Мамаї" показано зіткнення двох світів – християнського й мусульманського. Це трендова європейська тема. Це свідомо було прораховано з тим, щоб зацікавити глядача на Заході?

Завдання художника: відчути якісь больові суспільні точки, людські точки напруження. І він через драматичні конфлікти намагається їх розкрити. Ми знімали високо в горах, коли трапилося 11 вересня у США. Спочатку подумали, що почалася Третя світова війна. Перше повідомлення було таке: араби скинули бомбу на Нью-Йорк. У мене на знімальному майданчику були хлопці, кримські татари. Ми разом сиділи й думали, що робити, бо наступного дня могли спуститися з гір – і треба було б іти й воювати кожному за свою віру. А це більше, ніж війна за державу. У фільмі ми намагалися розповісти історії людських стосунків, що в людей є сила й віра, що вони можуть жити разом. Суспільство цього не дає, але любов перемагає все. Звісно, до певного моменту є міркування прагматизму, коли задумуєш кіно. Але коли ти вже на майданчику, то це інше. У мене раціонального розрахунку нема. Я знімаю кіно серцем. Я не вірю в соціологічні опитування щодо перспектив проекту, у фокус-групи.

Що ви думаєте про пафос в історичному кіно?

Сучасний глядач не терпить пафосу. Режисер повинен дати можливість глядачеві самому приймати рішення, забезпечити йому право вибору, показати історію таким чином, щоб спонукати його знайти більше інформації, поділитися, відкрити трішечки серце й душу.

Кордони – навіть національні – вже не проходять там, де ти показуєш свій паспорт. Вони проходять крізь твоє серце. Обама – не чорний. Ти сам для себе визначаєш, який твій колір шкіри, що ти любиш, коло людей, з якими хочеш спілкуватися. Це нова історія. Немає чорно-білої історії, не існує чорно-білих людей. Це для мене важливо і це мені цікаво в історичному кіно.

Але для розвитку кінематографа потрібен прихід нової генерації, що такою себе усвідомлюватиме. Ви її бачите сьогодні?

Є покоління режисерів, яким уже більше 30 років, є молодші, які вже отримали призи на фестивалях. Їм треба дати шанс хоча б зробити помилку в кіно. Є ціле покоління кінематографістів в Україні, які не мали змоги нічого сказати людям. Вони знімають рекламні ролики, музичне відео, якісь короткометражки за власні гроші мобільними телефонами. Але не виходять на великого глядача. Це травма, це трагедія. Молоді режисери повинні зняти кіно, показати й зрозуміти, чи вони зайві в цій професії, чи ні. Є дуже вперті персонажі. І вони рухаються вперед, але масовий глядач про це не знає.

Тема:

високотехнологічна зброя

Текст: Жанна Безп'ятчук, Київ
Фото: Олександр Євдокименко

Не буйне кіно

Український історичний фільм має корені й гарні паростки, але щоб розквітнути, необхідна зміна системи середовища його існування.

Український актор театру і кіно Тарас Живков одного разу сказав, що „кіно – це зброя, яку Україні ніяк не хочуть дати в руки". Історичне кіно – це, відповідно, високотехнологічна зброя. Така мілітарна метафорика, можливо, вже й не відповідає нинішньому духові європейського часу, всетолерантному й примирливому, але суть кінематографічних реалій України схоплює. Чому має служити ця зброя, і що за анонімна сила досі не віддавала її до рук українського суспільства?

Нереалізований старт

Якщо спробувати підсумувати, що власне було зроблено й досягнуто в українському історичному кіно за останні 20 незалежних років, то, з одного боку, можна швидко скласти список із сотні фільмів – ігрових і документальних; з іншого, їхній прокатний, телевізійний чи фестивальний шлях буде в найкращому разі коротким, у найгіршому – шляху не буде взагалі. Натомість – суцільне бездоріжжя. Усе виглядатиме так: хтось щось знімав; костюми гетьманів і писарів із закамарок студії ім. Довженка чи „Укртелефільму" час від часу на світ Божий витягали; окремі режисери таки втілювали свої заповітні задуми, наприклад, екранізувати який-небудь славнозвісний історичний роман. Так, на початку 2000-х режисер Микола Засєєв-Руденко екранізував „Чорну Раду" (в головних ролях – Богдан Ступка та Сергій Романюк). Є український історичний фільм, про який щось чули (чи навіть бачили його) ті, хто українським кіно не цікавиться взагалі – йдеться про стрічку „Мамай" (2003) Олеся Саніна. Є фільм, що наробив галасу в Україні й за кордоном, спонукавши кінокритиків до дискусій із полярними висновками й оцінками: „Молитва за гетьмана Мазепу" (2001) Юрія Іллєнка, остання велика стрічка майстра.

А починати відлік 20-річчя незалежного історичного кіно можна з кінороботі, що з'явилися в останні дні Системи, яка тріщала по всіх швах і складках. Наприклад, зі стрічки того ж Юрія Іллєнка „Лебедине озеро. Зона" – про втікача з радянської в'язниці, який переховувався в прогнилому монументі „Серп і молот". Або ж із телесеріалу Віктора Василенка „Буйна" (1990) – про життя народної художниці Катерини Білокур. Обидвох режисерів із нами вже немає. Перша стрічка отримала в Каннах приз Міжнародної федерації кінокритиків ФІПРЕССІ, але в самій Україні її, практично, ніхто не бачив і не знає. Натомість „Буйна" – за рівнем режисури взагалі кіно унікальне, рівня Антоніоні та Бергмана. Тут за режисурою стоїть не награне, не театральне розуміння долі народної художниці із закляклими від хатнього холоду пальцями, самотньої серед жахіть сталінізму, війни, руїни українського села з усіма його патріархальними забобонами, нетолерантністю. Сам факт існування в Україні режисури такого рівня минув непоміченим. Дуже шкода, що Віктор Василенко не встиг набрати курс в університеті й передати свої знання.

Ці роботи могли б бути гарним стартом для українського історичного кіно європейського рівня, але

цієї хвилі ніхто не підхопив. У середині 1990-х почалася велика кінематографічна криза. Вона породила стійке відчуття, що Україна в царині історичного ігрового кіно не встигла чи просто не спромоглася зробити чогось принципово важливого. Не зникло це відчуття й досі.

У полоні сусідів

Порівняльним тлом, яке постійно відтіняє українські невдачі, є сусідні польські та російські кінематографи. Там є й історичні блокбастери з міжнародними касовими зборами, і фестивальні андеграудні історичні фільми. На минулорічному кінофестивалі „Молодість" під час показів „Варшавської битви 1920" Єжи Гофмана зали кінотеатру „Київ" були переповнені. Фільм критикували, звинувачували в тенденційності, додаючи при цьому, що в нас, на жаль, і такого немає. На київську прем'єру „Утомленных солнцем – 2" великодержавника й прихильника Путіна Нікіти Міхалкова злетівся цілий нинішній український політичний бомонд на чолі з прем'єр-міністром Миколою Азаровим. А саундтрек „Вопреки" з російського фільму „Адмірал" лунав з усіх FM-радіостанцій України не один місяць. Для рафінованішого, критичнішого та серйозно зацікавленого історією (а не спецефектами) глядача Польща може запропонувати, наприклад, „Катинь" (2007) Анджея Вайди, Росія – стрічку „Паперовий солдат" (2008) Олексія Германа-молодшого. А що могла б запропонувати Україна?

Історичне ігрове кіно – поняття відносне. По суті, будь-який життєвий час є історичним. Тому будь-яке кіно (мистецтво, що зображає час, – як визначав його Андрій Тарковський) апріорі є історичним. Але якщо все ж полишити філософські дефініції, то історичним слід визнати насамперед те кіно, яке могло б допомогти нам упорядкувати хаос минулого в якийсь цілісний наратив. Будь-яке суспільство потребує таких наративів про самого себе. Інакше взагалі буде важко зрозуміти, хто й для чого існує, навіщо в далекому 1991 році створювалась якась держава, навіщо треба вчити якусь мову, крім російської. Навіщо?.. Після 20 років незалежності в Україні всі ці запитання вкотре постають і залишаються відкритими. Тим часом світ змінюється й потрібно шукати нові методи та підходи до нарації, зокрема й у кіно. Сьогодні всі забуті й малознані українські історичні фільми можна вільно подивитися в Інтернеті в режимі онлайн чи на сервісі Youtube. Це автоматично нейтралізує проблему прокату й недружньої до українського кіно політики комерційних телеканалів. Це зміна основ комунікації. За таких умов шанси здобути глядача отримає і те кіно, що його з тих чи інших причин ігнорують прокатники. Головне, щоб було кіно як таке.

Міф vs правда

Звісно, історичне кіно можна використовувати для міфологізації минулого, іншими словами – для творення національних історичних міфів. І міфи ці не конче мусять бути, – як запевняють медіа, – антиподами реальності. Міф не мусить бути ворогом історичної правди. Міф у мистецтві – це те, що апелює до почуттів. У міфі акцентуються символи. Зрештою, абсолютної історичної істини не існує. Є різні варіанти правди і різні символи, які до неї відсилають. На старті української незалежності Леонід Осика зняв свій останній фільм „Гетьманські клейноди" (1993). Дочка Богдана Хмельницького Олена рятує символи влади свого батька від власного брата Юрася. В Україні вже орудують такі собі олігархи зразка середини XVII століття: „Україна – це віз, повний багатства, але колеса в нього крутяться в різні боки", – вигукує один із них. Він же й запитує цілком слушно: „Що таке Україна?", і сам собі відповідає: „Це купка людей, які чубляться за владу". І навіщо за ту країну переживати? „Гетьманські клейноди" – приклад вельми продуманого й грамотного поводження з історичним матеріалом, коли глядач не здригається, що ось-ось у козака в кадрі відклеїться вус чи з рукава гетьмана вилізе вата; коли кожний загальний і кожний крупний план є вмотивовані. Біда багатьох історичних кінопостановок в Україні полягає у тому, що бутафорія та декорації виходять на передній план. А потрібне розуміння суті явищ, потрібно за історичними трагедіями чи біографіями відомих персоналій бачити горизонт. З цього й народжується нарація. Так знімати вмів Леонід Осика.

Історичне кіно також можна знімати, щоб розповісти про долі людей, які опиняються в пограничних ситуаціях, балансують над прірвою, ідуть по лезу, роблять важкий вибір або просто кудись прямують всупереч чи завдяки ходові історії. І в Україні нині багато молодих режисерів мають щире бажання знімати такі фільми. Таке кіно якнайкраще може посприяти примиренню різних історичних пам'ятей у рамках одного суспільства. Таке кіно автоматично вписує Україну в історію Європи XX ст. з усіма її трагедіями й помилками. Це, в певному сенсі, антропоцентричне кіно, його можна знімати з малим бюджетом, без спецобладнання, без комбінованих зйомок, без каскадерів і дорогої техніки.

В арсеналі українського ігрового кінематографа маємо яскравий приклад такої історії – „Вишневі ночі" (1992) режисера Аркадія Микульського за сценарієм Василя Портяка. Це розповідь про кохання зв'язкової УПА Калини й молодого офіцера НКВС. У фільмі немає чорно-білих фарб і немає нав'язливої, прямолінійної ідеології, зате він руйнує пропагандистські радянські кліше й знімає табу з теми УПА. Там немає також пафосу й дидактичних, штучних діалогів про „великі історичні істини". Кіно такої якості могло б мати успішну телевізійну та прокатну історію в сьогоднішній Україні.

А ще історичне кіно можна знімати для переосмислення минулого, зривати табу із заборонених тем, спокутувати провини за помилки та дезавуювати імперську версію спільної історії України й Росії. По суті, йдеться про спроби змінити вже нібито усталені історичні наративи. Щось подібне намагався зробити в своїй „Молитві за гетьманом Мазепою" Юрій Іллєнко: сповнений гідності Мазепа контрастує з маразматиком Петром І. Сам режисер називав фільм „богоміллям", а глядачів „прочанами". „...З мороку століть, із суцільного туману історії випливала на мене ріка мертвих – п'ятнадцять тисяч моїх пращурів, переважно літніх людей, жінок і дітей, зарізаних, як бидло, Петровим сатрапом Меншиковим у гетьманській столиці Мазепи Батурині, розіп'яті на плотах і пущені за водою на острах Україні, щоб вона навіки забула й потайки думати про Незалежність", – так режисер описував „ріку мертвих", що пливла в його уяві, не даючи спокою. Він хотів спровокувати цим фільмом „кіноскандал на європейському рівні". Фільм показали на „Берлінале", російські

критики одразу звинуватили його в „політнекоректності". Одне слово, це була реальна кіноподія.

В 20-літній історії незалежного історичного кіно України осібно значаться фільми Олеся Янчука „Голод–33" (1991), „Нескорений" (2000), „Залізна сотня" (2004), „Владика Андрей" (2008). З одного боку, зняти стільки повнометражних історичних фільмів у країні, де донедавна були чи не найгірші законодавчі й фінансові умови для такого національного кіновиробництва, – це подвиг. І треба віддати належне діаспорі, зокрема Українському конгресовому комітету Америки, які допомагали режисеру це здійснити. З іншого боку, це кіно не проклало шлях до ширшого кола глядачів, хоча його час від часу й транслюють державні телеканали. „Нескорений" (фільм про головнокомандувача УПА Романа Шухевича) чи „Владика Андрей" (про митрополита Шептицького) – це таке біографічне кіно, де не вдається розгледіти ані міфів чи деміфологізації, ані нюансованих історій людських стосунків, ані критичного, сучасного переосмислення минулого, ані провокацій, ані викликів минулому чи сьогоденню. У „Владиці" режисер часто використовує кран для польоту камери, завдяки чому ми бачимо чарівні загальні плани різних мізансцен і локацій. Але за цим важко розгледіти зблизька людей, його героїв. А бездоганна українська, якою розмовляють офіцери НКВС у Львові, ріже вухо. Бачимо велику двогодинну кіноілюстрацію біографії митрополита.

Просвітницька зброя

Отож, іще раз: який підсумок цих 20 років? Дещо зроблено в кінематографі символів і міфів, проте вкрай мало переосмислено й відкрито засобами кіно широкому загалу. Більшість українців й донині не знають своєї історії, тому старі помилки повторюються в сучасній українській політиці. В шкільній освіті досі панує суха підручникова дидактика. Водночас світ швидко глобалізується, і нові покоління не сприймають багатьох речей, на які, мов на гачки, ловитися колись душі наївних глядачів у заідеологізованій суспільній системі – пафосу, ідеалізації, діалогів про високу мораль, білих героїв, чорних антигероїв. Люди, які реально боролися за незалежність України (від Степана Бандери до шістдесятників), й досі залишаються в буденному сприйнятті або оббреханими радянською пропагандою націоналістами, або просто якимись маргінальними персонажами, „міськими божевільними", які не хотіли жити як всі. Мало для кого ці постаті залишаються іконами визвольних змагань. Українське суспільство не є тотально люмпенізованим, але воно є таким значною мірою, значно більшою, ніж будь-яке інше в Європі. І причини цього – у все тому ж минулому. Люмпенізація та історична освіченість – речі несумісні. Один колега-журналіст якось зауважив, мовляв, історичне кіно треба знімати на загальновідомі теми. Але відомого – мало, осмисленого – ще менше. За такою логікою знімати доведеться лише про Тараса Шевченка і Другову світову (чи Велику Вітчизняну).

> Міф у мистецтві – це щось, що відсилає до чуттів. У міфі акцентуються символи. Зрештою, абсолютної історичної істини не існує. Є різні варіанти правди й різні символи, які до неї відсилають.

Історичне кіно в Україні мало б стати „зброєю" просвітницькою. За своєю природою воно є найкращим засобом для розповіді про себе світові. Для цього потрібен інтелект та ідеї. Мистецтву нарацій на експорт нам ще вчитися й вчитися. Зрозуміло, що олігархи в таку зброю свої гроші не вкладатимуть. Зрозуміло, що режим Віктора Януковича від просвітництва далекий так само, як далеке темне середньовіччя від епохи Відродження. Так, з-поміж „бажаних тем для розкриття засобами кінематографа" за умов державного фінансування Голодомор уже не значиться.

Хоча є і позитивні зрушення. У 2011-му набрали чинності зміни до законів „Про кінематографію", „Про податок на додану вартість", „Про плату за землю", „Про оподаткування прибутку підприємств", за якими національні суб'єкти кінематографії отримали податкові пільги. Це перший крок. У Державній службі кінематографії проекти для часткового чи повного державного фінансування торік відбирала спеціальна експертна комісія в декілька етапів. Отож, епоха „вкусовщини" чиновників повинна нарешті закінчитися. Це другий крок. Далі логічно було б запроваджувати квоти показу національних фільмів телеканалами, кінотеатрами. У тій негласній системі відкатів, які власники авторських прав певної стрічки мають заплатити, щоб потрапити в ефір комерційного телеканалу, пробитися не так і просто. Дехто просто відмовляється від нечесної гри. Зрештою, як тільки з'явиться якісне кіно, на нього має запрацювати сучасна рекламна промоіндустрія. Без цього ніяк і нікуди.

Vox populi

Автору цієї статті напередодні Дня незалежності в 2011-му випало знімати vox populi в Києві на Хрещатику, під час якого перехожим ставили запитання, яке українське кіно вони хотіли б дивитися. Відповідали переважно молоді люди: і всі як один, незалежно від освіти, регіонального походження, мови, якою розмовляли, казали, що чекають на кіно оптимістичне, яке б надихало. Надихало жити. І, до речі, ніхто на камеру не сказав, що не пішов би на україномовне кіно. Головне, щоб кіно було цікаве. Приблизно щось таке відповіли й хлопці з-під Луганська, тримаючи в руках пляшки пива.

Одне слово, українці чекають на життєствердних кіногероїв. Але дочекаються їх у достатній кількості тоді, коли відбудеться певна конвергенція: у нової генерації молодих художників будуть нерви, наструнчені на історію і розуміння, що робити з різними історичними пам'яттями в рамках одного суспільства, якість державного менеджменту в сфері культури Україні покращиться й головне – відбудеться зміна політичних еліт. Нова еліта ходитиме на прем'єру не чергових „Утомленных солнцем" Нікіти Міхалкова, а на прем'єри своїх режисерів, які зніматимуть кіно про українську історію. Українці мали б навчитися отримувати задоволення від самих себе, а для цього треба знайти себе в історії, відмовившись від комплексу її жертви.

Від міфів до правдоподібних міфів

Про історичне кіно III Речі Посполитої

Фірмовим знаком польського кіно епохи реального соціалізму завжди були історичні стрічки. У цьому не було нічого дивного. Улюбленим методом польських кінотворців за часів цензури та зневолення була „втеча в історію". Попередники режисерів – видатні письменники історичного жанру, такі, як Генрик Сенкевич, створювали власні епоси „задля укріплення сердець". Велике імперське минуле Польщі мало підтримувати тогочасних співвітчизників. Рівно як історична нарація могла також викликати асоціації з сьогоденням.

Попри цензуру та значення кіно для комуністичного ладу (згадаймо лишень слова Леніна про „найважливіше з мистецтв"), це власне польським кіношникам вдалося спровокувати дискусію про національну історію. Анджей Вайда, Єжи Гофман, Єжи Кавалерович чи Януш Моргенстерн розповіли про нашу спадщину фактично майже не напружуючись. Неодноразово їм вдалося зачепити навіть такі табуйовані теми, як відносини з Радянським Союзом, комуністичні злочини чи втрата „Східних Кресів". Значною перевагою тодішнього польського історичного фільму були вдалі сценарії, написані відомими письменниками, теж базовані на літературі. Тематика цих стрічок спричиняла суспільні дебати. „Потоп" (1974) Єжи Гофмана пригадав полякам ототожнення з Річчю Посполитою, а „Смерть президента" (1977) Єжи Кавалеровича, присвячений убивству Габріеля Нарутовича, оживив дискусію про націоналізм та фашизм.

Вільний політ

Після 1989 року прийшла свобода. Відтоді табу вже не існувало. Кожен поляк міг писати та говорити що хотів. У авангарді творців нового історичного кіно опинилися теж визнані майстри. Анджей Вайда знімає невдовзі після падіння режиму надзвичайно важливий фільм. „Корчак" (1990) – кінобіографія знаменитого єврейського лікаря та опікуна сиріт, що загинув у таборі в Треблінці разом зі своїми вихованцями. Єврейські справи не були в ПНР темою табу, але саме після 1989 року почалася дійсно правдива розмова про польсько-єврейські взаємини. Сам Вайда долучиться до неї ще раз у 1995 році фільмом „Великий Тиждень", що показує повстання у Варшавському гетто з польської перспективи. Дискусії про ці аспекти історичного тла тривають у польському кіно донині – згодом до них ще повернемося.

У 1992 році Вайда представляє новий фільм – „Перстень з орлом у короні", адаптація оповідання про долю вояка Армії Крайової, котрий намагається пристосуватися до умов повоєнної реальності. У цій стрічці вперше прихід Червоної Армії окреслено не як „визво-

Текст: Лукаш Ясіна, Холм
Фото: Олександр Зінченко

лення", а як „захоплення". Перші роки свободи принесли також інші чудові історичні кінооповіді: „Скарга" (1991) Єжи Вуйцика – про трагедію батьків, сина яких убито солдатами Війська Польського під час заворушень в 1970 році; „Ще тільки той ліс..." (1991) Яна Ломницького – про польку, що врятувала 9-річну єврейську дівчинку Рутку; монументальний „Швадрон" Юліуша Махульського – про російського керівника ескадрону, що придушував польське Січневе повстання 1863 року та його особисте сприйняття Польщі. Історична тематика з'являється дуже часто у серіалах та іншій телепродукції. Перша половина 1990-х років була періодом, коли історія домінувала на радіо, телебаченні, у пресі та популярній книжковій продукції. Тоді ще не існували такі установи, як Інститут Національної Пам'яті, а телевізійні фільми виконували роль історичного посібника.

Поштовх „Титаніка"

Середина 1990-х характеризується кризою. Повернення до історичного кіно сталося вже завдяки впливові закордонних трендів. Створені у США блокбастери „Хоробре серце" (1996) Мела Гібсона чи „Титанік" Джеймса Кемерона привабили до залів масового глядача. Історія і кіно знову перетворювалися на бізнес.

Першим фільмом, що засвідчив зміни, став „Вогнем і мечем" (1999) Єжи Гофмана (цей же режисер зекранізував і решту частин трилогії Генрика Сенкевича). Ця перша частина, яка розповідає про польсько-український конфлікт, мала були знятою ще в 1970-х роках, але тоді перешкодила цензура. Фільм „Вогнем і мечем" став випробуванням для польського кіно. По-перше, він здав екзамен у технічному сенсі. Завдяки солідному бюджету на екрани вийшов якісний фільм, що не поступався західним взірцям. Нічого не можна закинути і його історичній вартості. В період польсько-українського поєднання та стратегічного партнерства, декларованого президентами Александром Квасневським та Леонідом Кучмою, власне, не міг постати фільм про боротьбу добрих поляків із поганими козаками. Богдана Хмельницького зіграв суперзірка

Богдан Ступка, а також інші українські та російські актори.

Головний месидж стрічки – втрачений шанс Речі Посполитої. Війна в Україні, що точилася поміж мешканцями багатонаціональної держави, показана братовбивчою – це й використала згодом Росія, ліквідувавши створену Хмельницьким Гетьманщину, союзне йому Кримське ханство, а потім і саму Річ Посполиту. Хмельницький, який досконало володіє польською, підкреслює свої зв'язки з Польщею та її культурою. Фільм Гофмана є класичним прикладом польського підходу до історії на зламі 1990-х та 2000-х: визнання власних помилок в історії, полікультурна версія історії Першої Речі Посполитої та міф „втраченого шансу". Принагідно варто зазначити, що український фільм про повстання 1648 року, „Богдан Зиновій Хмельницький" (2007) режисера Миколи Мащенка, виглядає витвором більш спрощеним. Через кілька років Єжи Гофман знімає документальний серіал „Україна. Становлення нації", інспірований науковими концепціями Михайла Грушевського. Польський режисер створив фільм, на який не спромігся наразі жоден його український колега.

У 2000 році Філіп Байон екранізує роман Стефана Жеромського „Провесінь" (1924, український переклад – 1930), епічну спробу представити долю героя на тлі подій російської революції та польських змагань за незалежність. Незважаючи на копродукцію з Росією та Азербайджаном, фільм зазнав естетичної поразки. Подібно сталося і з високобюджетним проектом Єжи Кавалеровича „Quo Vadis", адаптацією всесвітньовідомого твору Сенкевича, нагородженого Нобелівською премією. Попри залучення Папи Івана Павла II до промоції фільму, картина переслідування християн у часи Нерона запам'яталася хіба що дебютом Магдалени Мєльцаж, яку кількома роками пізніше глядачі побачили в російській версії „Тараса Бульби".

„Патріотичний" ухил

У 2001–2005 роках історична тематика в кіно практично не з'являється, якщо не брати до уваги створений поляком в еміграції Романом Поланським фільм „Піаніст" (у копродукції). Черговий злам у розвитку польського історичного кіно настав у зв'язку з державною „історичною політикою" братів Качинських (у певний період – президента і прем'єра Польщі) та їхньої партії „Право і Справедливість". Однак у цьому твердженні є лише частина правди, хоч так чи інакше з 2006 року чисельність фільмів на історичну тематику зростає. Також регулярно з'являються телесеріали та телевізійні театральні постановки.

Найважливішим фільмом того періоду є „Катинь" (2007) Анджея Вайди, номінована на здобуття Оскара. Катинський злочин як наріжний камінь Польської Народної Республіки був єдиною темою, про яку не можна було говорити правду до 1989 року. Анджей Вайда, видатний польський кінорежисер, до цієї теми мав особливе ставлення – його батько загинув у Харкові, опинившись в „українському" списку катинської трагедії. Фільм Вайди є, з одного боку, класичною польською історичною оповіддю: у 1939 році Польщу одночасно атакують Третій Рейх та СРСР, котрі спільно винищують польську інтелігенцію, а потім використовують трагедію поляків для пропагандистських цілей. Після війни згода на радянську брехню щодо Катині є одним із мірил лояльності до нової влади. Натомість, з іншого боку, твір Вайди не є „чорно-білим". З'являється тут і „справедливий" офіцер Червоної Армії, як, зрештою, й „погані" поляки. Втім, великий режисер таки підписується під польською версією трагічної історії, яка трапилася на очах його покоління.

> Фільм „Вогнем і мечем" став випробуванням для польського кіно. Фільм Гофмана є класичним прикладом польського підходу до історії на зламі 1990-х та 2000-х: визнання власних помилок в історії, полікультурна версія історії Першої Речі Посполитої та міф „втраченого шансу".

Інший „polak po przejściach" („поляк, що зазнав ківш лиха" – ред.), Єжи Гофман, котрий під час війни пережив заслання до Сибіру, представив у 2011 році фільм „Варшавська битва" – з формальної точки зору новаторський, оскільки було вжито техніку 3D. Попри це, фільм про оборону та об'єднання поляків у боротьбі проти спільного ворога є надто спрощеним. Бачення Гофмана не представляє нічого нового. І далі домінує в ній не зрозумілий юрбою візіонер Пілсудський, доповненням якого постає великий патріот Вітос – гадаю, що таке поєднання цих двох постатей у реальності розсмішило б їх. Ленін, Троцький, Пілсудський чи Венява виглядають немов на фото, говорять як на старих записах, та проголошують такі монументальні та не до кінця правдоподібні промови, ніби їх автором міг бути хронікар XV ст. Ян Длугош. Йдучи своєю стежкою, Гофман виводить на екран „злого" поляка-чекіста та союзника-петлюрівця. Історія не є далебі легким для сприйняття та розуміння явищем.

Підсумком двадцятиріччя може бути фільм „У темряві" Агнешки Голланд. Режисерка світової слави малює нам картину буття Леопольда Сохи, працівника львівської каналізації, котрий в каналах зберіг кільканадцять єврейських життів. Цей фільм, незважаючи на його більш-менш чесний характер, повертається до стереотипу жертви і ката. У Львові убивцями змальовані німці, а їхніми помічниками – українці. Трапляються, звісно, й люди, котрі переборюють кордони національної солідарності та ненависті.

***

Польське історичне кіно було і надалі залишається осердям польського кінематографа загалом. І поки ніщо не віщує змін у цій ситуації. Позаяк польська інтелігенція наразі не вимислила для вираження своїх страхів іншої мови, окрім створеної більш ніж століття тому Генриком Сенкевичем і Болеславом Прусом.

Текст: Богдан Копчак, Прага
Фото: архів

Замовлення чи внутрішня потреба?

У Чехії щороку знімається 25–30 повнометражних художніх ігрових фільмів. Останніми роками кінематографісти щоразу більше за темами звертаються до минулого. Передусім до другої половини XX ст.

Якщо говорити про успішно реалізовані сценарії минулих років, це фільми про роки Другої світової війни „Musíme si pomáhat", „Lidice"; про відлигу 60-х – „Pelíšky"; про маразм т.зв. нормалізації 70-х років – „Zemský ráj to napohled" чи про останні роки комунізму – „Pouta", „Pupendo".

Невміння чи потреба?

На думку Ондржея Штиндла, журналіста і автора сценарію до фільму „Pouta", чеська кінематографія грішить тим, що не вміє по-справжньому відтворити сучасність. Але кінокритик Катержина Сватоньова вважає, що звернення кінотворців до недалекого минулого – феномен не новий. „Коли подивитись, які фільми з'явилися після 1989 року, в багатьох із них відчувається потреба зведення порахунків з минулим. Однак останніми роками стало менше своєрідної першопланової ретроностальгії і стрічки показують більш сиру, натуральну картинку без компромісів", – каже вона. „Не наважуюсь однозначно сказати, чи повернення в минуле відбувається у кінотворців тому, що відчувають таке замовлення, чи мають внутрішню потребу особистих порахунків з минулим", – додає.

„Pouta"

Стрічка режисера Радіма Шпачка „Pouta" – у 2010 році фільм отримав статуетки „Чеського Лева" у категоріях: найкращий фільм, найкраща режисерська робота, найкраща робота кінооператора, найкраще виконана чоловіча роль і найкращий сценарій – змальовує внутрішній шизофренічний світ працівника чехословацької комуністичної держбезпеки 80-х років минулого століття. Штиндл не згідний з тим, що автори стрічки використали тему минулого лише тому, що відчували успіх такого кроку. „Сценарій народжувався довго. Від появи першої версії сценарію до початку екранізації пройшло вісім років. Бракувало грошей. Ми очікували широкого діапазону відгуків. Очікували, що фільм буде багатьом не до смаку". До речі, для Штиндла сценарій до фільму „Pouta" був його першим сценарієм. „Служба безпеки мене допитувала двічі, це було не настільки драматично, як у фільмі. Але я прожив ті комуністичні роки і маю свої спогади і відчуття. Це не фільм на суспільне замов-

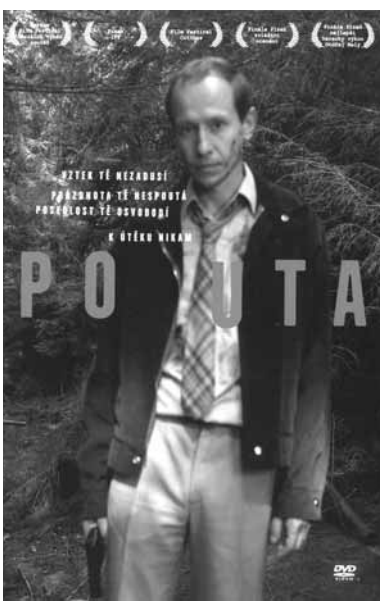

лення. Це просто моя розповідь про себе", – пояснює сценарист, фільм якого в чеських кінотеатрах побачило понад 30.000 глядачів і сотні тисяч – у двох показах по телебаченню. До речі, фільм під англійською назвою „Walking Too Fast" бачило немало людей і в Росії, і в Україні. Авторам відомо, що там нелегально фільм скачали з інтернету більше ніж 3000 разів.

Об'єднані „неприємним настроєм"

А кінокритик Алена Прокопова піднімає ще одне цікаве питання. Чи не слід говорити, що в Чехії з'явилася нова хвиля кінематографа? Хвилю об'єднує той факт, що її основу представляє генерація творців, які зі студентським натхненням брали участь в Оксамитовій революції 1989 року. Їхні фільми мають різні смаки, стилі і жанри, зате можна говорити по те, що їх об'єднує подібний „неприємний настрій" – колективне відчуття дискомфорту. Він відчутний у фільмі „Pouta" і стрічці „Алоїз Небел" (Alois Nebel) режисера Томаша Луняка, в якому переплітаються дві дійові лінії – 1989 і 1945 роки – і який піднімає неприємну для чехів тему брутального післявоєнного виселення німців. Цей настрій можна відчути і у фільмах „неісторичних", таких, як „Сім'я – основа держави" (Rodina je základ státu) режисера Роберта Седлачка, який з успіхом взявся за відтворення чеського сьогодення: головний герой – успішний банкір, світ якого руйнується під вагою викритого розкрадання банку, втікає від проблем і шукає опори у своєї сім'ї. Як написав один із захоплених фільмом глядачів, фільм „Сім'я – основа держави" слід вважати „донині найдотепнішим описом чеської сучасності у кінофільмі. Вся та злоба і зневіра всім світом у кадрі представлена з великою майстерністю і з гумором".

Алена Прокопова простежує об'єднуючий „неприємний настрій" навіть у блокбастері голлівудського стилю „Каїнек" (Kajínek) режисера Петра Якла і трилері „На краю леза" (Hranaři) режисера Томаша Зеленки. Атмосферу негативних настроїв і відчуттів по-своєму відтворили і режисер Мірослав Ондруш у фільмі „Вендета" (Vendeta) та Вацлав Гавел у власній екранізації своєї останньої п'єси „Відхід" (Odcházení). До речі, про „неприємний настрій" у чеському суспільстві Гавел заговорив ще за своєї президентської каденції у 1997 році.

На краю необхідності

В очікуванні українського історичного блокбастеру

Коли я вперше подивився фільм „Вогнем і мечем" Єжи Гофмана, склалося враження про його антиукраїнський характер. Після наступних переглядів думка кардинально змінилася: усвідомлюючи, що цей фільм дивитимуться не лише в Польщі та Україні, мені стало зрозумілим, що так красиво і яскраво ніхто ще світові історичну Україну не показував. І йдеться тут не про порівняння з параджанівськими „Тінями забутих предків", які були вочевидь більш натуральними, правдивішими та поетичнішими. Йдеться про справжній історичний блокбастер, здатний зібрати великі кошти у прокаті і не тільки самоокупитися, а й заробити на, здавалося б, незавидній тематиці, до якої всі ми звикли.

У тому винні ми самі

Я тоді пройнявся повагою до Богдана Ступки, котрого взялися шельмувати за участь у фільмі за неприхильним до українців романом Генрика Сенкевича. Його позиція була така: запрошують, погоджуюся, оскільки замість мене міг би бути поляк і зіграти Богдана Хмельницького гірше. Про цю ж позицію я пам'ятав, коли ганили Ступку вже за участь у російському фільмі „Тарас Бульба". А ситуація ясна мов день: якби був подібної масштабності український проект, патріарх українського кіно знімався б у ньому. А так – катма! Натомість, який крик підняли націонал-патріоти, коли стало відомо про те, що Віктор Ющенко запросив Жерара Депардьє на роль Тараса Бульби у можливому новому кінопроекті до 200-річчя Миколи Гоголя! Ще живий тоді Юрій Іллєнко навіть оголосив про намір голодувати, якщо саме таким буде „український" „Тарас Бульба". Що маємо? Проект не реалізований, росіяни зняли свій зі Ступкою, а той же Жерар Депардьє був як ніхто правий, пояснюючи, що „такий твір, як "Тарас Бульба", не повинен залишатися тільки українським, треба, щоб про нього дізналися у світі". Просто росіяни зрозуміли це краще від українців, тож ми самі винні в тім, що у їхньому фільмі прославляється „русская земля".

Козаки як бренд

Якщо ми хочемо, аби український історичний фільм прославив раз і назавжди нашу країну, варто пристати на правила появи нормального блокбастеру, кіно категорії А. А вони передбачають залучення зірок світового масштабу. Богу дякувати, серед них є також актори та режисери українського походження – взяти хоча б екс-киян Мілу Йовович та Вадима Перельмана. Інша справа, що ми нерідко не здаємо собі справи в тому, що таке залучення не завжди означає „купити" людину. Пів-справи – її переконати. В Україні дуже довго носилися з ідеєю запрошення того ж таки Єжи Гофмана до екранізації „Чорного ворона" Василя Шкляра; останній сам переконував обивателів, що Гофман, мовляв, не проти. Проте достатньо було режисерові привезти свою „Варшавську битву" на відкриття „Молодості", як омана розсіялась. Гофману роман дуже не сподобався – він відкрито ксенофобський та надто націоналістичний.

Фото: Андрій Єрмоленко

Життєпис Андрія Чабана є прямим сценарієм для фільму

Ще одна думка не покидала мене при переглядах фільмів на кшталт „Хороброго серця" з Мелом Гібсоном у головній ролі (до слова, при кошторисі $53 млн. фільм зібрав $210 млн.). Чому шотландська, ірландська історія заслуговують на таку майстерну екранізацію, а українська – не менш, а може більш трагічна, епічна, багатогранна – ні? Екранізація самих тільки „Гайдамаків" Шевченка вбивала б одразу двох зайців. По-перше, скандальність теми підняла би шквал не менший ніж „Страсті Христові" того ж Гібсона. По-друге, козаччина сама по собі є яскравим феноменом. Як пояснює один із сучасних українських кліпмейкерів Семен Горов у коментарі для журналу „Шо", „козаки могли б стати таким самим брендом, як, скажімо, індіанці та ковбої в Америці, вікінги в Європі чи самураї та ніндзя в Японії. Вони дуже колоритні та візуально впізнавані". Продовжуючи тему, я б сказав – такий фільм міг би зіграти величезну роль у подоланні української меншовартості та завдав би удару по шароварницькому сприйнятті козацтва.

І хочеться, і колеться

XX століття також багате на круговерті українських історичних подій. І не лише глобально-національний масштаб може привабити світового глядача, але й цілком персоніфіковані сюжети. Чого варті лише долі таких людей, як Нестор Махно, Симон Петлюра, герой

однієї з останніх книжок Тимоті Снайдера „Червоний князь" Василь Вишиваний-Габсбург, Роман Шухевич чи нині ще в доброму гуморі останній сотенний УПА Мирослав Симчич. Навіть, здавалось би, на перший погляд „негероїчна" постать професора Богдана Осадчука, але й та при екранізації оживила б нам незвичний погляд українця-студента на Берлін часів війни та Західний Берлін як місто-острів вільного світу посеред комуністичної чуми. Що казати про перипетії людей, котрі зазнали лиха депортації чи пройшли горнило радянських концтаборів. Приміром, нині в м. Василькові живе чоловік, що побував під час війни в трьох арміях – Червоній, Крайовій та УПА, працював на примусових роботах в Німеччині, а по війні 5 років отримував досвід ГУЛАГу. Життєпис Андрія Чабана, а саме так звуть цю людину, є прямим сценарієм для фільму. Щоправда, поки не написаного.

І тут, власне, ще одна проблема. Коли більшість українських сценаристів зайняті писанням нових серій для російських „Ментів" чи серіалів про життя офісного планктону, за українську історію братися нікому. Не пишуть, бо немає замовлення – хто би хотів, щоби написаний сценарій припадав пилом, не знайшовши застосування. Щоправда, в конкурсі „Коронація слова" передбачена номінація за кращий кіносценарій, але слабка то втіха отримати кошти, але фільму не побачити. Тому, коли журнал „Шо" опитав причетних до кіновиробництва в Україні людей, чи з'явиться справжній український блокбастер, якби хто дав на цю мету 70 млн. доларів, експерти були стриманими в оцінках. Маємо патову ситуацію, коли „і хочеться, і колеться". Більшість сходиться на думці, що такий фільм таки потрібен, але кожен усвідомлює, що вдалий касовий фільм – це сукупність мільйона менших чинників, звести які докупи задля блискучого результату буває практично неможливо. На тому й стоїмо – в очікуванні.

Роман Кабачій, Київ

Сказати правду про отаманів

Радянська кінопропаганда використала історію Визвольних змагань в Україні, перекрутивши їхню суть на власну користь.

„Було це взимку і не у Москві, а в Миргороді, в один із веселеньких проміжків між Махно і Тютюнником у дев'ятнадцятому році", – пам'ятаєте, звідки це? Українська отаманщина часів Перших Визвольних змагань здобула розголос настільки широкий, що оминути її у радянській культурі було просто неможливо. А отже, українські отамани стали героями численних радянських фільмів.

Махно і Ангел

Радянський агітпроп до теми української отаманщини мусив ставитися надзвичайно обережно. Навіть за даними ВНК більше 80 % українських повстанських загонів називали себе сотнями та куренями Армії УНР та йшли в бій під гаслом „За вільну Україну!". А було їх близько 200 загонів чисельністю від 150 осіб до 7 тис. бійців. Певно через це, фільми „української тематики" становили меншість „радянських вестернів" – головними сюжетами для них ставали події у Середній Азії, Сибіру та Хакасії. Існуючі ж фільми мають кілька дуже цікавих особливостей.

По-перше, зняті вони переважно не українськими кіностудіями. Звучить дивно, але студія ім. Довженка свого часу відмовилася знімати фільм „Весілля в Малинівці". Очевидно, на відміну від своїх російських колег, українські кінематографісти дуже добре розуміли, до яких глибин може довести копання в темі української отаманщини.

По-друге, сюжети цих фільмів майже не торкаються власне українських отаманів-самостійників. У радянських фільмах доблесні чекісти та червоноармійці борються або проти білогвардійського підпілля („Макар-слідопит", „Тачанка з Півдня"), або проти банд анархістів. Радянський кінематограф зробив грандіозну рекламу Несторові Махну – анархісту та багаторазовому союзникові червоних. На цьому тлі отамани Зелений, Бурлака, Гальчевський, Деркач, Григор'єв назавжди залишилися за кадром. Про їхню боротьбу пересічний глядач не чув ніколи й нічого. Вся народна пам'ять про отаманів таким чином була перенесена на одних тільки махновців. Тема боїв зі штатними частинами Армії УНР (запорожцями, січовими стрільцями, гайдамаками) в радянському кіно була табуйована взагалі. Ледь не єдиним отаманом-самостійником, згаданим у радянському кіно, був карикатурно показаний у фільмі „Ад'ютант його превосходительства" отаман Євген Ангел.

Свавільний розхристаний шибайголова

Радянський кінематограф усіляко намагався підкреслити анархістсько-кримінальний характер українського повстанства. Український отаман у радянському кіно („Невловимі месники", „Ходіння по муках") – це обов'язково свавільний розхристаний шибайголова, а його повстанці – зграя п'яниць, крадіїв та гульвіс. Треба зазначити, що десятки років промивання мізків українцям багато в чому таки досягли своєї мети. Отаман-повстанець ще й нині сприймається часто-густо як бандит з темного лісу, а найбільш романтичною постаттю для пересічного українця (особливо на південному сході) залишається знову-таки батько Махно.

Нині український глядач прямо чи побічно продовжує наражатися на вплив російської пропаганди. Але не тільки російський вплив та нестача грошей встають на перешкоді українським митцям. Споконвічна біда навіть існуючих українських творів – шароварщина. Нічого не вдієш. Якщо на місце розхристаних п'яних повстанців з радянського кіно приходять чепурні, вдягнені з голочки витончені воїни, глядач просто не вірить у їхню реальність. Якщо на місці креативних мудрих комісарів та чекістів з'являються виключно червоні бовдури, п'яниці та бузувіри – глядач мимоволі запитує себе, як же ми їм примудрилися війну програти?

Майбутнім українським митцям треба знайти в собі сили показати про українську отаманщину всю детальну неприховану правду. У всій її неоднозначній красі. Десь – романтичну та захопливу. А десь – гірку та трагічну. Якщо їм вдасться знайти цю золоту серединку, уникнути шароварщини і не скотитися знову у скиглення про „долю нашу злиденну", успіх українським митцям буде гарантований. Швидкість, з якою український читач розкупив роман Василя Шкляра „Чорний ворон", свідчить сама за себе. Інтерес до власного героїчного минулого в українському суспільстві живе неабиякий.

Сергій Гакман, Чернівці

Народження українського супергероя

Новий фільм Михайла Іллєнка без пропагандистської прямолінійності, правдоподібний у мовному питанні і поетичний.

Київ. Початок осені 2008 року. Десь на Подолі вибігає до нашої журналістської знімальної групи режисер Сергій Наталушко. „Ми тут працюємо над фільмом „ТойХтоПройшовКрізьВогонь" Михайла Іллєнка, я другий режисер з роботи з акторами. У мене не дуже багато часу". Ми тоді швидко поговорили, Сергій Наталушко побіг назад. „Ах, малувато ми записали матеріалу", – подумала я, маючи свої корисливі професійні інтереси. Але сьогодні, через три роки по тому, хочу сказати: „Як добре, пане режисере, що ви тоді поспішали, що до „ТогоХтоПройшовКрізьВогонь" ставилися серйозніше, ніж до чогось іншого".

Велике глядацьке історичне кіно

У січні 2012-го цей фільм вийшов в український прокат. Він сам по собі є аргументом, який має залишитися в пам'яті культури тоді, коли постираються з пам'яті комп'ютерів усілякі інтерв'ю, записи дискусій про майбутнє української кінематографії, безконечні круглі столи про проблеми українського кіновиробництва. Такого добра за роки незалежності накопичилося аж надто багато. А Михайло Іллєнко тим часом зі своєю командою тихою сапою зняв велике глядацьке історичне кіно, сучасне, якісне й, можна сподіватися, конкурентоспроможне в загальноукраїнському прокаті. При цьому для режисера було принципово, щоб над фільмом працювала саме українська за походженням і пропискою команда: від акторів до звукорежисерів, від художників до водіїв. У головних ролях Дмитро Лінартович, Ольга Гришина, Віталій Лінецький – все українські актори, яких можна бачити на підмостках київських театрів. І, виявляється, цілком реально обійти стару радянську колоніальну кінотрадицію, коли у головній ролі – відома акторка з Москви, а ось уже на роль її подружки можна запросити й українку. За більш як три останні роки це перша українська повнометражна ігрова стрічка з історичним контекстом, що вийшла до глядача. Робота над нею тривала років п'ять, її бюджет становить 16 млн. грн., з яких 10 млн. дала держава, решта – гроші, залучені продюсером. Через економічну кризу 2008-го роботу над фільмом доводилося переривати. Звідси такий затяжний період її виробництва.

Хто такий цей таємничий „ТойЩоПройшовКрізьВогонь"?

Це українець Іван Даценко (ім'я у фільмі – Іван Додока), військовий льотчик, Герой Радянського Союзу, якого під час Другої світової збили над Львовом. Він потрапив до німецького полону, де вижив, але свої землячки з НКВС його „за державну зраду" відправили до сталінських концтаборів. Вижив він і там. І незбагненним чином опинився в Канаді. У 1967 році, під час Всесвітньої виставки в Монреалі, радянська делегація відвідала індіанську резервацію. Вождь племені несподівано заговорив із ними українською. У складі делегації був танцівник Махмуд Есамбаєв. Він то й стверджував згодом, що лідер племені й льотчик Іван Даценко – одна й та сама людина. Назва фільму – роз-

Текст: Жанна Безп'ятчук, Київ
Фото: архів

шифровка індіанського імені Івана українською мовою.

Як з цією історію повівся режисер Михайло Іллєнко? Він відмовився від одного з культурних брендів українців: плачів, жалів, туги й розпачу над своєю трагічною і жертовною долею. Куди вже уявити об'єктивно трагічнішу долю, ніж у Івана Даценка. Він мав загинути ще під час війни, трапилося диво – виборсався з пекла. У фільмі до концтаборів його запроторює друг і земляк із рідного села Чернечий Яр на Полтавщині, закоханий у його дружину Степан (у виконанні Віталія Лінецького). Без мелодраматичних ревнощів і любовного трикутника не обійшлося. Потім герой опиняється за морем, за океаном – на чужині, де вовком можна було б завити. До речі, ікласті сіромахи є одним із наскрізних символів у фільмі: у них колись перекидались козаки-характерники – і головний герой вірить, що і йому то до снаги. При цьому всьому Іван, чи ТойХтоПройшовКрізьВогонь зберігає людську гідність і подобу в усіх ситуаціях, як-то кажуть, тримає себе в руках і бореться за себе, за дружину, за сина. У стрічці є моменти, коли можна щиро посміятися. І за це окрема подяка його авторам.

Без ідеологізації і рафінованої літературної української

Режисер препарує сутність радянської системи тонко, навіть ніжно – без пропагандистської прямолінійності й лобової ідеологізації. Так, система не поважала й не цінувала особистість й індивідуума. Як стадо, стоять усі разом голі льотчики перед медкомісією. Як вовк, небезпечним стає вчорашній друг, коли його призначають начальником „особливого відділу". І гіршим за вовчий світ стає людський, коли „хохол" Степан, поставлений на службу в Системи, знищує свого земляка.

> Як вовк, небезпечним стає вчорашній друг, коли його призначають начальником „особливого відділу". І гіршим за вовчий світ стає людський, коли „хохол" Степан, поставлений на службу в Системи, знищує свого земляка.

Автори стрічки вирішили „мовне питання" на користь правдоподібності. Що це значить? Це значить, що офіцер НКВС розмовляє російською, а не рафінованою літературною українською. Це значить, що випускник радянського льотного училища десь за Уралом українець Іван Даценко теж розмовляє в повсякденні російською, особливо не переймаючись цим. І це значить, що коли він опиняється сам-самісінький далеко-далеко, то починає говорити тільки мовою батьків – українською.

У фільмі є оригінальна поетика. Вже згадувані вовки чергуються з лелеками, які літають поміж бомбардувальників і вибухів. А ще час від часу герої дивляться у вічі іконописній Божій Матері. Старий і забутий лик виринає теж із пилу й пороху війни. У фільмі доля єднає між собою представників різних народів: українець Іван бере за дружину татарку Любу, рятують його від лап НКВС жителі крайньої Півночі Росії, схожі зовнішньо на чукчів, потім він стає членом індіанського племені, й тамтешні дітлахи співають, навчені ним: „Била мене мати березовим прутом". Ось він – мультикультуралізм – у дії.

І для покоління Інтернету

Технічно фільм виглядає переконливо сучасним. А це ключовий момент для приваблення до кінозали молодих глядачів покоління Інтернету й 3D, які навіть не уявляють, що українське кіно це не завжди „отстой". Можна було б, звісно, й покритикувати окремі технічні прийоми чи діалоги героїв, але чомусь зовсім не хочеться. Одне слово, це кіно для тих, хто скучив за відчуттям задоволення від того, що він чи вона українець за походженням та/чи місцем проживання. А скучили, здається, майже всі.

Текст: Ольга Годованець, Київ
Фото: Ольга Годованець

Банда Чорного Козака

Як знімають історичну картину „Казка про Чорного Козака", прем'єру якої планують на цьогорічну осінь, в українській столиці та в селі Легедзине на Черкащині, де живе і працює режисер.

На знімальному майданчику фільму „Чорний Козак" не звучить команда „Мотор!", не чутно славнозвісного „матюгальника", режисер не сидить на іменному стільці перед монітором, і він не лається. Актори на зйомки не спізнюються. Грим справжній – кіношний, ще з радянських часів кіностудії „Мосфільм". Костюми – переважно з приватних колекцій, правдиві, історичні. Коні – „хрещені" понад півсотнею ігрових картин українських та іноземних режисерів. Збруя – від найкращого в Європі київського кінного театру. Локації – дані Богом, природою і з дозволу дирекції двох національних і трьох приватних музеїв, козацьких скансенів у Києві, Бузовій та у Вереміївці. До масових сцен знімальна група залучає місцевих мешканців – „чужі" одразу стають „своїми". Зарплатні та гонорарів на цьому проекті ніхто не отримує.

Владислав Чабанюк

Режисер без кінодиплома, але з вродженим чуттям мови кіномистецтва. Йому 47. Сценарії до ігрових фільмів пише переважно сам, здебільшого на історичну тематику. І „Казка про Чорного Козака" – восьма його вагома робота. Владислав, маючи величезне і, судячи з усього, непереборне „бажання знімати те, чого ані ти, ані твої діти не бачать по телевізору сьогодні", бере до рук камеру і починає творити. Першу свою стрічку – на той час учитель історії в сільській школі – зняв у середині 90-х.

Нині Владислав Чабанюк – директор Державного історико-культурного заповідника „Трипільська культура". Але й далі він продовжує знімати аматорське, та водночас дуже професійне кіно.

„Чорний Козак" – одна з найбільших авантюр режисера, яка почалася три роки тому. Казку про „чорного козака" і вдову Ганну Шуличку Владиславу розповів сучасний казкар Сашко Лірник, переспівавши її з іншого славетного автора, видатного українця Миколи Гоголя. Лірник і запропонував: давай знімемо кіно!

Найважливіше – завершити справу!

Сільський режисер-аматор робить фільм власним коштом та умінням своїх друзів та просто добрих людей, котрі десь щось почули, потім побачили і вирішили долучитися до справи не словом, а ділом. Більшість меценатів ставлять умову – не називати їхніх імен. Найважливіше – завершити справу!

Громада долучається як матеріально, даючи „живі" гроші на оренду техніки, пальне й харчі, так і бере безпосередню участь у зйомках: друзі працюють акторами в масовці, звукорежисерами, операторами, режисерами монтажу, композиторами, гримерами, художниками, костюмерами, каскадерами, кухарями, реквізиторами тощо. Водіями тут працюють двоє братів Афанасьєвих – Сергій і Валерій, які в реальному житті є підприємцями і меценатами фільму.

На майданчику тільки одна професійна акторка, виконавиця головної жіночої ролі Марина Юрчак, решта – друзі, які погодилися допомогти режисерові і стали до справи. Серед них Василь Середенко, виконавець ролі Чорного Козака, – чоловік з козацьким світоглядом і стилем життя. В Україні Василь знаний як керівник проекту Козацька чайка „Пресвята Покрова".

Цікаво, що чи не всі друзі Владислава дотичні до вітчизняного кіновиробництва або телебачення і є фахівцями й знаними людьми в українському культурному середовищі: Сергій „Оселедчик" Постольников і Оленка Дідик з „Гуляйгорода", „ДахаБраха", гурт музею Івана Гончара, Андрій Середа з „Кому вниз", „Пікардійська терція", директор „Музею Ідей" та організатор міжнародного фестивалю „Кінолев" Олесь Дзиндра і українська співачка, актриса, композитор, аранжувальник, музичний драматург Мар'яна Садовська, видавці брати Капранови, клуб історичної реконструкції „Росичі", співвласник майстерні „Шляхетний одяг" Руслан „Прорва" Павлюк, один з провідних теледизайнерів країни Борис Денисевич, відома на увесь світ українська майстриня ляльки-мотанки Людмила Тесленко-Пономаренко, режисерка експериментального кіно Наомі Уман зі США etc.

Крупним планом у кіно проходить молодий вірменин Міша з районного тальнівського базару і світлої пам'яті телеведучий Ігор Пелих. Перший підійшов до знімальної групи о шостій ранку і запитав: „А що ви тут робите?". Другий просто приїхав зі своєю сім'єю на зйомки, подивитися. Обидва стали татарами. Гарно зіграли. Фактурно. Без жодного слова. Не зіграли, прожили по-справжньому.

Отак, по-справжньому, і творять фільм „Чорний Козак".

Не завдяки, а всупереч обставинам

Багато нині чути розмов про те, що „кіна в Україні немає". Є в Україні кіно. Немає безперервного процесу його творення. Але один сільський режисер-аматор колись узяв до рук камеру і твердо йде до своєї мрії. Не завдяки, а всупереч обставинам. Він втілює мрію разом із друзями, які підставили своє плече. Всі вони роблять справу разом. Бо один у полі – не воїн. Воїнами стають у боротьбі. А боротьба – саме та обставина, де людина усвідомлює власну гідність і цінність волі. Бо з цих понять і починається Велика Історія дорослих і Дивна Казка дітей.

Справа не в сюжеті

Жоден із видів мистецтва не здатен так зміцнити патріотичні почуття громадян, як історичне кіно. Але Україна за 20 років своєї незалежності не те що якісного історичного кіно, але навіть якісного масового історичного роману не створила. Може, немає відповідних сюжетів?

Достатньо згадати, яку кількість кінострічок про Громадянську та Велику Вітчизняну війни зняв Радянський Союз задля формування радянського патріотизму. Вдалий історичний фільм здатен створити інтерес до власної культури далеко за межами своєї країни. Так, після виходу на екрани американського блокбастеру „Хоробре серце", українці, що не мають жодного стосунку до кельтів, створили десятки клубів любителів Шотландії. То чи існують в історії України сюжети, здатні зацікавити фахового режисера? Людині, обізнаній з предметом розмови, на таке запитання навіть якось незручно відповідати. Сюжети не просто є – їх вистачить для шанувальників геть усіх періодів нашої історії.

Украдені історії

Фільми про середньовічну Русь знімали і радянські, і сучасні російські режисери. Та поза увагою ще й досі лишається інший період історії – перебування України в складі Великого князівства Литовського й Руського (яке й Руським власне було через перебування в його складі земель Русі-України). Українському глядачеві, напевно, буде цікаво дізнатися про участь Київського, Волинського та інших українських полків (разом – одинадцять) у найбільш масовому та кривавому бойовищі Середньовіччя – Грюнвальдській битві. Якщо ж цього буде замало – можна розповісти про „одисею" князя Федора Острозького, який, крім вже згаданого Грюнвальду, приймав участь в Гуситських війнах у Чехії та у війнах князя Свидригайла проти поляків та литвинів. На біс можна розповісти про розгром Золотої Орди в битві на Синюсі у 1362 році (тобто за 18 років до російської Куликовської битви), чи історію про те, як київські шляхтичі князя Радзивіла посадили у Криму на владу першого хана з династії Гераїв.

Жарти зайві – історія України має власну лицарську добу з усіма притаманними їй атрибутами – замковими вежами, турнірами, культом прекрасної дами тощо. Козацьку добу історії України нині успішно використовує кінематограф держав-сусідів. Найкраща ілюстрація інтересу українців до свого минулого – наповнюваність залів кінотеатрів під час показу польського „Вогнем і мечем" та російського „Тараса Бульби". І не треба ображатися, що сусіди, мовляв, показали наших предків „якось не так". Святе місце порожнім не буває. Якщо до теми козацтва не звертається режисер-українець, її радо опановує кінематограф інших країн.

Недоречні і закиди, що козацькі сюжети – це історії виключно степових перестрілок та піратських набігів на землі мусульман. Українською відповіддю французьким мушкетерам та російським гардемаринам могли би стати романтичні пригоди молодих козаків при дворах гетьманів Дорошенка, Мазепи та Апостола. Куртуазна епоха, до речі, до них завітала у ті часи, коли російського Петербургу ще й у проекті не існувало.

Україна має дивовижний період боротьби українців за право існування своєї держави. Мова про Перші Визвольні змагання. І тут від різноманітності сюжетів починає просто мерехтіти в очах. Потрібні приклади щирого бажання українських патріотів творити власну державу? Будь ласка! Згадаймо створення українізованих полків і дивізій у складі російської армії та їхнього прориву в Україну восени та взимку 1917 року. Потрібні подвиги контррозвідників, що протидіють антидержавним заколотам? Поцікавтеся спротивом червоному та білогвардійському підпіллю з боку Української Державної Варти часів гетьмана Скоропадського. Потрібний приклад гучної перемоги українців над більшовиками? Час дізнатися про Кримський похід Запорізького корпусу армії УНР на Харків, Донбас та Крим навесні 1918 року. Цікавить вдала операція проти білогвардійців? Маєте історію Вапнярського наступу того ж Запорізького корпусу восени 1919 року. Потрібен приклад відчайдушного бойового загону (так би мовити, нашої Першої Кінної)? До ваших послуг історії полків Кінних гайдамаків та Чорних запорожців.

Дорогою правди

Крім прославлення героїзму предків, історичне кіно змушує глядача критично осмислювати своє минуле і відповідати самому собі на чимало вкрай неоднозначних запитань. Не можна, наприклад, змалювати опір українських військ червоній навалі взимку-навесні 1919 року, і не показати огидно організованого постачання війська та арешту просто в розпал боїв командувача фронту полковника Болбочана. Подібні факти змусять глядача поставити запитання: чому так сталося? Вони підштовхнуть його до відповідних висновків і змусять перенести ту саму ситуацію на сьогодення.

Подій, здатних бути гарними сюжетами для пригодницьких історичних романів, а відтак і фільмів, у минулому нашої держави насправді хоч греблю гати. Те, що українці не мають нині ані якісної історичної книжки, ані якісного кіно – заслуга в першу чергу держави і тільки держави. Саме держава, свідомо чи ні, постійно нехтує вітчизняним кіновиробництвом. Саме держава не створює умов, сприятливих для інвестицій в українську культуру, а відтак – в українське кіно.

Тож коли чиновники раптом дізнаються, що іноземні медіа мають на українських теренах вплив більший за вітчизняні – нехай не дивуються. Справа не у відсутності сюжетів. Справа в тому, що держава, яка не заповнює свій культурний простір продуктом національним, – дарує його іноземному наповнювачу.

Дмитро Калинчук,
оглядач тижневика
„Український тиждень", Київ

На чому стоїмо?

Наявна база історичних романів може дати поштовх для створення перших дійсно прокатних художніх фільмів.

Поки східні сусіди годують нас масовим продуктом про добу Івана Грозного, Миколи Першого та дореволюційну „Росію, которую ми потєрялі", а західні обігрують тему власних воєн, революцій і хрестових походів, спробуймо пофантазувати: а що було би, якби за творами сучасних українських письменників знімали кіно? Нормальне кіно з нормальним бюджетом, до створення якого залучено навчених талановитих людей, таке, яке б не вважалося „хорошим як на мистецтво постколоніальної країни" і не „піпл схаває".

Від мрій до реальності

Останнім часом фраза „екранізація історичного роману" у свідомості пересічного жителя нашої держави асоціюється з Єжи Гофманом. Ми так і не дізнаємося, як би виглядав у його версії „Залишенець" в кінотеатрах. Але торік завдяки „Коронації слова" опубліковано роман, який би точно сподобався режисеру, що захопився Сенкевичем. Двотомник Юрія Сороки про Івана Богуна – це книжка, що запізнилася в українській літературі років на півтораста. Такі твори писали Старицький і Нечуй-Левицький, Сенкевич і Жеромський: добротний роман, насичений значною кількістю деталей і фактів, усього, що необхідно для створення панорами і тла.

А от „Залишенця" варто було би довірити майстру щемливого патріотичного кіно. Історичний екшн, де є чіткий поділ на своїх і чужих, достатньо крові, любовний трикутник і кілька еротичних сцен, міг би зібрати непоганий касовий збір. Головне, як і ведеться в масовому кіно, талановитий режисер і достатньо коштів на спецефекти. Ще один необхідний компонент: вольові обличчя виконавців ключових ролей та красиві тіла акторок. У Чорного Ворона мусять закохатися всі жінки, від перехідного віку до середнього. Після перегляду кожен має втерти сльози, зціпити зуби й запрагнути боротися за Україну (хоча краще би – будувати). І поставити саундтрек на рінгтон мобільного телефону.

Німе, але вбивче

Спробою реконструкції історичної свідомості є й романи Марії Матіос. Вона пише про повстанців і про селян, а якщо коротко, то про їхні страждання. Її не надто цікавлять конкретні історичні події: вона намагається зобразити певну добу, регіон, прошарок населення через долю конкретної людини. Літературу експресіонізму найкраще інтерпретувати, вочевидь, засобами експресіоністського кінематографа. За „Москалицею" та „Нацією", наприклад, вийшли би разюче прекрасні німі фільми: акторам тут необов'язково говорити, якщо вони вміють належним чином використовувати міміку і жести. Екранізація „Солодкої Дарусі" могла би перевершити знамениту „Райдугу" за Василевською, якби на головну роль знайшлася акторка рівня Наталі Ужвій. А от „Армагедон уже відбувся" цілком можна вмістити у формат короткометражки.

Втім, Марії Матіос не вдалося написати про життя повстанців краще, ніж це зробила Оксана Забужко в „Музеї покинутих секретів". Можна довго сперечатися про плюси й мінуси цієї спроби нарешті створити „великий український роман", проте його сюжет насправді є захопливим. І якщо режисер зі сценаристом не надумають раптом ввести закадровий авторчин голос, який би проговорював численні ліричні відступи й внутрішні монологи, то у них цілком може вийти вдалий кількаплановий фільм, або кілька фільмів, або й навіть серіал. Цікавий серіал про сучасних успішних жінок і водночас про події середини століття, причому в прайм-тайм, – хіба не спокусливо звучить?

Додатковий імпульс

Уже згадуваний роман лучанина Володимира Лиса „Століття Якова" (головна премія „Коронації слова" 2008 року) – це оповідь про збіги, паралелі й перетини людських доль на тлі епохи. Змінюється влада й цінності – змінюються шляхи людські, бо більшає неймовірних зустрічей і вчинків, які були б неможливі за умов життя тихого і спокійного. Оповідь про старезного діда, який усіх пережив і тепер згадує майже сто років свого цікавезного життя, могла би бути глибшою (майстром таких творів був Павло Загребельний) – проте сюжетних вузликів тут достатньо для того, щоб тримати глядача біля екрану в очікуванні фіналу. У романі, щоправда, завіса опускається за мить до того, як збираються в одному часопросторі вцілілі персонажі; у фільмі фінал можна додумати або залишити все так, як є: хай адресат думає сам, не все ж розжовувати й до рота класти. А от уявлення про те, що відбувалося на волинській землі впродовж двадцятого століття, скільки змінювалося влад легальних і потаємних, глядач, так само, як і читач, отримає. І це корисно, бо в підручниках написано не все; та й чи всі їх ретельно читають?..

Шлях до серця народу лежить через масову культуру – цей спосіб відомий імперським ідеологам уже дуже давно. Ми не будуємо імперію, але виховувати власних громадян все ж варто. Якщо робити це шляхом творення якісного продукту, то це ще й прибутково. Українська історична проза останніх років (а наша спроба огляду очевидно що неповна) містить достатній імпульс для того, щоб стати базою для появи добре зробленого популярного кіно. Цим можна й не скористатися. Зрештою, у нашій історії й культурі було стільки втрачених шансів, що ще один небагато змінить для загального балансу. Єдина небезпека: якщо не буде власної масової культури, то „споживатимуть" іншу – те, що дають. І невідомо, чим цього разу все це закінчиться.

Оксана Щур, Київ

На саміті втрачених ілюзій. Угода про асоціацію Україна–ЄС

Фото: Петро Андрусенко

› Саміт втрачених можливостей, – саме так можна охарактеризувати результати проведення XV, ювілейного, саміту Україна–ЄС, який відбувся 19 грудня 2011 року в Києві. Враховуючи внутрішньополітичні українські реалії, „справу Тимошенко", тиск на опозицію з боку влади, тенденції до владної монополії з боку президента, що спостерігаються в Україні останніми роками, позитивом взагалі стало те, що зустріч відбулася на найвищому політичному рівні.

Окрім внутрішньополітичного тла події, до останніх днів зберігалася інтрига стосовно формату заходу. Українська багатовекторність почала скидатися на оксамитовий шантаж керівництва ЄС. Можна пригадати й про поширення 23 листопада інформації від „джерела" у секретаріаті Євразійського економічного співтовариства (ЄврАзЕС), що саме 19 грудня В.Янукович візьме участь у 32-му засіданні Міждержавної ради ЄврАзЕС, хоча українське МЗС повідомляло, що не має інформації про відповідний візит до російської столиці. А ще 24 листопада заступник міністра закордонних справ України Павло Клімкін заявляв, що в України не було принципових намірів парафувати Угоду про асоціацію саме на грудневому саміті.

У дуже сухому залишку

Під час саміту було оголошено про завершення п'ятирічних переговорів щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Ані „так", ані „ні" подальшій європейській інтеграції у спільній заяві саміту сказано не було. Все завуальовано та доволі дипломатично. Зокрема, підписанти наголосили на європейській ідентичності України – країни, що „поділяє спільну історію та спільні цінності з країнами Європейського Союзу і визнали, що поступове зближення України і ЄС у політичній, економічній та правовій сферах сприятиме подальшому прогресу у відносинах ЄС–Україна". Це доволі віддалено може нагадувати 49-ту статтю Європейського договору, що може передбачати право європейських країн на подачу заявки до членства в ЄС, проте формулювання в заяві напряму не корелюється з відповідним посиланням, хоча й не входить з ним у глибоку суперечку. У Спільній заяві Саміту Україна–ЄС констатується про відкритість шляху для технічної підготовки остаточної консолідованої версії Угоди, в тому числі в частині глибокої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, з метою якнайскорішого її парафування.

Втім, офіційно сьогодні документ у цілому через „технічні причини" не готовий до парафування, яке має теоретично відбутися вже впродовж 2012 року. Офіційні особи, прогнозуючи подальший перебіг подій, заспокоюють. Так, перший віце-прем'єр-міністр України Андрій Клюєв зазначив, що Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом буде парафована впродовж місяця-півтора, а парафуватиме текст угоди з українського боку заступник міністра закордонних справ України Павло Клімкін. Комісар ЄС з питань розширення та Європейської політики сусідства Штефан Фюле заявив, що за оптимістичним сценарієм процес парафування може зайняти від одного до трьох місяців. Цілком зрозуміло, що справа тут не у вичитуванні документа з боку сторін і не у з'ясуванні технічних деталей. Європейська сторона не може собі дозволити підписати Угоду про Асоціацію з країною, де формується режим з відтінком авторитарності. Адже тоді б це виглядало як заохочування відповідних політичних трендів у 46 мільйонній Україні. З іншого боку, досвід східних революцій у 2011 році заново навчив європейців більш обережно ставитися до процесу формування політики з лідерами авторитарних режимів, адже це стратегічно загрожує стабільності подальших стосунків.

Отже, пострадянського європейського дива поки так і не відбулося. Україна, яка знаходилася найближче з усіх пострадянських країн за технічними параметрами (завершення переговорів стосовно ЗВТ, підготовка документа), до створення поглиблених взаємин з ЄС практично не просунулася. На заваді стали внутрішньополітичні питання, дефіцит демократії та, цілком ймовірно, вплив РФ, який ніколи не вітав входження країн пострадянського простору до європейської ойкумени. Адже це трактується як фактичний відхід від позиціонування до євроазійського простору. Можна пригадати, як у вересні минулого року російський прем'єр Володимир Путін вказував, що вважає інтеграцію української економіки до європейської нереальною та наголошує на позитивах приєднання України до Митного Союзу ЄЕП.

Угода про Асоціацію та „справа Тимошенко"

Справа навколо арешту та засудження лідера опозиції Юлії Тимошенко, внутрішньополітичні сюжети суттєво сповільнили переговорний поступ з ЄС та його осяжні перспективи. Так, якщо Віктор Янукович ще навесні 2011 року висловлював сподівання на підписання угоди про асоціацію між Україною і ЄС до кінця 2011 року: „Нам необхідно технологічно і методологічно готуватися до запровадження безвізового режиму з Європейським Союзом, угоди, яку ми могли б підписати до кінця цього року", то на саміті 19 грудня звучало, що не відбулося навіть технічного парафування угоди. Українська сторона намагалася зберегти обличчя, незважаючи на загублені можливості, європейська – продемонструвати важливість залишити Україну в європейській орбіті, але при цьому не надавати зайвих авансів владі з авторитарними рисами.

Говорячи про поточні справи, вкотре українському керівництву з боку політичного керівництва ЄС було озвучено посилання, яке напряму стосується внутрішньополітичних трендів. Президент Ради ЄС Герман Ван Ромпей у Києві заявив, що підписання угоди залежатиме насамперед від подальшого розвитку політичної ситуації в Україні. Він також сказав і про справу ув'язненої екс-глави українського уряду Юлії Тимошенко: „Наше найбільше занепокоєння найперше пов'язане з ризиками політично вмотивованого правосуддя, і тут найвизначнішим прикладом є судовий процес Тимошенко". Відповідна думка вже безліч разів озвучувалася європейською стороною. Так, у заяві Комісара ЄС з питань розширення та європейської політики сусідства Штефана Фюле під час робочої поїздки в Україну напередодні саміту, 12–13 грудня, так само наголо- ›

15 листопада Чорнобильці розпочали безстрокову акцію біля будинку обласної адміністрації. Протестувальники вимагають відмінити зменшення надбавок до пенсій, які вони отримували протягом останніх років. У результаті відміни цих надбавок пенсія чорнобильців в середньому зменшилась із 7 тис. грн. до 2. Всього протестує понад 60 осіб, з яких 40 оголосило голодування.

15 листопада 23-річна дочка покійного прем'єр-міністра Криму Василя Джарти Ольга призначена на посаду заступника начальника Київської обласної митниці. При цьому вона навіть не закінчила навчання у вузі. Старша сестра Ольги, 31-річна Вікторія Джарти також зробила запаморочливу кар'єру. У 2008 році вона була призначена на посаду судді Господарського суду Донецької області строком на п'ять років відповідним указом президента, а в травні 2011 року стала заступником голови Госпсуду Києва.

15 листопада Перебуваючи у Вроцлаві, президент Віктор Янукович визнав, що ситуація навколо експрем'єра Юлії Тимошенко може перешкоджати підписанню Угоди про асоціацію з ЄС. При цьому він у черговий раз назвав неприпустимим втручання влади у судовий процес.

15 листопада Партія регіонів у парламенті двічі не підтримала поправку до Кримінального кодексу, внесену бютівцями, яка б дозволила звільнити Юлію Тимошенко з-під варти.

17 листопада На засіданні Моніторингового комітету Парламентської Асамблеї Ради Європи, що відбулося 17 листопада в Парижі, йшлося про можливі застережні заходи проти української влади. Це буде наслідком дій нової влади: „Зобов'язання як не виконувалися, так і не виконуються роками. Обіцяли вдосконалити Кримінальний кодекс і не зробили. Не пустили доповідачів відвідати в СІЗО Тимошенко та Луценка. Обговорення нового виборчого закону зайшло у глухий кут. Така поведінка гарантовано веде до погіршення відносин". Якщо Україна далі нехтуватиме що власними зобов'язаннями перед Радою Європи, що принципами верховенства права та поваги до свободи слова, комітет, можливо, запропонує символічні санкції проти Києва. Це можуть бути і позбавлення української делегації права голосу на пленарних засіданнях ПАРЄ, шувалося, що Брюссель турбують „випадки вибіркового правосуддя в Україні", зокрема, кримінальні справи, порушені проти Юлії Тимошенко та інших. Відповідні заяви та коментарі лунають з боку європейських дипломатів та експертів з моменту початку кримінального переслідування Тимошенко.

Висловлювалася дуже обережна стурбованість у зв'язку з повідомленнями про згортання демократії в Україні, обмеження фундаментальних прав і, зокрема, прав на свободу слова, свободу ЗМІ і свободу зборів. Минув рік, і у листопаді 2011-го з боку ЄС продовжували говорити про проблеми застосування в Україні вибіркового правосуддя, проблеми з функціонуванням незалежного від влади судочинства. Втім, складалося враження, що офіційний Київ просто не чує відповідних оцінок чи не усвідомлює їхню серйозність та вплив на перебіг переговорів та рішень навколо майбутньої угоди про Асоціацію.

Сповільнення діалогу Україна–ЄС

Як би не розвивалися подальші події в сфері діалогу Україна–ЄС, швидкого поступу та прогресу тут очікувати не варто. Цілком ймовірно, ми зможемо побачити пришвидшену динаміку після 2015 року – дати президентських виборів в Україні. За умов, що складаються, головне, щоб відповідна комунікація не заморожувалася.

Отже, повільно та проблемно будуть розвиватися події в майбутньому навколо процесу підписання Угоди, не кажучи вже про процес ратифікації, який може зайняти роки переговорів і буде вмотивованим не лише внутрішньоєвропейськими контекстами, але й значною мірою українською внутрішньополітичною ситуацією. Як відомо, процес ратифікації відповідної угоди передбачає голосування за неї у парламентах усіх країн-членів ЄС. Уже сьогодні стосовно документа можуть доволі неоднозначно позиціонуватися Нідерланди, Німеччина, Франція.

Зрозуміло, що подальший процес підписання угоди визначальною мірою буде залежати не тільки персонально від справи лідера української опозиції, але й від стратегічних та поточних політичних справ усередині країни. Зокрема, й від перебігу виборчої кампанії 2012 року, її відповідності стандартам ОБСЄ, прозорості та демократичності. З огляду на тривожні та негативні оцінки минулорічних виборів до органів місцевого самоврядування з боку міжнародних організацій, увага до кампанії буде значною. Виходячи зі спільної заяви, економічна інтеграція та ЗВТ України з ЄС надзвичайно важливі, але невід'ємні від потреби досягнення позитивів у сфері політичного діалогу. Окрім всього іншого, він включає в себе перебіг процесів конституційної, виборчої та судової реформ, забезпечення вільних ЗМІ та свободи зібрань, прав меншин, участь у цьому процесі опозиції та представників громадянського суспільства. Водночас, аналіз пріоритетів співпраці Україна–ЄС, насамперед у сфері політичного діалогу, за результатами моніторингу Консорціуму аналітичних центрів у 2011 році демонструють засадничі проблеми суспільного діалогу та змісту діяльності інститутів влади. Можна пригадати, що впродовж 2011 року спостерігався регрес щодо процесу всеохоплюючої конституційної реформи, розробленої для подальшого розвитку ефективної конституційної системи стримувань і противаг між органами державної влади згідно з відповідними рекомендаціями Венеціанської комісії. Розвивається централізація місцевої регіональної політики. Відповідний перелік можна продовжувати, і саме процес поглиблення взаємин з ЄС може стати каталізатором змін насамперед усередині країни, заради самої країни, каталізатором, який не має нічого спільного з імітацією реформ.

Юлія Тищенко, УНЦПД, Київ

Наступна газова війна, бо вибори в Росії

коментар

› Розглядаючи російсько-українські взаємини крізь призму газового конфлікту, треба пам'ятати, що це вже третя газова війна. Якусь одну її причину виділити важко, проте дуже вагома складова – вибори у Росії.

Путін прагне позиціонуватися через національні інтереси. Якщо проаналізувати специфіку передачі російськими медіа переговорів з Україною, Путін представлений як охоронець російських національних інтересів. Тому його риторика буде спрямована на відстоювання саме національних позицій. Нещодавно Путін закликав розпочати будівництво „Південного потоку" вже цього, 2012-го, замість 2013 року, як передбачалося. За словами Путіна, у переговорному процесі з Україною Олексій Міллер намагається торгуватися щодо української ГТС і захищати російські інтереси. Тобто ми маємо справу не лише з торговельною війною, це також передвиборча стратегія Путіна. Тому Україні дуже невигідно домовлятися про щось з Росією до 4 березня, зараз робити це на якихось вигідних чи компромісних умовах просто неможливо.

Янукович, хоча сам цього не розуміє, давно є ворогом російської влади. Адже він не хоче вступати у Митний союз, не хоче віддавати ГТС. І те, як його сприймають і приймають у Москві, лише це підкреслює. Можливо, Янукович цього не відчуває або робить такий вигляд, але Росія до нього не ставиться, як до рівного партнера. І вона постійно на це натякає.

Після російських виборів Україна може очікувати, що новий режим президента Путіна зробить усе, аби Янукович перестав бути президентом. Кремль вже шукає нові політичні фігури в Україні, але це питання безпосередньо вирішуватиме Путін і лише Путін тоді, коли йому буде вигідно. Сьогодні триває виборча кампанія, а коли вибори пройдуть, стануть тиснути і давити. Є вірогідність, що Януковича притиснуть.

Російське питання певним чином впливатиме й на виборчу кампанію в Україні. Адже всі питання про дружбу чи не дружбу з Росією є довгограючі та універсальні. Їх у котрий раз можна презентувати на чергових виборах. Тому є партії, які будуть в черговий раз експлуатувати цю тему, наприклад, Компартія, плюс, можливо, якимось чином в окремих випадках Партія регіонів та знані сепаратистські партії, а також деякі мажоритарні кандидати. Отже, питання російсько-українських відносин стане актуальним, але на деякий час.

Останні події в Росії не означають, що дійде до створення більш масштабного руху протесту, це складне питання. По-перше, російська влада спирається на різні запобіжні технології, наприклад, технології апеляції до певних прошарків суспільства. Сьогодні влада має ресурс для погашення протестних настроїв, однак чим далі він стає меншим і меншим. І головне – проблема опозиції. Окрім Олексія Навального, опозиція не продукує жодних нових лідерів та нових ідей. Втім, треба відзначити, що російське суспільство дійсно міняється. Два великі мітинги за один місяць показали, що відбувається творення нової Росії. У суспільстві формується думка, що російські протести у чомусь подібні (а в чомусь і ні) до подій в Україні часів Помаранчевої революції. І головне усвідомлення полягає у тому (принаймні серед освічених людей), що події у Москві, в Україні у 2004 році – це не змова американського ЦРУ, не організований за гроші Хілларі Клінтон рух, і що люди на Майдан і на Болотну площу прийшли не за гроші, але що це вияв громадянського протесту, громадянської позиції.

Андрій Окара,
політолог, Москва

і можливе призупинення членства, й зміна статусу з повноправного члена організації на спостерігача.

17 листопада Верховна Рада ухвалила в цілому закон про вибори. „За" проголосувало 366 голосів. Голосування Верховної Ради за закон про вибори народних депутатів – максимально можливий рівень компромісу. Відповідно до закону, вибори депутатів здійснюватимуться за змішаною (пропорційно-мажоритарною) системою: 225 депутатів обираються за пропорційною системою; 225 депутатів обираються за мажоритарною системою. Закон встановлює 5% виборчий бар'єр. Блоки участі у виборах не беруть.

17 листопада Майже половину керівних посад у центральних органах влади обіймають вихідці з Донеччини. Це стосується уряду, судів, прокуратури, МВС тощо.

17 листопада Апеляційну скаргу Юлії Тимошенко розглядатимуть судді, які лише півроку працюють в Апеляційному суді міста Києва. При чому всі троє суддів, які розглядатимуть апеляцію Тимошенко, до цього працювали в Шевченківському районному суді міста Києва, який має репутацію суду, який активно співпрацює з нинішньою владою.

21 листопада Політичні та економічні новини цікавлять кожного другого українця. Про це свідчать результати дослідження Інституту Горшеніна. Більшість українців (76,7%) віддають перевагу телебаченню як джерелу інформації. Менше половини опитаних (40,2%) одержують новини з друкованих ЗМІ, кожен четвертий (25,7%) – від друзів або знайомих. Віддають перевагу радіо 21,1% респондентів, Інтернету – 16,8%.

21 листопада Громадяни України віддають перевагу двом зовнішньополітичним напрямкам: відносинам з ЄС і Росією. Про це йдеться у результатах дослідження Центру Разумкова. При цьому, якщо протягом останніх років (2006–2010) пріоритет надавався переважно російському напрямку, то у 2011 році спостерігається послаблення проросійської орієнтації громадської думки. Ще у лютому число тих, хто вважав пріоритетним для України російський напрямок, перевищувало кількість прихильників європейської інтеграції. Однак, починаючи з квітня 2011 року, кількість перших і других статистично

значно не відрізняється. Зниження проросійських зовнішньополітичних орієнтацій протягом 2011 року може пояснюватися певним розчаруванням громадян в ефективності курсу на налагодження рівноправних партнерських відносин з Росією, що було одним з основних гасел Віктора Януковича і Партії регіонів під час президентської виборчої кампанії.

21 листопада Уповноважена з прав людини Ніна Карпачова називає стан здоров'я Юлії Тимошенко вкрай важким. „Вона не могла піднятися з ліжка, коли спілкувалася зі мною", – заявила Карпачова.

22 листопада Прокуратура зажадала засудити дев'ятьох представників організації „Тризуб", які обезголовили запорізький пам'ятник Йосипу Сталіну, на термін від 2 до 3 років умовно. Пам'ятник Сталіну в Запоріжжі було встановлено 5 травня 2010 року, а обезголовлено 28 грудня цього ж року. У новорічну ніч 31 грудня пам'ятник Сталіну підірвали.

22 листопада На Майдані Незалежності відбулося відзначення Дня Свободи. Голову ВГО „Коаліція учасників Помаранчевої революції" Сергія Мельниченка затримала міліція за звинуваченням у проведенні незаконного мітингу. Йому загрожує адміністративне ув'язнення до 15 діб.

22 листопада Правозахисники б'ють на сполох: в Україні понад півсотні політичних справ, розпочатих у 2010–2011 роках.

23 листопада Донецький обласний окружний адміністративний суд прийняв рішення о другій ночі заборонити акції протесту інвалідів-чорнобильців, які 10-ту добу голодували під стінами Пенсійного фонду області. Напередодні чорнобильці заявили, що вдадуться до самоспалення, якщо міліція силою спробує знести намети протестувальників.

24 листопада Президент Віктор Янукович підписав закон, який передбачає обов'язкове володіння українською мовою міліціонерами.

27 листопада При штурмі міліцією наметового містечка чорнобильців у Донецьку загинула людина. Працівники міліції почали штурмувати містечко й завалили армійський намет, який був наданий мітингувальникам МНС області. Коли повалили намет,

Сергій Гайдай:

„В Україні немає партій, вони не виражають інтересів жодних прошарків, лише власні"

Як ви оцінюєте теперішню політичну ситуацію в Україні? В Європі вважають, що відбувається згортання демократії. В Україні кажуть, що ситуація гірша ніж за часів Леоніда Кучми.

Я не погоджуюся, що ситуація гірша ніж за часів Кучми. Є одна проблема, яку мабуть в Європі просто не розуміють, оскільки там подібних клопотів просто не існує. У нас держава й усі події, що відбуваються – це імітація. Ми маємо Конституцію, парламент, формально наша країна нічим не відрізняється від європейської держави. Але щось не так. А пояснення, яке може дати європеєць – „у них мало демократії". Але європеєць помиляється. У нас інша проблема – правлячий клас має лише одну мету. Для нього держава – це бізнес. Маючи владу, можновладці заробляють гроші, активи. Однак не скажеш Європі, що у нас не держава, а бізнес-проект, де всі, окрім правлячого класу, – це ресурс.

Кожна влада робить спроби тримати все під контролем. Проте з кожним роком це вдається усе менше і менше. Кучма справді значно більше контролював. Проте і тоді з'явилася інформаційна альтернатива – виник „5 канал". Так, Кучма тиснув на нього, але ж боролися. Не було Інтернету, отже, більш-менш вдавалися інформаційні блокади. І тим не менше – всі, хто працював проти Кучми, вигравали вибори, – і Віктор Ющенко, і Юлія Тимошенко. Кучма не контролював Україну навіть адміністративно, що було для нього великою проблемою, його завжди здавали. А нинішня влада взагалі не має „ексклюзиву", і я не знаю, що вони робитимуть на виборах.

Тим не менше, чого слід очікувати на виборах?

Важко сказати, що влада робитиме на виборах. Я, можливо, повірю, що в Луганську й Донецьку, де влада навчилася контролювати, жорстко адмінресурсом намалюють собі результат, але в Західній Україні інша ситуація. Регіонали вважають, що мають там ресурс, однак це не відповідає дійсності! Інформаційно вони взагалі не контролюють ситуацію. Подивіться, що пишуть про владу, – це великий український стьоб. А в Інтернеті взагалі... Це міфи про контроль. Так, регіонали прагнуть контролювати. Дійсно, є тиск, вони залякують, вони посадили Юлю, Луценка, але контролю немає.

У попередні роки можна було прогнозувати результати виборів, і завжди існувала сильна опозиція. Я чітко знав: якщо програє вибори Кравчук, прийде Кучма. Якщо програє Кучма, буде Ющенко. Якщо програє Янукович, точно прийде Юля. На сьогоднішній день усі вони були при владі, і чималий прошарок народу вже не хоче бачити нікого з них. Тобто, немає лідера. Раніше соціологічні оцінки передвиборчих симпатій розподілялися доволі просто. Наприклад, якась політична сила набирала 50%, інша – 20%. Певна група виборців голосувала „проти усіх". А зараз? На першому місці „проти усіх", майже 16%, такого ніколи не було. На другому місці – „не прийду на вибори". Далі слідує „не визначився", і лише потім йдуть конкретні сили. Рейтинг Партії регіонів падає. Юлин – не зростає і не падає. Даний фактор може спрацювати як завгодно. Решту голосів може забрати Яценюк, якщо зробить конкретний вчинок чи подію. Їх може забрати Кличко. Наразі у нього довіра лише 5%, але це рейтинг довіри відомої людини, як за політика ніхто за нього не голосує, адже він не визначив себе як політик.

У цій ситуації як може виглядати кампанія Партії регіонів? Всередині партії є різні групи впливу,

Фото: Петро Андрусечко

Сергій Гайдай – політтехнолог, власник соціально-інжинірингового агентства „Гайдай.Ком". Співпрацював з багатьма першими особами в політиці. Займався організацією штабу „Нашої України" (2001), працював у штабі Ющенка (2004), був членом команди Петра Порошенка. Керував виборчими кампаніями російського політика Ірини Хакамади в Санкт-Петербурзі (2003), Анатолія Кінаха, Миколи Катеринчука. На його думку, соціальна складова facebook-революцій полягає у тому, що суспільство змінилося, а влада цього не помітила.

яка з них вирішальним чином впливатиме на виборчу стратегію регіоналів?

Давайте виходити з того, що вони не дурні. ПР розуміє, що її рейтинг зменшуватиметься. Тобто однією лише агітацією кампанію вони не виграють. Отже, потрібні інші методи. Поганий варіант – тотальна фальсифікація, як у Росії, бо влада усвідомлює, що в такому разі вона отримає нелегітимність перед Європою, як Лукашенко та Путін.

І люди точно вийдуть на вулицю. Якщо вийшли в Росії, то українці виходять значно швидше. А українці виходять на вулицю не тоді, коли виграв кандидат, якого вони не люблять. Виходять, коли є фальсифікації.

Регіонали вестимуть агітацію, використовуючи гасло стабільності.

Вони можуть пожертвувати Миколою Азаровим перед виборами?

Навіщо? Проблема не в Азарові, треба звільняти чималу кількість своїх, і не просто звільняти, а звільняти з наслідками.

Тобто показати, що закон один для всіх?

Саме так. У них є справи з корупції, але дуже мало. Коли уряд Ющенка посадив Зварича, рахунок складав 0:1 на користь влади. Коли посадили Володимира Галицького, рахунок зрівнявся. А потрібно, щоб було 1:100. Наступний рік буде надзвичайно важкий з точки зору еконо-

у ньому задимівся генератор. Люди опинилися під заваленим наметом, і одного з голодуючих чорнобильців затоптали. Влада всі звинувачення у загибелі людини адресує організаторам голодування.

27 листопада Опозиція розпочала формування єдиного списку на вибори 2012 року – такими є підсумки Комітету Опору Диктатурі, повідомив лідер „Фронту Змін" Арсеній Яценюк. Він також пообіцяв, що розколу в опозиції не буде.

28 листопада Близько сотні мітингувальників-пенсіонерів у Донецьку вибили двері будинку Донецької облдміністрації. Мітингувальники виступають за зниження комунальних тарифів та дотримання прав пільговиків.

29 листопада На виконання всіх вимог чорнобильців і афганців грошей немає – заявив віце-прем'єр-міністр соцполітики Сергій Тігіпко.

1 грудня Європарламент у резолюції закликає українську владу забезпечити участь Юлії Тимошенко та інших опозиційних лідерів у майбутніх виборах.

2 грудня Європарламент уперше офіційно визнав існування зовнішньої сили, яка переконує українське керівництво зірвати зближення з Євросоюзом. „Російська Федерація чинить надмірний тиск на Україну для того, щоб не вводити зону вільної торгівлі з Євросоюзом, а натомість приєднатися до Митного союзу з Росією, Білоруссю та Казахстаном", – говориться в документі ЄП. „Це безпрецедентний випадок в історії взаємин ЄС із зовнішніми партнерами", – наголошує Європарламент.

3 грудня Глава Меджлісу Мустафа Джемільов заявляє про існування плану ФСБ з розколу кримських татар, що збігається з цілями СБУ. „Порівнюючи оперативні дані з Росії й аналітичні записки СБУ, які направляються в адміністрацію президента і які нам іноді вдається перехопити – цілі збігаються. СБУ доповідає, що меджліс і кримські татари – найбільш опозиційна до влади сила у Криму, а тому треба підтримувати опозицію меджлісу", – сказав він. Опозицією до меджлісу є ісламістські радикальні угруповання.

8 грудня Тимошенко арештували в тюрмі – вдруге. Шевченківський райсуд Києва у четвер ухвалив рішення обрати для екс-прем'єра Юлії Тимошенко запобіжний захід

у вигляді арешту. Суд прийняв відповідне рішення о 20:45, після майже 12-годинного засідання, яке відбувалося над лежачою підсудною.

8 грудня Міжнародна федерація з прав людини (FIDH) віднесла Україну до країн, де зафіксовані найсерйозніші порушення права на фізичну недоторканність правозахисників. До цієї ж категорії належать Ірак, Уганда, Руанда, Індонезія, Афганістан, Пакистан, Індія, М'янма. Окрім того, згідно зі звітом, складніша ситуація з дотриманням прав правозахисників складається у Росії, Білорусі, Грузії, Казахстані, Вірменії, Туреччині, Єгипті, Алжирі.

9 грудня Українські суди забороняють понад 90% акцій протесту. Про це заявила уповноважений Верховної Ради з прав людини Ніна Карпачова.

9 грудня Польська влада не буде запроваджувати безвізовий режим для українців та громадян інших країн на час проведення Євро–2012. МЗС планує видавати на час єврочемпіонату візи громадянам за спрощеною процедурою. Уболівальники зможуть отримати візу, продемонструвавши квиток на один із матчів Євро–2012, що відбудеться у Польщі.

9 грудня Верховна Рада ухвалила в першому читанні проект закону „Про ринок земель". Даним законом мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення передбачено продовжити до 2013 року. Законопроект „Про ринок земель" пропонує, щоб купувати землі сільгосппризначення могли лише громадяни України і держава.

11 грудня У наметовому містечку чорнобильців у Донецьку демонтували останній намет, в якому залишалися незгодні з припиненням акції протесту. Перед цим голові Донецької ОДА вдалося домовитися із більшістю протестувальників щодо припинення акції взамін на виділення 500 тисяч гривень з обласного бюджету „для вирішення найбільш нагальних проблем".

12 грудня „Газпром" і „Нафтогаз України" не підпишуть газової угоди до кінця грудня. „Новорічних подарунків не буде", – повідомив керівник „Газпрому" Олексій Міллер. Прем'єр України Азаров доручив готувати найжорсткіший варіант державного бюджету-2012 з ціною імпортованого газу не менше $400 за тисячу кубометрів.

міки. Чесно кажучи, у влади дуже мало людей, які можуть втримати економіку. Це Клюєв, Колесников. Це Азаров, який є добрим фахівцем, хоча й надзвичайно поганим спікером. З приводу його української мови чимало сміються. Дійсно, він думає російською, проте якось Азаров влучно висловився, що, не склавши іспиту з української мови, проблеми не буде, однак якщо прем'єр не здасть іспиту з бюджету – це буде погано. Однак Азаров не представляє самого себе. Влада Партії регіонів неоднорідна. Там іде сильна боротьба за вплив. Переважна більшість атак на Азарова інспіровані не опозицією, не народом, не суспільством. Адже він намагається спілкуватися, веде соціальний діалог, він більш-менш демократична людина. Він чесно каже, що „я не можу давати дотації, оскільки буде інфляція, немає грошей". Його підставляє інша гілка влади. Мені здається, у президента є розуміння, що Азарова не можна звільняти. Так, його не люблять, але президенту краще пожертвувати прошарком місцевих корупціонерів, яких чимало.

Яким є розклад сил у Партії регіонів?

Я би виділив чотири групи. Першу називають „Банкова" – це Адміністрація президента, Бойко, Льовочкін, Фірташ. Вони орієнтовані на Москву, хоча усім розповідають, що вони демократи і налаштовані проєвропейськи. Стилістично вони виглядають європейськими, в дійсності їх бізнес-інтереси орієнтовані на Москву. Це дуже потужна група, яка вміє вести інформаційні війни. Наступна дуже потужна група, її називають „сім'я", – це особисте оточення президента. Ми їх майже не знаємо. Це ті, з кого призначаються міністри МВС, оборони. Під килимом ці дві групи дуже сильно б'ються між собою. Проте є ще дві менш потужні групи, які частково дистанціювалися і є дещо незалежними. Це група Азарова–Клюєва з активами та група Ахметова–Колесникова з активами. Останні дві групи прагматичніші і більш орієнтовані на Європу. Їх бізнес більше зав'язаний на Європі. У Клюєва – сонячна енергетика (у Росії цього немає), у Колесникова – Чемпіонат, Євро. Сам Клюєв зі своєю групою ініціював і зробив чимало для парафування угоди між ЄС та Україною. Як його не критикували, він це зробив. Я впевнений, що парафування з європейського боку відбудеться. Однак чи буде ратифікована угода – це інша справа. При цій владі, вважаю, не буде.

Але ж як бути з інформацією про те, що Клюєв прагнув віддати Росії українську ГТС? Це також частина інформаційної війни, про яку ви говорили?

Так, мені здається, його підставляють. А він фігура менш публічна, не вміє вести соціальний діалог. Він прагматик, технар, який не вміє давати потрібну інформацію. Іншій групі вигідно замінити Клюєва на контрольовану ними людину. Це війни влади на владних майданчиках.

Повертаючись до виборів: чи будуть використані старі гасла на кшталт російської мови, розколу України, питання УПА? Чи це відходить в історію?

Владі невигідно їх використовувати. Позиції щодо російської мови влада не виконала. Здається, акцент ставитиметься на економічні гасла. Економіка, економіка та ще раз економіка, Євро–2012. Хто зацікавлений в їх використанні – це опозиція. Зокрема, „Свобода", а може навіть Юля і Яценюк. Якщо з'явиться політична сила, можливо немолода, але відома, наприклад „УДАР" Кличка, яка скаже: я не проти, я не за Європу чи Росію, я не за російську мову чи українську, я не за УПА чи за радянських ветеранів, але я прагну зламати недемократичну систему влади і побудувати нову, вона матиме шанс перемогти. Щодо УПА, я вважаю, слід обрати іспанський досвід, де визнали всі воюючі сторони громадянської війни (1936–1939) року. Так само щодо мовного питання: українська – єдина державна, але й російська, як і татарська, як і молдавська, угорська та інші мови мають бути під охороною держави.

Як це здійснити?

Є приклад реформ Саакашвілі. У них не було вибору: російський шлях чи європейський. Так, чимало грузин підтримували проросійський шлях. Проте Саакашвілі почав з економічних реформ. Такий собі Ататюрк. В Україні авторитет треба завоювати не шляхом вирішення питання мови, а через соціально-економічні перетворення.

Фото: Петро Андрусечко

Ви вважаєте, в Україні це можливо зробити?
В Україні є запит на свого Саакашвілі.

Але був шанс у 2004 році?
Я виходив на Майдан не за російську мову, хоча я особисто російськомовний. Я не вважаю мову єдиною ознакою патріотизму. Я за те, щоб Україна була „імперією" римського зразка. Етнічна приналежність не має значення, але державна мова єдина. Якщо маєш бажання бути чиновником і робити кар'єру, треба володіти українською мовою. Яка проблема? Якщо я дуже хотів би робити кар'єру у певній корпорації і постало питання про англійську мову, мені довелося би вивчати англійську. Мова не є проблемою! Проблема у несправедливому соціальному устрої держави.

Проте, як на практиці можливо здійснити перелом в Україні, поміняти систему?
Якщо хочемо зламати цю систему, треба зробити, як Саакашвілі. У Грузії одного дня відправили у відставку весь особистий склад грузинської міліції. І одночасно ввели нові правила гри. Не просто змінили людей, але змінили устрій. Україна чекає таких реформ. Реформи, що відбуваються, це не реформи, з моєї точки зору. Чи треба звільняти в Україні всіх чиновників, всіх міліціонерів? Я вважаю, що так! Напевне, півмільйона звільнити важко. Але ж можна робити поетапно. У Грузії звільнили цілу прокуратуру, але поетапно. Першими пішли найбільш грандіозні корупціонери, а пізніше наступні.

Я розмовляв з Петром Порошенком і вважаю його найбільшим фахівцем в економіці та державному управлінні. Він свого часу сказав, що Україні не потрібна в тому вигляді в якому є, податкова інспекція. Майже 50% дій податкової міліції можна виконати автоматично. Навіщо податкова інспекція в такому масштабі? Є фірма, є Інтернет, програма автоматично знімає податок. І корупції тоді немає. З програмою не домовишся. Ось на такі реформи є запит. Проте на це потрібна політична воля.

Президент Віктор Янукович вважає справедливою ціну на газ для України у 250 доларів за тисячу кубометрів.

14 грудня Україна не піде на загрозливі для її незалежності поступки в ході „газових" переговорів з Росією. Про це написав прем'єр Микола Азаров на своїй сторінці в мережі Facebook.

14 грудня Печерський райсуд Києва скасував постанову Генпрокуратури про порушення кримінальної справи стосовно Леоніда Кучми за обвинуваченням у причетності до вбивства Георгія Гонгадзе. Суд визнав порушення даної справи незаконним на підставі того, що зібрана інформація на плівках Мельниченка отримана незаконним шляхом. Прокуратура заявила, що оскаржуватиме рішення суду.

15 грудня Конституційний Суд дозволив використовувати в судах нарівні з державною регіональні мови та мови національних меншин. Опозиційні депутати вважають, що КС сам порушив Конституцію, яка передбачає, що регіональні мови або мови меншин у судах можуть застосовуватися в судовому процесі тільки на території окремих судових округів і лише в частині надання дозволу на подання документів і доказів регіональними мовами або мовами меншин.

16 грудня Нацбанк наймає юристів для аналізу законодавства Німеччини, Франції, Голландії, Швейцарії, Австрії, Австралії і Канади на предмет розміщення в цих країнах золотовалютних резервів.

16 грудня Форвард „Динамо" Андрій Шевченко увійшов до рейтингу найкращих бомбардирів десятиліття за версією Міжнародної федерації футбольної історії і статистики (IFFHS), де зайняв 10 позицію.

17 грудня Венеціанська комісія вважає, що в законопроекті „Про основи державної мовної політики", який підготували регіонали Сергій Ківалов та Вадим Колесніченко недостатньо гарантій використання та захисту української мови. Незважаючи на те, що відповідно до статті 10 Конституції України українська є єдиною державною мовою, деякі статті законопроекту надають російській такий же рівень захисту, як і українській. Зокрема, мова йде про оприлюднення актів центральних органів влади російською мовою. Крім того, Комісія зазначила, що визнання лінгвістичної

свободи засобів масової інформації, виходячи з ринкових оцінок, може призвести до домінування російської мови.

18 грудня Україна отримала право на проведення чемпіонату Європи з баскетболу серед чоловічих збірних у 2015 році.

19 грудня Олігарх Ринат Ахметов не збирається брати участь у парламентських виборах–2012. Ахметов – народний депутат з 2006 року.

19 грудня У Києві відбувся довгоочікуваний саміт Україна–ЄС. На ньому було оголошено про завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію. Лідери відзначили, що головні переговірники досягли спільного розуміння щодо повного тексту Угоди про асоціацію, а також підтвердили необхідність її якнайшвидшого підписання. Водночас, „Європейський Союз не підпише і не ратифікує Угоду про асоціацію з Україною, якщо ситуація з демократією не покращиться. Це стосується поганого функціонування судової системи, зокрема, політичних справ проти помаранчевих урядовців", – заявив глава представництва ЄС в Україні Жозе Мануель Пінту Тейшейра.

21 грудня Президент Віктор Янукович заявляє, що не проти звільнення екс-прем'єра Тимошенко, якщо це не суперечитиме українському законодавству. „Більше того, я хотів би, щоб ця справа якомога скоріше була завершена. Я зацікавлений більше ніж хто... бажаю, щоб так сталося", – додав Янукович. Він також вважає, що Тимошенко заполітизувала свою кримінальну справу. „Зі ЗМІ ми знаємо, яка шкода нанесена державі в минулі роки. Якщо злочин буде доведений, за це треба нести відповідальність", – зазначив він.

22 грудня Парламент прийняв державний бюджет на 2012 рік, що базується на діючих газових контрактах. Прибуткова частина бюджету–2012 складає 332 мільярди гривень. Місцевих бюджетів – 92,6 мільярдів гривень. Видатки зведеного бюджету склали 461,7 мільярдів гривень. У порівнянні з бюджетом нинішнього року, видаткова частина збільшилася на 35 мільярдів гривень.

22 грудня Партії „Фронт Змін" та „За Україну!" домовилися про об'єднання під час парламентських виборів 2012 року та після них.

Є приклади дуже вдалих реформ місцевого самоврядування. Наприклад, у Вінниці. Справа не в зручному офісі, куди приходять відвідувачі. У Вінниці змінено стандарти. Пересічний український мер не керує містом, він не знає, що відбувається на місцях. У нього є кілька помічників, що блокують від нього всю інформацію. Володимир Гройсман, вінницький мер, будь-яку трансакцію у місті може подивитись особисто у комп'ютері. Що діється у ЖЕКах, що відбувається в інших інституціях. Гройсман реформував систему. Проблема була у тому, що всі міські чиновники активно протистояли змінам.

Тобто, у масштабі усієї країни потрібні нові Гройсмани? Де їх взяти стільки?

Так, дійсно! У розмові з Кличком я казав йому: ти не мусиш показати, що є фахівцем з економіки чи української геополітики. Але покажи, що у тебе є одна риса, яка дуже дефіцитна в Україні. У тебе є воля! У тебе є бажання і воля знайти потрібних людей, які насправді в Україні є, привести їх на місця і разом здійснити переміни. Покажи, що ти маєш амбіцію це зробити! Гройсман став мером у 27 років. Не проблема у віці, можна мати й 50 років, щоб робити реформи. Але фактично у сьогоднішніх тридцятилітніх більше шансів.

Як ви оцінюєте повернення до мажоритарної системи?

Я дуже добре розумію, що влада зробила перехід до мажоритарки тому, що це для неї шанс. За партійними списками регіонали проведуть досить небагато людей. Але якщо чесно, сьогодні для виборців повернення до мажоритарної системи краще. Що таке справжня партія? Це партія, за якою є соціальна ідея, права чи ліва, яка точно виражає інтереси певного прошарку суспільства – буржуазії, найманих працівників, крупного капіталу. Коли є справжня партія, можна робити пропорційну систему. Адже я проголосую за партію, що близька мені ідеологічно. В Україні немає партій, вони не виражають інтересів жодних прошарків, лише власні. В українських партій немає жодної відповідальності. Комусь сподобалася партія, за неї проголосували, але жодних обіцянок вона не виконала. У мажоритарній системі я контролюю свого депутата: наступним разом не голосуватиму за нього. Я би на десять років прийняв в Україні мораторій на партії, доки не будуть створені справжні. Залишив би тільки місцеві вибори.

Звичайно, у Партії регіонів були зовсім інші мотиви. Але для виборців це добре. Наприклад, Європейська партія Миколи Катеринчука точно не подолає бар'єру. Але провести за мажоритарною системою людей вони зможуть. Сьогодні це може стати непоганою ідеєю.

Як працюватиме опозиція в цьому виборчому процесі?

У них дуже великий шанс. Їх не люблять менше, ніж не люблять владу. Вони можуть зіграти на опозиційних настроях. Проте в опозиції є дві серйозні вади. Вона не уміє об'єднуватися, і думаю, не досягне цього. В людей, щоправда, не має запиту на їхнє об'єднання. Проте технічно об'єднатися опозиція просто не вміє.

Наступна проблема – у них дуже мало нормальних мажоритарників. Опозиція розучилася працювати з мажоритарниками, лише за списками. Тобто влада проведе напевне більше мажоритарників. Проте шанс в опозиції є, якщо опозиційні сили об'єднаються, знайдуть фахівців. Проте у нас ніколи цього не відбувалося.

Можна хоча б спробувати передбачити результати парламентських виборів 2012 року?

Влада повільно демократизується. Партія регіонів зразка 2004 року та 2012 року – це дві різні партії. Регіонали розуміють, що постійний тиск неефективний. Він породжує лише спротив. І коли в парламенті буде багато різних депутатів – самовисуванців, мажоритарників, – їм доведеться домовлятися. Це демократичний процес, коли політики домовляються, а не висувають ультиматум. Порядку буде менше, але демократії стане більше!

У Партії регіонів є політичне майбутнє?

Я впевнений, що попри всі погані прогнози, будемо прагматичними: до 2015 року Партія регіонів точно буде існувати.

Спілкувався
Петро Андрусечко, Київ

На кого поставить родина?

› Головною подією наступного року в Україні буде, напевне, Євро–2012, однак Чемпіонат не впливатиме істотним чином на розвиток політичного життя. Хіба що частково, на вибори у Києві, якщо вони відбудуться. Зараз, власне, йдуть розмови про можливість виборів київського мера, які співпадатимуть у часі з Євро–2012.

Головна політична подія відбудеться у жовтні, а саме – вибори до Верховної Ради. На їх проведення найбільше впливатимуть соціально-економічні чинники. Причому важливим залишиться питання – буде чи не буде нова глобальна економічна криза. Якщо до неї дійде, то безумовно, зачепить усю країну і суттєво вплине на розвиток політичного процесу. Якщо нинішні проблеми не переростуть у серйозну кризу, то влада, в принципі, може втримати ситуацію під контролем і саме наближення виборів може певною мірою нейтралізувати політичну і соціальну напругу. Соціальний ресурс влади зараз обмежений. Навряд чи можна очікувати якихось суттєвих змін, наприклад, що почнуть виплачувати великі зарплати та пенсії (можливо, трішки додадуть). Дай Бог утримати те, що є. І все ж можливі додатки до зарплат і пенсій плюс активна робота кандидатів-мажоритарників в округах, які підгодовуватимуть виборців з початку року, зменшать соціальну напругу. Таким чином, політичні кризові тенденції можуть дещо вгамуватися в очікуванні результату виборів.

Уся політична активність буде спрямована на підготовку до виборів, усі потенційні проблеми будуть відкладені. Час „Ч" наступить після голосування. Якщо виникне ситуація, що офіційні результати виборів не відповідатимуть суспільним очікуванням і, можливо, незалежним екзитполам, тоді нас може чекати серйозна політична криза. Плюс ми не знаємо як впливатиме на перебіг подій справа Юлії Тимошенко і доля самої Тимошенко, я маю на увазі стан її здоров'я. Ми ж пам'ятаємо, як вплинула на настрої виборців та громадян історія з отруєнням Ющенка у 2004 році. Зараз ситуа- ›

Фото: Петро Андрусечко

На відміну від Москви, де все пройшло достатньо мирно, спокійно, розтягнуто у часі, у нас зовсім інший досвід – є технологія Майдану, та й самі настрої, можливо, більш агресивні.

23 грудня Апеляційний суд Києва залишив у силі вирок Печерського райсуду, яким Юлію Тимошенко було засуджено до семи років ув'язнення.

26 грудня Реалізація проекту будівництва газопроводу „Південний потік" залежить від переговорів з Україною. Про це заявив глава „Газпрому" Олексій Міллер. Сума проектних потужностей двох нових газопроводів „Північний потік" (55 млрд. кубометрів) і „Південний потік" (63 млрд. кубометрів) дорівнює величині транзиту російського газу до Європи. Відтак, якщо українська газотранспортна система стане частково російською, відпаде потреба у „Південному потоці". За словами Міллера, Україна пов'язує питання про газотранспортний консорціум зі знижкою на газ в $9 млрд. щорічно. Україна оцінила вартість своєї газотранспортної системи в $20 млрд.

28 грудня Янукович „жорстко розкритикував" бюджет Азарова і вимагає переписати. Втім, пізніше президент заявив, що корекція бюджету відбудеться після виборів у Росії, в другому кварталі 2012 року. Мова йде про те, що Путіну невигідно робити будь-які газові преференції Україні до виборів, оскільки це може негативно вплинути на його рейтинг. Відповідно, українська влада сподівається на зміну ситуації після виборів.

28 грудня „УкрБізнесБанк" Олександра Януковича має намір обладнати податкові інспекції в країні своїми терміналами прийому податкових платежів. „УкрБізнесБанком" до 2010 року керував нинішній глава НБУ Сергій Арбузов. Сьогодні банк має 67 відділень, переважна більшість яких, як і головний офіс, знаходяться в Донецькій області.

29 грудня Україна в 2012 році переходитиме на власні енергетичні ресурси, зокрема вугілля, заявив міністр енергетики та вугільної промисловості Юрій Бойко. „Цього року вперше за десятиліття ми досягли більше 80 млн. тонн видобутку. Будемо відмовлятися від газу і переходити на вугілля", – сказав він. За його словами, з наступного року вдвічі буде зменшена закупівля газу. Зокрема, з 40 млрд. кубометрів до 27 млрд. куб. м.

29 грудня У центрі Донецька пограбували відділення банку, в результаті нальоту злочинців убито 5 людей.

29 грудня Україна готова звернутися до Міжнародного арбітражу в разі неуспішних переговорів з Росією щодо газу. Про це прем'єр Микола Азаров написав у своєму Facebook.

29 грудня Міністр юстиції Олександр Лавринович зізнався, що їздив не на краденому, як його звинувачували, а на конфіскованому автомобілі. Про відставку він не думає.

30 грудня Юлію Тимошенко доставили до Качанівської жіночої колонії №54 у Харкові.

30 грудня Віктор Янукович підписав Указ „Про відзначення в Україні деяких пам'ятних дат та професійних свят", згідно з яким скасовується День Свободи.

6 січня Чоловік колишнього прем'єр-міністра Юлії Тимошенко Олександр отримав політичний притулок у Чехії.

9 січня Фракції більшості спробують ухвалити два небезпечні законопроекти, які загрожують суверенітету країни, заявив заступник голови фракції НУНС Тарас Стецьків. „Перше – це урядовий закон про дозвіл на приватизацію газотранспортної системи і підземних сховищ газу. Друге – ухвалення в другому читанні закону про ринок земель, який дозволяє продати, мабуть, останній після газотранспортної системи український актив", – уточнив Стецьків.

10 січня Екс-прем'єра Юлію Тимошенко обстежили в клініці і додаткового лікування вона не потребує. Про це повідомляє пресслужба Державної пенітенціарної служби. Екс-прем'єр-міністр 6 січня знепритомніла приблизно на 2 години після вживання ліків від гострого респіраторного захворювання. Про це заявив заступник глави партії „Батьківщина" Олександр Турчинов.

11 січня Президент Віктор Янукович закликає міністрів, яких не влаштовує хід реформ, добровільно подати у відставку. Янукович окремо розкритикував міністрів освіти Дмитра Табачника та охорони здоров'я Олександра Аніщенка за закриття шкіл та лікарень без попередження громадськості.

12 січня Зустріч прем'єра Микола Азарова з фракцією Партії регіонів супроводжувалася скандалом – главу уряду звинуватили в саботажі реформ. Зокрема, голова фракції

ція дуже специфічна і суперечлива. Плюс ще один чинник – розгляд справи Тимошенко і Луценка у Страсбурзі, в Європейському суді з прав людини. Це змусить українське правосуддя реагувати і теж впливатиме на ситуацію інформаційно. Скоріш за все, рішення буде на користь Тимошенко і Луценка. Питання – коли саме розглядатиметься їх справа – до виборчої кампанії, або під час.

Більш ніж півроку активно говорять про заміну Миколи Азарова. Цей варіант досі не закритий. І відповідні пропозиції поступають з різних боків. Президент незадоволений діяльністю уряду, це помітно. Ще більше незадоволена Адміністрація президента. Але наразі Януковичу немає ким замінити Азарова.

Але, безумовно, головна проблема – чи вдасться владі втримати нинішні рейтингові позиції, і – чи ризикнуть вони піти на серйозні порушення, серйозні маніпуляції та махінації з результатами виборів. Якщо це станеться, то такий перебіг подій може стати каталізатором розвитку нинішніх протестних настроїв, які перейдуть (хоча б у частини виборців) у політичну форму. На відміну від Москви, де все пройшло достатньо мирно, спокійно, розтягнуто у часі, у нас зовсім інший досвід – є технологія Майдану, та й самі настрої, можливо, більш агресивні. Це може призвести до більш серйозних наслідків.

У контексті виборів ще виникає питання кадрових змін в ешелонах влади. Більш ніж півроку активно говорять про заміну Миколи Азарова. Цей варіант досі не закритий. І відповідні пропозиції поступають з різних боків. Проте, як не парадоксально, певні психологічні риси Януковича спрацьовують як у зовнішній, так і у внутрішній політиці – коли на нього тиснуть або щось пропонують занадто наполегливо, він вперто робить навпаки. Щодо Азарова, Янукович дуже добре розуміє, що той має величезний досвід. Для нього Азаров – людина балансу, майже ідеальний виконавець. Так, президент незадоволений діяльністю уряду, це помітно. Ще більше незадоволена Адміністрація президента. Але наразі Януковичу немає ким замінити Азарова. Звичайно, є варіант Андрія Клюєва, першого заступника Азарова. І такий варіант заміни цілком ймовірний. Питання лише – коли? Якщо виникнуть соціальні проблеми, не виключено, що Азаровим можуть пожертвувати навесні. Якщо все буде спокійно, він залишиться на посаді. В такому разі на зміни у керівництві уряду можна очікувати десь після парламентських виборів, враховуючи нову політичну ситуацію. У цьому контексті можливі іміджеві ходи з боку президента. Думаю, буде гра з частиною опозиції.

Максимум перебування на посаді для Азарова – до кінця цього року. Проте є дві проблеми. По-перше – ким його замінити? Клюєв – класичний варіант, можна жартома сказати, що це молодший Азаров. Проте Клюєв – потужний бізнесмен і один із центрів впливу. А це певна небезпека для Януковича, якому потрібний свій технічний прем'єр. Враховуючи посилення впливу за останні місяці нової бізнес- та політичної групи, яку називають „сім'я президента" і пов'язують з його старшим сином, можлива заміна Азарову – Арбузов. Не виключено, що кандидатом на заміну може бути Сергій Захарченко, нинішній міністр внутрішніх справ. Питання лише у тому, на кого поставить родина.

Володимир Фесенко,
директор Центру політичних досліджень „Пента", Київ

Українська альтернатива для Придністров'я?

› Напередодні президентських виборів у Придністров'ї Москва покинула Ігоря Смірнова. Він спробував знайти нового патрона в Києві. Розрахунок був такий, що втягнення України в гру допоможе йому зберегти владу. План не вдався, однак питання про те, яку роль відіграє або може відіграти Україна у придністровському конфлікті, знову стало актуальним.

Перемога Євгена Шевчука в президентській гонці у Придністров'ї стала несподіванкою для більшості коментаторів. Ще за кілька тижнів до виборів розмови точилися про суперництво між Ігорем Смірновим (20 років при владі) та ставлеником Кремля Анатолієм Камінським. Однак придністровці вирішили підтримати сорокатрирічного українця, вихідця з бізнесових кіл, який у першому турі отримав найкращий результат серед трійки основних кандидатів і впевнено обійшов Камінського в другому турі з 77% голосів.

Шевчук – не нова постать на придністровській політичній сцені. У 2000 р. він очолив суспільний рух „Оновлення" – політичний тил повсюдно присутньої у Придністров'ї фірми „Шериф". Окрім керівників фірми, „Оновлення" об'єднувало групу молодих придністровських підприємців, незадоволених тим фактом, що попри зростання прибутків, їх вплив на політику парадержави був обмежений так званим „директоратом", або командою президента Смірнова. Досить несподівано „Оновлення" перетворилося на істотного політичного конкурента, який набрав половину мандатів у виборах до Верховної Ради. Шевчук опинився в кріслі голови парламенту. Суспільний рух перетворився на політичну партію, а молодий політик пообіцяв взяти участь у президентських виборах. Проте після переговорів, проведених Росією, Шевчук відмовився від участі у виборчій кампанії. Компроміс тривав до 2009 року, коли „Оновлення" висунуло проект зміни Конституції, згідно з яким президент втрачав чимало прерогатив на користь парламенту. Москва і цього разу підтримала Смірнова. Шевчук відступив, а його місце зайняв згадуваний Анатолій Камінський.

Значна частина української еліти сприймає Євгена Шевчука, випускника Дипломатичної академії МЗС України, як „свою людину".

Коли влітку 2011 стало зрозумілим, що Смірнов втратив підтримку Росії, Шевчук побачив у цьому свій ›

Олександр Єфремов прямо запитав у Азарова: „Чому ми, депутати, маємо виступати адвокатами неякісних законопроектів уряду?"

13 січня Уболівальникам, які приїдуть на Євро–2012, пропонують жити в наметах на околиці Києва за 55 євро на добу.

16 січня Україна може видобувати 25 мільярдів кубометрів власного газу на рік. До такого висновку прийшли експерти компанії IHS CERA, яка за запитом Міністерства енергетики та вугільної промисловості проаналізувала можливості індустрії природного газу країни.

17 січня За знижку на блакитне паливо Росія у газових переговорах із Україною хоче отримати контроль над облгазами та підземними сховищами. Саме ці дві складові дозволять „Газпрому" окупувати газовий ринок України та отримувати максимальні прибутки від продажу газу населенню, повідомило агентство „ЛІГАБізнесІнформ" із посиланням на джерела, близькі до ходу переговорів.

18 січня Президент Віктор Янукович звільнив міністра фінансів Федора Ярошенка і призначив на його місце голову СБУ Валерія Хорошковського. Як стверджують політичні аналітики – це перший крок до відставки діючого прем'єр-міністра.

19 січня Судове засідання з розгляду кримінальної справи відносно екс-міністра внутрішніх справ Юрія Луценка тривало 12 годин. Протягом цього часу лежачому Луценку 4 рази викликали швидку допомогу. Суд над Луценком триває вже рік, опитано було дотепер 74 із 148 свідків.

20 січня Оголошено тендер на відбір оцінювача української газотранспортної системи - повідомив міністр палива і енергетики Юрій Бойко. Він також підтвердив заяву представника Європейського парламенту про те, що Україна не надала ЄС конкретних пропозицій щодо участі у тристоронньому газотранспортному консорціумі.

22 січня В день відзначення акту Злуки опозиційні лідери підписали угоду про спільні дії об'єднаної опозиції. Угоду підписали усі члени Комітету опору диктатурі, а також лідер партії „УДАР" Віталій Кличко із застереженням. Свідками стали близько 10 тисяч киян, які були присутні на урочистому мітингу. Опозиціонери домовилися про формування єдиного списку ›

кандидатів у народні депутати на мажоритарних округах.

22 січня У Севастополі стартував проект „Енергія Сонця - вибір Севастополя". Організатори проекту планують вирішення енергетичних проблем за рахунок заміщення традиційної енергетики альтернативними і відновлювальними джерелами, основний акцент робитиметься на сонячні батареї.

24 січня Суд у справі екс-міністра внутрішніх справ Юрія Луценка фактично завершиться після зачитування більше 30 письмових свідчень свідків без їх присутності. Про це заявив адвокат Луценка Олексій Баганець. „Цим рішенням суд фактично заткнув рота тим свідкам, які прийшли на судове засідання та розповіли, як це було в дійсності", - повідомив адвокат.

24 січня Єврокомісія звертає увагу на відсутність прогресу України у виконанні завдань Плану дії щодо лібералізації візового режиму. Європейські чиновники зафіксували відсутність прогресу в трьох напрямках: 1) ухваленні Закону, яким запроваджуються біометричні документи для виїзду за кордон; 2) ухваленні Закону про створення окремого антикорупційного органу; 3) затвердженні Стратегії боротьби з дискримінацією в Україні та ухвалення окремого антидискримінаційного закону. Усі три напрямки закріплені за Мінюстом.

25 січня Парламентська асамблея Ради Європи прийняла резолюцію, в якій йдеться про необхідність виключити з Кримінального кодексу України статтю, за якою була засуджена екс-прем'єр Юлія Тимошенко. В документі наголошується, що статті 364 і 365 „на ділі, фактично, допускають кримінальну відповідальність за звичайне прийняття політичних рішень"."Це суперечить принципу верховенства права і є неприпустимим", - підкреслюється в резолюції. Крім цього ПАРЄ висловила стурбованість станом здоров'я екс-міністра внутрішніх справ Юрія Луценка і колишнього в.о. міністра оборони Валерія Іващенка, у зв'язку з чим закликає українську владу якомога швидше їх звільнити. Парламентська асамблея Ради Європи також підготувала окрему резолюцію, якій висловлює глибоку стурбованість з приводу відсутності незалежної судової системи в Україні.

шанс. Щоправда, партія „Єдина Росія" підтримала не Шевчука, а Камінського, однак Шевчук був переконаний, що може розраховувати на підтримку значної частини придністровського населення. Йому вдалося знайти підтримку в особі Модеста Корольова, колишнього політтехнолога, нині – редактора інформагенції REGNUM, який став його спонсором. Остаточну перемогу Шевчукові принесла війна компроматів – боротьба на винищення, яка точилася між Камінським та Смірновим. Недооцінений Шевчук вийшов чистим з води. Як виявилося, придністровцям не зовсім сподобалася ідея голосувати за маловиразного Камінського, який повністю відповідав характеру кремлівської маріонетки.

Українські дилеми

Залишається цікаве питання – як у новій ситуації поведеться Україна, і чи відновлена Смірновим українська активність щодо Придністров'я має шанси продовжитися за часів урядів Шевчука? Можливо, новий президент, будучи українцем за походженням, проявить більшу креативність? Значна частина української еліти сприймає Євгена Шевчука, випускника Дипломатичної академії МЗС України, як „свою людину". Щоправда, з-за сцени подає голос інше важливе питання, яке сформулював своїми діями Смірнов: чи може Київ бути альтернативою Москві?

До цього часу політика України щодо невизнаного сусіда характеризувалася чималою амбівалентністю, що проявлялася, з одного боку, діями на користь розв'язання конфлікту, а з іншого – підтримкою Придністров'я.

Більш глибокий аналіз дозволяє стверджувати, що de facto переважає політика тихої та неформальної підтримки парадержави, однак справа не така вже й проста, як може здаватися. На політику України у Придністров'ї впливають кілька чинників: вектор її закордонної політики та стан відносин з Росією; факт, що існування Придністров'я є джерелом прибутків частини української еліти; також обов'язок охороняти співвітчизників, що проживають у Придністров'ї.

В політичній площині Україна намагається позиціонувати себе як нейтральний переговірник, який прагне звуження відносин між Придністров'ям та Молдовою. На практиці це означає передачу ініціативи Москві і відсутність великих зусиль, спрямованих на врегулювання конфлікту. Виняток становив лише прийнятий після Помаранчевої революції так званий План Ющенка, який, однак, не вийшов поза декларацію добрих намірів. Несподіванкою для Росії та самого Придністров'я стало введення Україною правила, що на її територію не пропускаються товари, що не пройшли молдовський митний контроль. Цей закон актуальний і досі, однак ніхто не сумнівається, що українсько-придністровський кордон є вкрай нещільний. Треба пам'ятати, що придністровські фабрики, а особливо – металургійний комбінат у Рибниці, великою мірою утримуються за рахунок близьких чорноморських портів. Балансування між Придністров'ям та Молдовою дозволяє Україні формувати власну позицію в регіоні, незалежну від російської. Тому, з української точки зору, іноді варто підтримати й Молдову. Саме ж функціонування Придністров'я має для України подвійне значення. З одного боку, це вказує на можливості прибуткових бізнесів, а з іншого – веде до збільшення криміналізації прикордонних регіонів та є певною загрозою українській незалежності. Наявність виразно проросійського форпосту та розміщення російських військ біля західного українського кордону – вагомий козир у закордонній політиці Кремля. Додатково існування такого квазідержавного організму досі пов'язане із загрозою (невисокою, але усе ж) військової ескалації конфлікту. Тому, можливо, Україні вигідно було би формувати якусь більш самостійну політику стосовно Придністров'я. Питання, однак, наступне: які можливості для цього має Україна?

Велике значення в цьому контексті може відіграти українська спільнота, яка проживає у Придністров'ї. Станом на 2004 рік українці складали 160 тисяч осіб, тобто 28 % мешканців парадержави. Більше того, значна їх частина мають українське громадянство (близько 80 тисяч осіб). Питання відкрите: що є кращим для придністровських українців – продовження status quo чи об'єднання з Молдовою? Залежно від того, як українське керівництво відповість на це питання, таку політику і повинна провадити Україна у питанні врегулювання

статусу Придністров'я. Може видатися, що придністровські українці натуральним способом могли би полегшити Києву переведення Придністров'я у свою сферу впливів. Однак слід задуматися, чи справді вони відчувають якийсь зв'язок з українською державою? Старше покоління виховувалося за часів СРСР, проте молодь – це вже діти самого Придністров'я. І для одних, і для других незалежна Україна була заледве сусідом, щоправда близьким мовно, однак без такого значення, як Росія. Впродовж останніх двадцяти років влада Придністров'я будувала державну ідеологію, яка базувалася на єдності усіх православних слов'ян під егідою Москви. І власне у цей бік дивиться придністровське суспільство, незважаючи на етнічне походження.

План Смірнова

Тим часом здається, що Ігор Смірнов, який втрачає підтримку Москви, вирішив пошукати альтернативу в Києві, а також серед придністровських українців, – таку собі „страшилку" для Росії. Коли вибухнула українська афера WikiLeaks, Смірнов отримав важливий пропагандистський документ, завдяки якому він міг показати Росії, що Придністров'я має за пазухою також український варіант. Нагадаємо, що наприкінці березня минулого року одна з оприлюднених дипломатичних депеш вказувала, що Молдова була би схильна відмовитися від претензій до Придністров'я на користь України, що мало би полегшити Кишиневу об'єднання з Румунією. У Києві завирувало. Прес-секретар МЗС Олег Волошин рішуче відкинув усі спекуляції. „Ми не раз уже пояснювали, що МЗС дбає про охорону інтересів України, а також про збереження інтегральної цілісності Республіки Молдова. Будь-яка зміна кордону, яка комусь теоретично здається корисною для України, може призвести до поважних проблем", – пояснював речник у розмові з журналістами агенції „Новий Регіон". Про які саме проблеми йдеться, писала також газета „Сегодня". „Сьогодні ми заберемо Придністров'я, а завтра Росія зажадає від нас Крим, а потім Румунія – Буковину, Угорщина – Закарпаття", – писало видання, посилаючись на „джерело в уряді". Ігор Смірнов, однак, побачив у цьому замішанні свій шанс і збільшив інтенсивність контактів з Києвом. Під час однієї з квітневих зустрічей на рівні МЗС він підкреслив „великий внесок у врегулювання конфлікту". Під час чергової розмови в Києві Смірнов дискутував на тему можливого повернення до розмов у форматі 5+2, підкреслюючи, що до цього часу розмови, які проходили у Москві, мали неофіційний характер. Звичайно, заклики до відновлення переговорів власне у Києві носили символічний характер, до того ж вони повинні були окреслити новий політичний курс колишнього президента. Однак українська влада залишилася на своїх позиціях, підкреслюючи, що у питанні придністровського конфлікту Україна спирається виключно на засади суверенності та територіальної цілісності Молдови, беручи до уваги інтереси мешканців по обидва береги Дністра.

Наступні місяці політика, спрямована в бік інтенсифікації взаємних відносин, не принесла результату. По суті, єдиним успіхом стало поглиблення відносин між Придністров'ям та Одеською областю, представники якої від весни минулого року все частіше навідувалися до Тирасполя та Бендер.

Тим часом офіційна позиція Москви ставала все більше ворожою щодо президента Смірнова. Ігорь Ніколаєвіч вирішив останній раз зіграти українською картою. 4 листопада, під час відзначення річниці створення Об'єднання Українців у Придністров'ї, він проголосив, що українці, які проживають у республіці, мають повне право ініціювати референдум у справі приєднання Придністровської Молдавської Республіки до України. При цьому він покликався на минуле Молдавської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки, яка була частиною радянської України, а також на розселення козаків після ліквідації Січі! Київ відреагував, як і попереднього разу, коли оприлюднили інформацію з WikiLeaks. Москва занадто не коментувала цю пропозицію, натомість придністровські українці прагнули пом'якшити декларації Смірнова, пояснюючи, що президент говорив лише про природне право організувати референдум, проте не закликав провести його.

Що після виборів?

Наразі невідомо, який курс обере Україна (якщо взагалі вирішить щось змінити) щодо нової придністровської адміністрації та самої республіки. Збільшення участі Києва, вірогідно, пішло би на користь Україні, перетворивши її на істотного гравця в регіоні. Одночасно це може принести великі проблеми. З одного боку, поставить Україну в опозицію до Росії, адже інтереси обох гравців не завжди збігаються на цьому терені. З іншого – ускладнить діалог Києва та Брюсселя. Натомість російсько-українське економічне суперництво за Придністров'я не завершиться. Наразі невизнану республіку фактично утримує Росія. Від неї Придністров'я отримує газ та гуманітарну допомогу. Прагнучи притягнути до себе Тирасполь, Україна мала би запропонувати економічну альтернативу, яка б врівноважила російську допомогу. Цей варіант, однак, мало правдоподібний. Україні бракує можливостей – як економічних, так і політичних. Легко уявити собі, хто саме переможе в цьому російсько-українському суперництві за Придністров'я. Тим не менше варто зауважити, що участь українського капіталу в придністровських підприємствах зростає від якогось часу. Цей тренд напевне схвалює президент Шевчук, для якого розвиток придністровської економіки є дуже важливий. Диверсифікація інвестицій та збільшення припливу готівки дозволить одночасно пожвавити економіку та дещо відсторонитися від Москви. Однак не можна розраховувати, що Шевчук ризикне погіршити відносини з Росією в ім'я співпраці з Україною. Здається, напрям визначено. З першим закордонним візитом Шевчук поїхав до Москви. Київ він відвідав майже два тижні по тому і, здається, такий порядок поведінки збережеться й у політиці невизнаної республіки. Надалі найважливішим гравцем у регіоні, а також ключовим учасником розмов стосовно вирішення замороженого конфлікту залишається Росія, а Україна та Придністров'я, правдоподібно, здійснюватимуть такі кроки, які схвалить Кремль.

Каміль Цалус, Пйотр Олекси, Познань

Ростислав Мельників: „Нині маю дивовижне відчуття натхнення“

Ростислав Мельників не належить до „тих“ поетів, і до „тих“ він також не належить. У такому разі можна казати про його випадання з „традиції“ чи „тусовки“. Хоча, тусовка мусить бути, бо це – середовище, якого молодому поетові не уникнути, а „молодими“ бувають всі. А це здобуток (випадковий чи свідомий) – бути в тусовці, але поза традицією. В такому випадку поет або губиться, або створює власну „школу“ чи принаймні підґрунтя для її виникнення. Це вже залежить від того, чи хтось набереться сміливості продовжувати у тому ж руслі, що Ростислав Мельників. Як зазначає критик Катерина Борисенко: „У текстах Ростислава Мельниківа відслідковується “заблукалий” ще від барокових часів мотив подорожі, тобто пошуку, і найімовірніше – пошуку істини“.

Доробок Ростислава Мельниківа невеликий, але до того, що є, запитань нема. Це дві збірки поезій – „Полювання на Оленя“ та „Подорож Рівноденням“; монографія „Майк Йогансен: ландшафти трансформацій“. Крім того, Ростислав Мельників займається літературознавством, літературною критикою та редагуванням; він є членом Національної спілки журналістів України, Асоціації українських письменників та Національної спілки письменників України.

Моє перше запитання до вас таке: чим цікава і виділяється з-поміж інших часів українська література 90-х – час вашого входження у літпроцес? Якою була загальна атмосфера спілкування між письменниками, зокрема у вашому середовищі, як вона змінилася нині?

Я не сказав би, що була якась особлива різниця у взаєминах поміж письменниками: ці речі напрочуд особистісні і настільки людські, що ті самі „мінуси“ й „плюси“ ми зустрінемо в літературному побуті будь-якого іншого періоду. Хоча, звичайно, студентська юність сприятливіша для безпосереднього спілкування, оскільки просто маєш більше вільного часу й купу найрізноманітніших ілюзій.

Загальна ж атмосфера – не буде великим перебільшенням сказати – визначалася передусім бубабістським „Святом Воскресаючого Духа“: „Рекреації“ Юрія Андруховича доволі яскраво її відтворюють, а от регіональний пафос цього свята, напевне ж, різнився: коли, скажімо, для Львова його визначав Антонич, то для Харкова – Семенко та Йогансен.

Ви написали монографію про поетичний світ Йогансена. Розумію, що частково це було зумовлено регіональним складником, але певен, що був якийсь метафізичний контакт на рівні „поетичного братства“, де часові відстані не мають значення. Тож трохи скажіть про це. І чому не Семенко?

Михайль Семенко був від початку. Постання „Червоної Фіри“ відбувалося під знаком Сема. Про це свідчать і перші публічні виступи гурту, які були приурочені саме до його сторіччя. Футуристичний драйв ставав визначальним, тим більше, що Харків мислився однією зі столиць футуризму: Асєєв, Хлєбніков, Божидар тут працювали, Маяковський часто приїздив, діяло футуристичне видавництво тощо... Семенко оприявнюється в Харкові лише 1921 року, коли засновує Ударну групу поетів-футуристів. Та я захопився... Отже, футуристи приворожували своєю словесною магією, а Семенко ще й своєю харизмою українського поета. Я й досі люблю під настрій перечитувати деякі речі Михайля, особливо з його владивостоцького циклу. Але однозначно – такого потягу, як до Майкового слова, не відчувається.

Розмовляв Василь Карп'юк, Харків–Брустури
Фото: Євстахія Мельникова

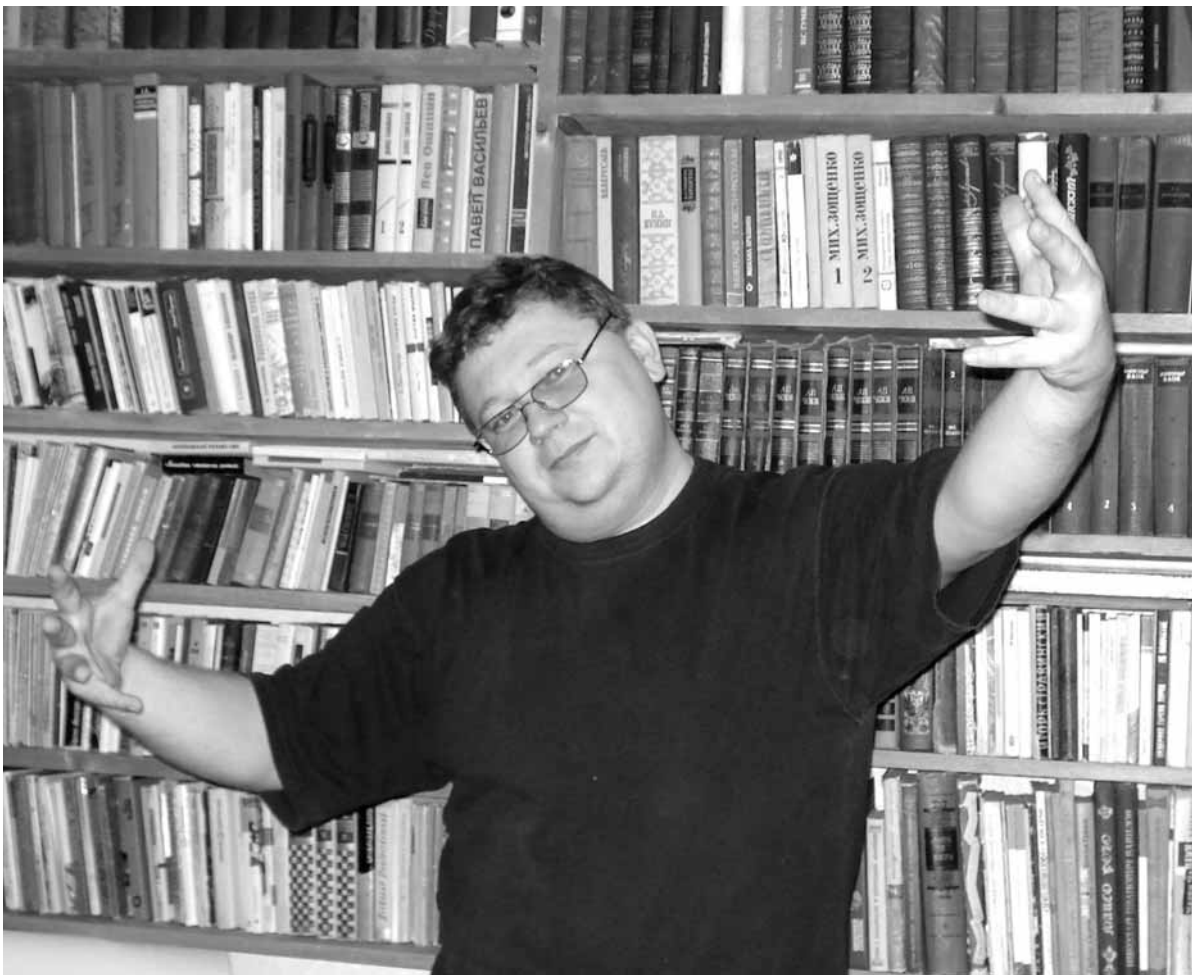

З Йогансеном справді витворився своєрідний „метафізичний контакт" – принаймні моє знайомство з ним відбулося саме в той момент, коли я почав доволі часто бувати на Журавлівських схилах і, зокрема, на Мурашиному вигоні, де минули його дитячі роки та юність, а невдовзі – за дивним збігом обставин – я поселився в тій хаті, що ще пам'ятала його. До речі, Йогансен теж був близьким до футуристів, коли навчався в гімназії, а згодом – знову ж таки – через футуристів сварився з керівництвом ВАПЛІТЕ... Його художній світ для мене був значно рельєфніший за футуристично-авангардистський експеримент – витончена гра зі словом розгортала цей світ у ще незнаних мною міфологічних площинах, а романтичне світосприйняття підкуповувало своєю щирістю. Тож мій вибір був за Йогансеном (до речі, Сергій Жадан для своїх наукових студій обрав Семенка, хоч Майк теж не залишив його байдужим – не випадково ж він позичив у Йогансена назву для однієї зі своїх книг).

Ви згадали про Сергія Жадана, з яким починали свій хід літературним простором. І якщо тематично ваші поезії можуть перегукуватися, то естетично вони дуже різняться. З чого починалася творча співпраця і в якому стані вона зараз?

Із Сергієм нас пов'язує спільна літературна юність, гурт „Червона Фіра" та 20 років знайомства. Що ж до іншого, то ми завжди були різними: за творчим темпераментом, за художнім мисленням, за манерою письма, манерою подачі тощо. Тож „творча співпраця" реалізовувалася насамперед у процесі гуртотворення та проведенні різних заходів, ну і – звичайно ж – у спілкуванні: на початку 1990-х у Харкові виразно бракувало відповідного творчого середовища, а діяльність „Червоної Фіри" створювала відповідне силове поле, яке притягувало чимало цікавих особистостей. Мабуть, це вже належить до історії літературного побуту кінця XX століття. На сьогодні ми, здається, не посварені й навіть зустрічаємось зрідка, а також обмінюємося електронними привітаннями з нагоди днів народження.

Пане Ростиславе, яким бачите свого читача? Чи знаєте його?

Я цим якось особливо ніколи не переймався, хіба коли видавали з Юлею Поцілуйко журнал „Книжковий клуб +". Проте там була цільова й добре знана нами аудиторія, тому не випадково наш часопис кілька років поспіль визнавався на Львівському форумі видавців кращим виданням на книжкову тематику (приміром, 2003 і 2004), але журнал ми втратили, наші ж наступники перекреслили всі набутки. Так само більш-менш зрозуміло зі споживачем літературознавчих студій та проектів – вузьке коло фахівців, ну і, напевне, студенти філологічних факультетів. А от із читачем моєї поезії не все так просто – тобто я не маю ані найменшого уявлення, що це за люди (за окремими винятками), хоча вони, поза всяким сумнівом, є і час від часу нагадують про своє існування: чи то кількістю бібліотечних запитів на книжки, чи згадками

й аналізом текстів у різного ґатунку працях, або цитуванням у „дівочих" альбомах-блогах, а чи найнесподіванішими іншомовними інтерпретаціями-перекладами: російською, англійською, чеською, німецькою, польською, словенською і навіть боснійською (хоч я слабко розумію різницю поміж двома останніми мовами). З іншого боку, за ціле десятиліття я так і не втішив цього читача новою книжкою – лишень публікаціями в різноманітних антологіях та принагідних виданнях.

А що заважає видати нову поетичну збірку?

Абсолютно нічого. Так уже склалося, що і „Полювання на Оленя" (1996), і „Подорож Рівноденням" (2000) – не були просто збірками віршів, а мислилися мною як поетичні книги: з певною системою образів, сюжетними колізіями й відповідною композицією, тож я вирішив продовжити рух у цьому руслі, викомпонувавши собі ще один концептуальний стрижень для наступної книги – „Поїзди Моєї Республіки". Аж тут підкралося спершу „тридцятиріччя" (пригадуєте насмішкуваті тези добродія Ю.А. [Юрія Андруховича. – ред.] про шлях письменника?!), потім – „криза середнього віку" (з її критичним переосмисленням і відкиданням усього досі зробленого) та й загалом певні матричні зсуви літературної свідомості (надто коли редактор та історик літератури в це десятиріччя виступили панівними іпостасями мого „я"), – усе це наклало певний відбиток і на долю „Поїздів" (між іншим, вони невдовзі мають вийти друком). Окрім того, я дуже ледачий автор – і пишу лише тоді, коли пишеться. Думаю, що для поезії це дуже добре.

Які теми вважаєте актуальними для сучасної літератури? Про що ви як письменник хотіли би написати, чи як читач – прочитати?

Питання риторично вбивче: писати можна про що завгодно, головне писати цікаво – правда, це основна вимога до прози. Іронічно зауважу: мабуть, тому я художньої прози й не пишу – не почуваюся в силі. Натомість намагаюсь підтримувати те, що мені імпонує в інших. Стосовно ж поезії, то тут, звісно, думки можуть розбігатися. Але, наприклад, я не прихильник римованої чи верлібрової публіцистики на актуальні соціально-політичні теми.

Які емоції у вас виникають після подібних риторичних запитань? Як уникаєте різких відповідей?

Не повірите, але жодних емоцій. І робота на державному радіо, і аудиторна робота зі студентами виробили своєрідний імунітет щодо цього. Звісно, я можу інколи роздратуватися й бути дещо емоційним, але, як правило, намагаюся на ці речі не зважати – собі ж дорожче обійдеться.

Ви все життя прожили з літературою. Чи не відчуваєте від неї втоми? Як розумієте втому і як її уникнути?

Втома може інколи бути від літературних діячів, адже кожен другий називає себе генієм і практично кожен думає про себе саме так. Уникнути ж цього дозволяє певне дистанціювання від тусовки: і в просторі, і в часі. Що ж до літератури – питання мабуть лише в тому, якою бібліотекою ти користуєшся!

То ви теж вважаєте себе генієм?

На жаль чи на щастя, ні. Гадаю, мені вдалося вчасно дистанціюватися, тож почуваю себе цілком комфортно.

А які основні автори у вашій бібліотеці дозволяють бути притомним?

Йдеться ж не про конкретну бібліотеку, а про різноманітність творів, авторів, літератур тощо.

І все ж – як залишитися притомним у такому егоїстичному й нарцисичному літературному світі?

У мене рецептів немає. Історія літератури теж їх не дає. Здається, кому вже як пощастить.

Ви дуже точний, конкретний і коректний у своїх висловлюваннях. Ця риса, яка помітна і у ваших віршах, є вродженою чи вироблялася з часом? Чи бувало так, що шкодували після певних своїх висловлювань?

Цікаве спостереження – ніколи не помічав цього за собою, хоч, можливо, йдеться про різні типи мовлення: поетичний – у цьому світі навряд чи може існувати поняття „коректний"; академічний – тут, зрозуміло, емоції не є аргументом, і тому мусиш бути максимально виваженим; те саме мало би характеризувати мене і як критика, аж тут згадую маленьке „але": якщо вже хочу щось сказати, то кажу, як є, – принаймні, як я це бачу, – а оскільки для мене не існує ані „авторитетів", ані „ієрархій" – мої виступи інколи спричиняють „цікаві колізії", та ними, зрештою, я особливо не переймаюсь.

В одному з інтерв'ю ви зауважуєте, що на заваді формування національного інтелектуального середовища стала амбіційність кожного з можливих учасників цього середовища. Які амбіції є у вас? Як з амбіціями можна боротися і чи варто це робити?

Здається, я дещо про інше говорив: йшлося про причини занепаду АУП (Асоціації українських письменників). Це окрема тема. Що ж до амбіцій – вони рушій поступу, не інакше. Однак ці питання важко адресувати мені, бо я, підозрюю, багато в чому епікуреєць і схильний більше отримувати насолоду від задоволення природних бажань, а не надуманих.

Чи бережно ви ставитеся до часу? Що основне хочете встигнути зробити чи вже зробили?

Часу катастрофічно не вистачає. Сподівання лише на моїх прадідів, котрі при доброму здоров'ї та світлому розумі прожили понад століття, але дід і батько ледве подолали пів віку – і це бентежить, адже зробив я дуже й дуже мало з того, що хочу і можу.

Чим ви живете зараз? Як пишете, звідки це письмо береться?

Щоденна праця: лекції і семінари в університеті, редагування художніх і наукових текстів, робота над різними історико-літературними проектами (остання знакова річ – „Вибрані твори" Миколи Хвильового у видавництві „Смолоскип"), а ще, зізнаюся, нині маю дивовижне відчуття натхнення – і це не може не втішати. Що ж до природи мого письма, то вона різна для кожного його виду – ніби одягаєш щораз іншу маску: журналіст, критик, історик літератури... А от поява поетичних рядків не передбачає жодних логічних пояснень – це якесь незбагненне й спонтанне дійство, і лише згодом виношені й народжені вірші надаються до певного концептуального обрамлення.

Ростислав Мельників

***

поїзди моєї республіки
не завжди приходять вчасно
поїзди моєї республіки
не завжди знають своєї наступної станції
інколи вони їдуть безвісти і не повертаються взагалі
тоді розпачливий крик проймає залізницю
подейкують
то голосить привид першого паровоза
рейки для котрого пропалили цей жилавий степ
поїзди моєї республіки
ніколи не зважають на подібні дрібниці
їхні колеса щоразу вибивають нові ритми старих легенд
і це дає підстави не зважати на подібні дрібниці
навіть коли рейки вкриваються іржею і трухнуть шпали
навіть коли вимкнені усі семафори й сигнальні вогні
навіть коли пожовклі від часу мапи сполучень
не передбачають жодного руху
і всі колії ведуть у тупик
поїзди моєї республіки
розрізають тишу
вони їдуть
адже
у них
як і в моєї республіки
немає вибору

***

час рибалити – ледьсвіт обійма тихі плини небес
і Господь встає закинути вудку найпершим
зрештою це його святий обов'язок
принаймні він не має сумнівів щодо цього
як до речі й будь-хто інший

час рибалити – нічна риба відбиває блюзові ритми вод
і перше проміння зорі гусне на Господнім поплавку
він смачно сякається сипле макуху закурює цигарку
на цьому плесі свої прикмети

Господь певно знає рано чи пізно почне клювати

шелестом очеретів надходить ранок
ось уже чути птахів
ось виганяють худобу
ось уже лунає ранковий перемат
і гуркотить перша електричка на Харків

Господь поправляє засмальцьованого картуза
і посміхається в жовті вуса:
усе як завжди

але він ніколи до пуття й не знає
чому випадає комусь
прокинутись рибою

***

в цій країні дощі помаранчеві
пане Равлику, листи не пишуться
замість сурем тут зелені пищики
і красуня перша – донька кравчева

в башті що клавесиновій мешкає
кажуть відьма: кілька стало птахами
та все ж службу справно несуть ногами
бо присяга є лицарська зрештою

що ж до іншого – без змін як знаєте
мають ваду бо степи наші сниться
і ввижаються в небі **сліди лисиці**
ген за сонцем, напевне, що заячим

так принаймні здається – а віриться?
помаранчеві зливи реальніші
і гротесковий посміх клавішів
абсурдує красуня та ірлиця

***

(Югурта. Повість про Харків)
місто – яблуко червоне, –
з підвіконня впало й покотилось...
дощ пішов – солодка хтива злива –
шумом екіпажів й конок...

у зіниці ранок сипле
жовте листя і зніма панчохи –
то є осінь, дівчино, й патьоки
на лиці од фарб лиш символ.

синій, як і сонце наше
у дощі ілюзій Ніфертіті,
панно, починається століття
й впало яблуко на аркуш...

***

Так о-ЗЕРО *В-ІДІЙ*-де НА-че СОН
І про-минання ранку вже не спинить птиця
Так o-zero, Овідію Назон,
і проминання ранку
і спокуса
спину
плину
ВОД
Так
СОН
О Публію Овідію Назон
то не вигнання – а лиш спроба втечі
і озеро відійде наче сон

По світу з торбами

Олексій Хорошко (1978 р.н.) перетнув усю Україну на початку своєї мистецької кар'єри. У 1993–1998 рр. він навчався у Луганському коледжі культури та мистецтв, а вже у 1998–2004 рр. – на кафедрі монументально-декоративного живопису в Академії мистецтв у Львові. Зі Сходу на Захід (як і з Заходу на Схід) – для України це містична подорож, не лише у просторі, але й у часі: в історії, культурі. Можливо, саме тому роботи Хорошка приховано метафізичні – за їх простою та досить розважальною формою ховається не так критика, як розмірковування про зміст і суть речей-символів, які позначають соціальні процеси.

У цьому тексті я зосереджусь на двох речах, які повторюються у проектах художника. Це кітчева фігурка ангела і картата пластикова торба, символ українських (східноєвропейських) заробітчанок та дрібних торговців. У проектах „Лост Анжелес" (2008) та „Лост Анжелес-2" (2009) головними героями мистецького відео є тиражовані фігурки ангелочків, комерціалізована профанація релігійно-містичних уявлень. Яку справжню функцію має цей сентиментальний об'єкт, який можна побачити будь-де? Художник нагадує: ангели застосовуються „у якості прикрас житлового середовища – дитячої кімнати, вітальні, спальні, ванної кімнати, тощо, салону авто, кабіни водія автобуса чи маршрутного таксі". Хорошко оприявнює те, що образ, колись сакральний, більше не означає нічого. У відео „Лост Анжелес-2" дві скульптурки пов'язані кольоровими дротиками з годинниковим механізмом, і коли заданий час на таймері добігає кінця, нічого не відбувається – уся голлівудсько-терористична машинерія, на противагу очікуванням, не спрацьовує, і фігурки ангелів так і залишаються з нулями на часовому табло, так само порожні, так само не виправдавши очікувань (чи вибуху не сталось через їх близькість до Бога?). У відео „Лост Анжелес" – навпаки, руйнівна дія відбувається: виставлені у кілька рядів фігурки одна за одною розлітаються на шматки, лунає звук пострілів, який відкриває порожнечу – і фізичну порожнечу скульптури всередині, і символічну. Художник не засуджує сучасне суспільство за те, що янголи в ньому стали лише декором, і не ностальгує за золотими часами „справжньої" віри і духовності, яких насправді ніколи не було. Він просто констатує факт відсутності змісту. Образний мілітантизм (постріли, псевдовибухівка) відсилає до сучасних релігійних воєн, які, як виявляється, базуються на порожнечі. Ці відео Хорошка відкривають шлях довгим роздумам про сучасне суспільство, місце віри і релігії в ньому, співвідношення містичного і реального, вплив абстракцій на дійсність – міркуванням, для яких сучасним глядачам і глядачкам, можливо, бракує часу у повсякденному житті.

Інші люблені художником об'єкти, які він використовує у проектах, творених у співпраці з Сергієм Петлюком, – картаті торби. У проекті „Exchange" (2007) у галереї „Дзиґа" у Львові були представлені інсталяція, відеоінсталяція, фото та звуковий ряд, центральною візуальною метафорою яких стала картата торба. Посеред галереї художники влаштували „перехід" між Україною та Європою, з одного боку позначений національним орнаментом, а з іншого – колом із 12 зірок. Попід стелею літали манекени з крилами, зробленими з матеріалу в клітинку (нездійсненні мрії сучасних наймитів про свободу?), а на відео відбувались маніпуляції з порожньою торбою. Використання цього ж матеріалу продовжилось в інших проектах Петлюка та Хорошка, наприклад, „10 м." (2009, Варшава – 2010, Київ), інсталяції, що створює коридор, стіни якого обклеєні матеріалом картатих торб, на початку – знайома емблема Євросоюзу. В кінці коридор звужується, роблячи прохід некомфортним – знайоме українцям почуття від перетину кордону. У проекті „Aerochange" (Люблін, 2009) наповнені повітряними кульками торби художники викинули у натовп глядачів, спровокувавши їх гратись цим символом важкої праці, наповненим артистичною легкістю. І один з останніх, проект „Сканування" (2009, Люблін – 2011, Жешув) полягав у інсталяції все тих же торб у простір парку, напівзанурених у землю, злитих з навколишнім середовищем, немов щось природне. Всі ці проекти мають спільний месидж: „Експедиторські рейди за кордон є джерелом прибутку чималої кількості людей ... Масова присутність та атракційна майстерність вищеназваних біля західних державних воріт у сукупності з багатокілометровими автомобільними чергами та очікуванням примусового перепакування багажу, по суті, є невід'ємною складовою самого поняття "кордон". У цьому контексті клітчаста торба є не лише атрибутом приналежності до певної соціальної групи, вона – своєрідна емблема ситуації, яка склалась у взаєминах України з європейськими сусідами на споживацькому рівні". Якщо продовжити далі міркування художників, картата торба – символ бідних сусідів Західної Європи, знак важкої праці та відчайдушних (і марних) спроб виборсатися зі структурної бідності.

Деякі проекти з цієї серії мають більш прямолінійний критичний заряд – як проект „10 м.", який буквально візуалізує „скляну завісу", що змінила „залізну", – кордони стали цілком прозорими для капіталу, але не для людей. Інші, „Aerochange" та „Сканування" – більш чуттєві, грають з додатковою образністю, створюючи тривожне поєднання чогось легкого та прекрасного (повітряні кульки), чи природного (земля, трава), з картатим пластиком, яким породжує зовсім інший символічний ряд – важка праця, обмеження, економічне та юридичне насильство, перевиробництво, забруднення навколишнього середовища.

Тамара Злобіна, Бухарест

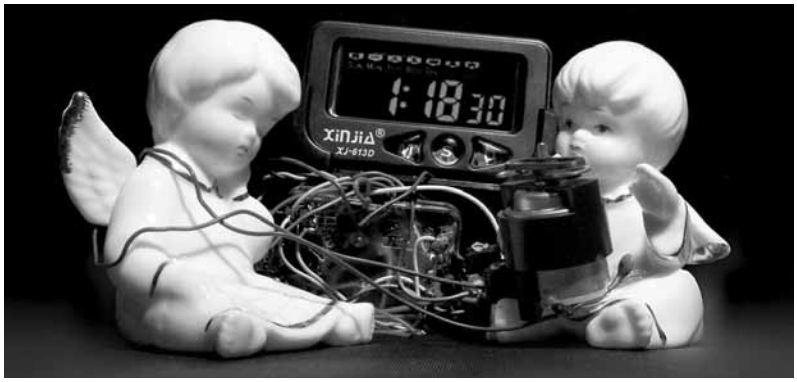

And I Made a Дідо

QARPA. „And I Made a Man"

Цьогоріч Ірена Карпа стала справді багатодітною мамою. Вона не лише народила другу доньку, Kailash Hildegardis, а й дала життя черговому романові, названому „Піца "Гімалаї"". Але й цією річною багатодітністю невтомна трудівниця не обмежилася, бо нещодавно побачив світ іще й „музичний синочок" – новий альбом гурту QARPA під назвою „And I Made a Man". На ньому ми й зупинимось докладніше.

Що ми знаємо про цей альбом? Як мінімум те, що в ньому 16 абсолютно нових пісень – англійською, іспанською і французькою мовами (отже, цей „синочок" зразу вийшов у світ поліглотом). Але тут ми є свідками перевтілень не лише лінгвістичних. Переходячи на іншу пісенну мову, Карпа й сама докорінно змінюється: від французького шансону з англійською назвою „my other man" через іспанський приспів до переважно англійської „soledad" – до англійської, наприклад, synth-pop-rock-композиції з англійською ж таки назвою „only when dying".

Цей альбом уже не має в собі таких речей як, наприклад, „Сашахуй", через які прихильники чистоти солов'їної засуджували Карпу як такого собі „ребела", що йому не місце в українській аристократично-наспівній пісенній традиції. Слухаючи „And I Made a Man", на цю тему можна розслабитись: обсцесної лексики ви тут не знайдете.

Цей альбом – річ цілком світового рівня (хоча і в цивілізованому світі не гребують скандальними речами, як-то „I Kissed a Girl" Кейті Перрі або сам тільки образ Леді Ґаґи). Але зараз не про скандали. Зараз про те, що цей альбом – справді добрий продукт, з тих, які могли б бути на верхівках світових чартів. Також знято кліп на одну з пісень цього альбому – „Please get out", який тільки підтверджує орієнтацію на світову арену, нагадуючи своєю постановкою давній кліп Крістіни Аґілери на пісню „Fighter". Будемо сподіватися, що цей прорив у світ таки станеться, тим більше, що з таким якісним матеріалом прориватися зовсім не соромно.

„Коли не женешся за тенденціями, не маєш шансу стати застарілим. Ми намагаємось еволюціонувати від альбому до альбому", – ділиться басист та аранжувальник гурту QARPA Артур Данієлян. Гурт QARPA, може, й справді не гнався за тенденціями, але дивовижним чином влився в них у щонайглобальнішому сенсі. Олег Артим, гітарист гурту QARPA, зізнається: „За час написання альбому було випито 8 кг мате" – і в більшості пісень альбому ніжність цього фантастичного парагвайського чаю справді вчувається, чи то пак „усмаковується".

* * * * * * * * * * *

Перкалаба. „Дідо"

Гурт „Перкалаба" вибрав час виходу нового альбому якнайбільш вдало. Диск „Дідо" вийшов на самому початку зими, коли меломани всього світу починають впадати у депресивний транс, підсідаючи на Тома Вейтса чи схожих збудників меланхолії. „Оркестр Радості і Щастя "Перкалаба"" готує нас до того, що скоро до всіх нас прийде довгоочікуваний світлий „дідобородатий" і буде привід потішитись і взимку. До речі, той дідо не просто йде до нашої хати, він ще й „Дідограє" дорогою.

Цей альбом можна охарактеризувати як „колекцію вітальних мантр на зиму". Ось так цілу зиму повторювати б: „нам біди не буде і вам біди не буде" з „Тікобиви", чи „ми такі веселі, ми такі багаті" зі вже згаданого „Дідабородатого" – і мати свято три місяці поспіль!

Щось таке зовсім незнане раніше в „Перкалабі" звучить у пісні „Sun is rising", яку записано спільно з Юрієм Гуржієм, вокалістом гурту „Emigrantski Raggamuffin Kollektiv RotFront", українцем, який зараз мешкає в Берліні. Слід визнати, що цей мікс звучить абсолютно нехарактерно для репертуару „Перкалаби", – вони тут виходять із замкнутого кола такої рідної українцям мантроетніки і розширюються до масовіших мотивів, наближаючи отой приспів „Welcome to Ukraine" аж до якогось масово зрозумілого і не менш ві-

тального гімну (чом би й не гімну майбутнього Євро–2012, до речі?). Словом, трішечки позбавляючи „Перкалабу" самобутності, ця пісня виводить їх на глобальний рівень, хоча хтозна, чи вони самі цього хотіли.

Ностальгічною для фанів „Перкалаби" луною вчувається їхня нова обробка пісні „Ау", відомої нам ще з альбому „Горри" 2005 року. Щоправда, це вже зовсім не той „Любові поклик ау-уа", де впродовж всієї композиції звучить тільки голос Федота – як дикий і відчайдушний чоловічий поклик любові. Бек-вокалістка гурту Руслана Хазіпова аж занадто пом'якшила цю пісню, проспівавши її всю бек-вокалом: трохи втрачена первинна її, цієї пісні, „дахозривність". Також, здається, було би краще, якби Федот із Русланою Хазіповою розіграли той зовсім шалений пасаж наприкінці пісні, як у „Горрах" з Іреною Карпою: „Хто там? / Це я, таточку! / Гуляй! Співай! Пісяй! Танцювай, моя мармулядочко!" Без цього – то вже, власне, тільки „Ау", а не цілий „Любові поклик ау-уа" – хоча теперішній ніжніший і більш витончений варіант пісні, напевно, вподобає не менше меломанських вух. Зрештою, згадаймо собі народне „Скільки там тої зими!" і слухаймо перкалабівського „Діда" на повну гучність!

* * * * * * * * * * *

Тарас Малкович, Київ

Фото з архіву Галини Крук

Проблема вибору

Бувають ситуації, коли, здається, немає виходу. Але завжди є можливість вибору. Навіть якщо доводиться вибирати з-поміж двох зол – більшого і меншого. Часто ми схильні плутати ситуації без виходу із ситуаціями без вибору. Особливо, якщо справа стосується не „тут і зараз", а дещо віддаленої від нас епохи. Наприклад, коли починають пояснювати, що за Союзу неможливо було нічим займатися, не вступивши в комуністичну партію – ані, скажімо, дисертації захистити, ані кар'єри зробити. Проте я знаю інше: якщо мій тато не хотів вступати в цю партію, то він цього і не зробив, навіть коштом написаної, але не захищеної дисертації. Це була його ціна за його переконання. Він не був публічною особою, політиком, дисидентом – звичайна людина зі своїм кодексом честі і морально-етичною позицією. Ну, не мали ми якихось додаткових благ, квартири у престижному будинку і т.п., але я з цього приводу ніколи не шкодувала, бо розуміла – все по-чесному, це його вибір. Хтось скаже, що це ж нічого не змінило в масштабах історії – це ж крапля в морі. Проте це вплинуло на мене, отже, це мало сенс.

Великий відступ від себе часто робиться маленькими кроками. З усіх людських інстинктів інстинкт виживання говорить найголосніше. І змушує пристосовуватися, намацально шукати лінії найменшого опору. Щоб просто вижити, щоб жити по-людськи, щоб жити краще, ніж інші. Те, що ми вибираємо, здається нам досить дрібним і не тягне за собою глобальних наслідків. Однак були часи, коли ціною вибору була смерть. Нещодавно дивилася фільм „Три історії Галичини: три долі" і знаходила там багато перегуків із тим, що розповідала про війну моя бабця: то був час загостреної ситуації персонального вибору, постійного, болісного, відповідального – як реагувати, до кого примкнути, чи когось ховати, чи когось рятувати, чи навпаки – зводити порахунки. Не кажучи вже про типовий для будь-якої війни глобальний вибір кожного солдата поміж „вистрілити першим у когось" і „дати іншому вистрілити першим у себе". На понівеченому екрані історії, коли дивитися на все здалеку, багато що зливається – постаті першого плану і масовка, добро і зло, благородність і підлість. Часом здається, що відмінність між варіантами того вибору була така мала, все так химерно переплелося, що було однаково, що вибрати. Природа вибору така, що кожен робить його персонально – і той, хто вибирає з переконання, і той, хто в силу обставин стає на бік загалу. І так само персонально людина відповідає перед собою і перед тими, з ким вона не може кривити душею чи за кого сама відчуває відповідальність. Але ж як часто хочеться сховатися за оте „все одно не було іншого вибору", „мій вибір нічого не змінював". Розуміння необхідності й відповідальності персонального вибору – ось чим насамперед була для нас Помаранчева революція. Це дуже важливий досвід, який ми так до кінця і не засвоїли.

Щоразу, коли я бачу погаслі очі студентів, які 4–5 років свого життя „убивають" на опанування спеціальності, яка анітрохи їх не цікавить і ніколи не стане справою їхнього життя, то думаю про те, яким злом є робити вибір за когось, хто вже здатен зробити його сам. Це вибір батьків. Тоді я згадую історію моєї бабці, жінки допитливої і до всього здібної, долею якої історія XX століття проїхалась усіма своїми колесами. Колись після семи класів вона дуже хотіла йти вчитися далі, але батьки мали багато морґів землі, старший брат уже вчився у місті, а когось, отже, треба було залишити на господарці. А потім прийшли „совіти", всю землю і господарку довелося віддати до колгоспу, щоб не вивезли на Сибір, а хто не мав міської спеціальності, той фактично зостався колгоспним кріпаком. „Якби мої тато знали, як міцно вони прив'язали мене до тої землі, що вони для мене вибрали", – якось вирвалося у бабці.

Зрештою, це був її вибір – погодитися чи не погодитися з рішенням батька. Бо можливість вибору є завжди.

Галина Крук, Львів

ОСТАННІЙ ФЛЕШМОБ

Нині для того, щоб гостро й безпосередньо відчути заяложене, але від цього не менш сакраментальне „цей світ котиться у прірву", вже не конче вчергове face to face зіткнутися з фактом, який би це підтверджував. Фактів цих, звісно, не поменшало – жахливим, неприйнятним, межово абсурдним чи патологічним нас щодня щедро годує перша-ліпша стрічка новин. Проте ексклюзивне раніше інформаційне русло – телебачення – давно втратило свою ексклюзивність. Про те, що телебачення – глобальний сміттєпровід, а „в ящику живе какашка", нині знають навіть школярі. Однак ще не так давно альтернативний глобальний смітник під назвою „інтернет" виглядав прийнятніше через те, що серед завалів сміття кожен міг самостійно вишукувати перли насправді потрібної інформації. А ще – викидати туди власні повідомлення. Але дуже швидко, як і будь-яка масова річ, інтернет еволюціонував у бік максимального спрощення т.зв. юзабіліті, щоби посполита маса споживачів не особливо напружувалася, зливаючи в мережу власні інформаційні стоки. Декілька років тому, за золотої доби LiveJournal, цей ресурс завдяки своїй архітектурі сформував аудиторію не те, щоб елітарну, та все ж обтяжену якимись знаннями, уміннями й потенціалом – аби створити пост, людина мусила самостійно щось написати, в той чи інший спосіб зафіксувати якусь подію, висловити своє ставлення до неї. Якщо порівняти дописи „живого журналу" з безконечними й безкінечно агресивними стрічками „коментів" з будь-якого приводу на інших, передусім новинних ресурсах, стає очевидним – у анонімні коментатори охочіше подаються люди в переважній більшості малоосвічені, некомпетентні, яким нема що сказати, окрім як вихлюпнути зайву агресію тощо. За викиди немотивованої агресії дуже швидко почали платити гроші – так з'явився „троллінг". Паралельно еволюціонували й соціальні мережі, і от сьогодні чемпіоном цієї еволюції можна визнати Facebook. Привабливість його архітектури також полягала в швидкому пошуку друзів, легкому створенні спільнот „за інтересами", можливістю „чатитись" он-лайн, конектитися за посередництвом мобільного телефону та ін. Проте, на відміну від LiveJournal, користувачі Facebook виходять в ефір переважно під власними іменами – це й досі викликає небезпідставні страхи про можливий тотальний контроль над користувачами з боку першого-ліпшого „великого брата" – зате юзери вже не мусять щоразу дивувати світ власними здобутками: масштаби т.зв. „копіпасту" в мережах подібного типу дозволяють твердити, що копіпаст або ж перепост – найпопулярніша форма дописів. Чудесне спрощення зачепило й методику коментування: вже не обов'язково висловлювати свою думку – достатньо „лайкнути", себто один раз клацнути мишкою, щоб випустити в астрал макдональдсівську мантру „I like it". Якщо уявити, що Facebook справді задумувався для тотального стеження, навряд чи його творці могли передбачити інший ефект: нині, аби влаштувати чергове промивання мізків аудиторії, вже не конче заманювати публіку сенсаціями і смаженими фактами – публіка завдяки копіпасту активно згодовує сміття сама собі, якимось чином навіть самореалізовуючись у процесі безконечних перепостів.

Звісно, можна згадати й про те, що саме завдяки соціальним мережам виникають нові, мобільні форми суспільної самоорганізації – якщо раніше все обмежувалося флешмобами й іншими невинними забавами, то тепер через мережевий зв'язок можна організувати страйк, мітинг, або й революцію. Те, що в цілому світі сьогодні спалахують масові акції непокори й спротиву, звісно, має передусім економічно-політичне підґрунтя. Однак масштабність (чи вже глобальність) цих явищ завдячує комунікаційним можливостям соціальних мереж.

Щиро кажучи, мене ці можливості лякають. Я не вірю в здоровий глузд посполитого населення – так званого народу (народів). Я не знаю, що мало би трапитися, аби я почав підтримувати ідею революції (звісно, йдеться не про т.зв. „оксамитові", „кольорові", а справжні збройні заколоти). Мені не хотілося б зіткнутися face to face із матеріалізованими „троллями", чи придурками, які закидають в YouTube зняті на мобільник сцени насилля. Мені взагалі не хотілося б виходити на вулицю, аби гаслами й кулаками вирішувати суспільні проблеми. Проте на запитання „що робити?", коли ситуація і в моїй країні, та й у більшості інших виглядає вкрай нестерпно, я також скажу, що без революції не обійтися. Але це повинна бути справді глобальна, себто всесвітня революція – революція-флешмоб. Нехай би всі мешканці планети, використовуючи можливості нових медіа й технологій домовилися б якогось дня НЕ РОБИТИ НІЧОГО. Себто – зовсім нічого. Влаштувати собі таку всесвітню суботу, коли ти не вмикаєш світло, не вариш їсти, не користаєшся водогоном, транспортом, телефоном – узагалі нічим не користаєшся. Звісно, аби подолати певні побутові незручності, доведеться запастися бодай водою для гігієнічних потреб, і взагалі продумати всі дрібниці (підозрюю, підготовка до такої акції може видатися важчою, ніж мені зараз здається, варто подумати про підприємства з неперервним циклом, інші якісь нюанси, проте все можливо, якщо обдумати й спланувати гуртом). І от один день такої революції (сказати б – день, коли зупиниться Земля), може нічого радикально й не змінив би, однак ми всі отримали б унікальний шанс спокійно роззирнутися і подивитися на цей світ власними очима, згадати, що в кожного з нас колись був свій особистий, приватний, інтимний погляд на речі, не замутнений копіпастами й чужими коментами.

Ну, бо якщо цей світ і справді котиться в прірву, то чому б принаймні на один день не зупинити цей рух?

Юрко Іздрик

„Бароковий кордон" Слобожанщини і Донбасу

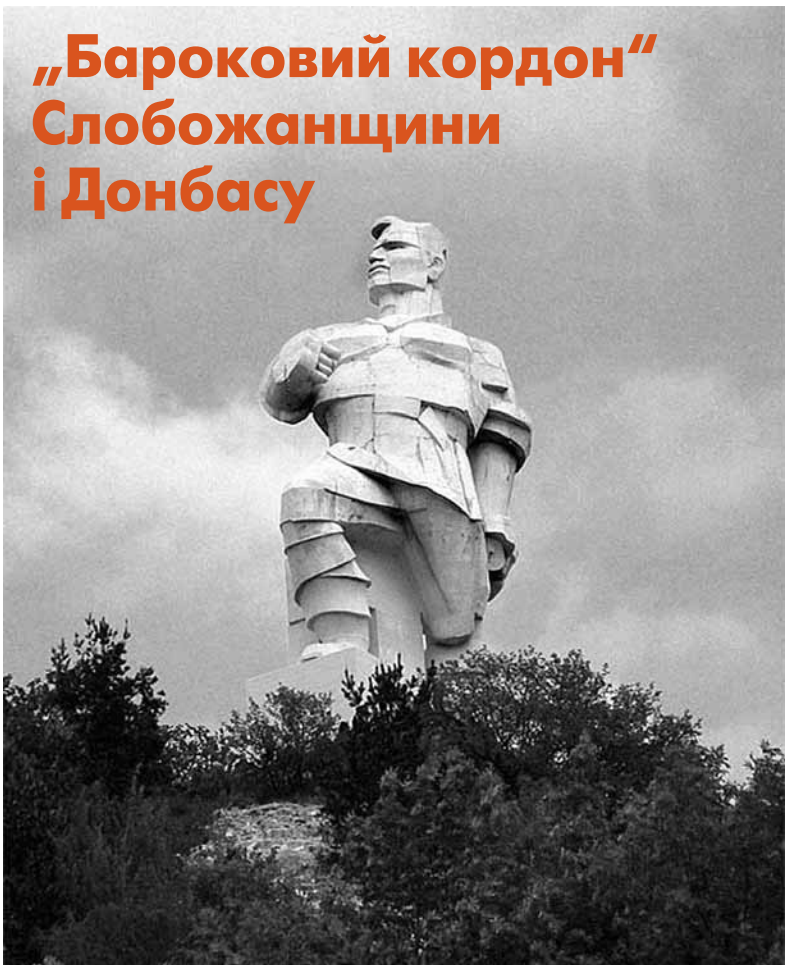

За моїми спостереженнями, туристи з центральних і західних регіонів країни порівняно нечасто бувають у цьому мальовничому закутку Сходу, а дарма. Мова – про Ізюм, одне з найбільших міст Харківщини, та Святогірськ, головну історичну пам'ятку Донеччини. Обидва міста розташовані неподалік кордону Харківської й Донецької областей. Обидва мало відповідають усталеним стереотипам про цю частину України.

Ізюм – самий край Харківської області. Відтак, що з Харкова, що з будь-якого іншого міста сюди досить довго діставатися. Нинішнє місто Ізюм було засноване українськими переселенцями в сімнадцятому столітті, а раніше тут пролягала межа впливів, сутичок кочівників і слов'ян (звідси й тюркська назва). 1685 року Ізюм став центром полку. На розвиток міста помітно вплинула поява залізниці та наявність тут нинішньої автотраси Е40.

Власне, з автотраси легко зорієнтуватись і побачити всі головні цікавинки Ізюма. Найперше це розташований неподалік автовокзалу Покровський собор у стилі козацького бароко. Стрункі обриси храму XVII століття добре вписуються у нерівний міський рельєф.

Другий виразний туристичний об'єкт – гора Кременець. Це пам'ятка природи, крейдяний останець зі степовою рослинністю. З Кременця відкривається симпатичний краєвид на найбільшу річку Східної України Сіверський Донець. Цей краєвид у різних варіаціях часто трапляється на картинах видатного художника Сергія Васильківського, уродженця Ізюма.

Тут є монумент загиблим у Другій світовій війні, неподалік стоїть телевежа, а головне – своєрідна експозиція кам'яних „половецьких баб", загадкових монументальних скульптур, доволі поширених у цій частині країни. На жаль, їх дедалі частіше викрадають для потреб „чорних колекціонерів".

Порівняно близько до Ізюма розташувався Святогірськ із його знаменитим монастирем – тепер Святогірською лаврою. Успенський монастир на крейдяній горі (так само над Сіверським Донцем) згадується в письмових джерелах XVII століття, проте окремі легенди відносять його заснування ще до старокиївських часів. Так чи інакше, монастир на прикордонній території існував і виконував, звичайно, не лише духовні, а й оборонні функції. Свого часу сюди з Почаєва перейшла частина братії, що не визнала переходу в унію. У XVIII столітті його закрила Катерина II на тлі загального розгрому України. Відновили монастир через століття, а потім на довгі роки обитель знову була закрита радянською владою.

Нині це один з опорних пунктів православної церкви Московського патріархату з усіма наслідками. З одного боку, відновлення святині йде „стахановськими" темпами, монастир розростається, зростає його паломницька і туристична роль. З іншого – це не завжди виважені реставрації та специфічний дух фанатичної нетерпимості, метушні, просто розлитий у навколишньому повітрі.

У Святогірському монастирі, крім основних храмів, варто побачити старовинну барокову Миколаївську церкву. У монастирських горах є печери, зверху є монастирський сад, унизу річка.

А ліворуч від лаври – пам'ятка новіших часів, теж по-своєму унікальна. Це кубістичний пам'ятник революціонеру (та одному з прихильників Донецько-Криворізької республіки) Артему авторства скульптора Івана Кавалерідзе (1927 рік). Він, звісно, дивно поєднується з монастирським комплексом на сусідній горі, але сам по собі ефектний і гармонійний, добре передає дух свого часу. З пам'ятником пов'язана низка легенд. Наприклад, про те, як робітникам, що приїхали сюди на екскурсію, не подобався авангардний вигляд революціонера, аж поки найстарший робітник не сказав:

– А його робили не по фотографії, а по біографії!

Друга легенда – буцімто під час Другої світової війни скульптуру щодня розбомблювали німці, а за ніч радянські люди знов її відновлювали.

Вірити старовинним легендам чи ні – справа смаку. У будь-якому разі на тлі старших і молодших пам'яток завжди можна сфотографуватися.

Олег Коцарев, Київ

Історія від історика

Андрій Портнов. Історії істориків. Обличчя й образи української історіографії XX століття, Київ, Критика, 2011.

Що перше впадає у вічі при читанні цієї книги, або ж „живих" оповідей Андрія Портнова про її героїв, – автор любить цих людей, співчуває їхньому нелегкому науковому життю і становленню на тлі тоталітарних та авторитарних режимів XX століття. Цю книгу можна читати з кінця, з середини, і, звісно, від початку, тим більше, що вступ під заголовком „Бійці за історію" та вступна стаття „Бути науковцем у тоталітарній державі" багато що прояснюють в інспірації Андрія.

Одна з ідей книжки – розповісти про катеринославську (дніпропетровську) школу істориків, до якої сам Портнов має стосунок як випускник місцевого історичного факультету. За його словами, довоєнну школу (кажемо „школа" умовно, оскільки головні герої книги – Володимир Пархоменко, В'ячеслав Заїкин та Віктор Петров – були інтелектуалами-самітниками й не мали учнів у історіографічному сенсі) було, фактично, репресовано, і після війни на факультеті не працював жоден випускник 1920–1930-х років. Хоча при написанні цієї книги автор виявив, що тяглість таки було збережено: випускник повоєнного Львівського університету, уродженець Острога Микола Ковальський очолив створену ним кафедру джерелознавства Дніпропетровського держуніверситету; його ж учитель зі Львова Георгій Гербільський закінчив Дніпропетровський ІНО в 1928 році – таким чином традицію було відновлено.

Вочевидь, носієм традиції української історіографії є і сам Портнов, який писав кандидатську роботу під керівництвом Ярослава Ісаєвича; той, своєю чергою, прийшов працювати в Інституті суспільних наук АН УРСР на запрошення Івана Крип'якевича, учня Михайла Грушевського. Те, що автор „Історій істориків" стикався з постатями Ярослава Ісаєвича та Ярослава Дашкевича, справжніми геніями свого часу (дарма, що антагоністами), дозволяє йому робити подекуди безапеляційні, нерідко критичні висновки, мати власну позицію стосовно того, що означає бути історіографом. До слова: історіографічний складник у книзі присутній на всі 100% – окрім надзвичайно захопливих біографічних нарисів, Портнов мусив розібратися і з науковими зацікавленнями своїх героїв. У випадку Пархоменка – це теорії давньоруської державності, Заїкина – церковна історія, у Пріцака – глобальне візіонерське бачення української історії.

Хоч книга порівняно невелика, кожне її слово доцільне – автор крихтами збирав дані про своїх героїв (передусім ідеться про повернення з наукового небуття постатей Пархоменка і Заїкина), радіючи кожній відповіді на свої листи-запити до можливих свідків, натрапляючи в найбільш несподіваних збірниках на рецензії-відгуки чи прикриті псевдонімами публікації (той же Заїкин, який полюбляв писати на самого себе критичні рецензії, а потім від них „відбиватися", провокуючи дискусії; історик просто-таки жонглював псевдонімами та ініціалами). До слова, польським читачам буде цікаво дізнатися, як на еміграції у Варшаві В'ячеслав Заїкин боровся з хибними стереотипами про власну особу: він товаришував з усіма колами вигнанського гетто, – росіянами, українцями, православними та греко-католиками, – викликаючи підозри у „шпигунстві" на користь тих або інших. „Своїм" натомість він так ні для кого й не став. Оскільки неможливо було віднайти фото Заїкина та інших окремих героїв книги, видавництво відмовилося від ідеї розміщувати світлини інших, сучасніших істориків; використано натомість фантастичні інсталяції польського перформера Ґжеґожа Ковальського (обкладинка, на якій читачі бачать „проявлені на снігу" однотипні обличчя, – також його витвір).

Свого часу, коли я ще викладав історію в школі, одним із моїх правил було таке: „Головне завдання історика – не нудити". Фактично, „Історії істориків" Андрія Портнова є прикладом того, як по-сучасному, без краплі занудства можна описати долі людей, цілком імовірно, самих по собі й нудноватих. Класичний приклад тут, безперечно, – Заїкин. Дозволю собі цитату. За спогадами Олександра Домбровського, Заїкин – „на перший погляд, малозамітна людина... грубі скла окулярів свідчили про дуже слабкий зір, а зовнішній вигляд, одяг – зраджували не лише жалюгідний матеріальний стан, але й незацікавлення елементарними підставами естетики". „Бавився" в такого собі зануду-інтелектуала й Петров, але в нього це була радше одна з численних масок. Утім, те, що вони були цікавими для науки, саме по собі перетворює їх на „зірок".

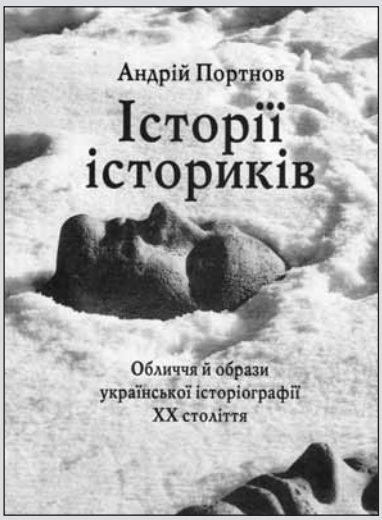

Розказані Портновим історії не лише цікаві як окремі біограми конкретних знаних і не знаних досі жерців Кліо. Вони підтверджують, що тоталітарній владі ніколи не були байдужі ці люди – якщо їх не можна було підпорядкувати, вона їх знищувала. Бої за істориків (а саме так називається післямова до книги) свідчать про важку боротьбу науковців за право такими залишатися і про бажання влади зробити з них слухняних виконавців „волі партії". Нерідко, зазначає Портнов, винними були самі науковці. Тут і відома боротьба між „партіями" Михайла Грушевського (з одного боку) та Агатангела Кримського й Сергія Єфремова (з іншого) в Академії Наук, яка ослабила її зсередини. Не втримався Андрій Портнов і від того, щоб не відповісти (віртуально) Олександрові Оглоблину з приводу його висновку, нібито „українська історична наука на Батьківщині перестала існувати". „Оглоблин ані словом не згадав про власну роль у совєтизації історичної науки", – зауважує автор „Історій істориків". Відповідальність починається з кожного особисто...

Насамкінець про те, що поляки називають „warsztat historyka",

тобто те, наскільки професійно оформлено книгу з точки зору історіографічного канону. Знову-таки: читачеві важко знудитися, відволікаючись на змістовні посилання, цитати „на місці", авторські „ліричні відступи" стосовно того, звідки роздобута конкретна інформація. Наприкінці – алфавітний покажчик. Мова (як завжди у видавництві „Критика") рясніє зворотами, властивими часу головних героїв книжки Портнова. Вдала розбивка на розділи й підрозділи – і захопливе занурення у світ інтелектуальних переживань носіїв української історичної науки можна розпочинати.

Роман Кабачій, Київ

Життя як виклик і спроба

Степан Процюк. Маски опадають повільно, Київ: Видавничий центр „Академія", 2011, 304 с. (Серія „Автографи часу").

Про цього українського письменника, драматурга, політичного та громадського діяча, „старого вовка контрреволюції", „громадянина планети", „жахливу дитину національної літератури" вже мало бути написано десятки книжок, досліджень та монографій, захищено сотні дисертацій, знято не один фільм. Він – унікальний приклад багатогранності і суперечливості неймовірно складної особистості, таланту, чару та сили, яких вистачило б на десятки інших життів. Чиїхось, не таких талановитих, не таких пристрасних, не таких амбітних. Але інших не було, було його, одне-єдине життя Володимира Винниченка. Як протиставлення і заперечення. Як виклик і спроба. Як майже успішне впорядкування екзистенційного хаосу буття, котрий у своєму абсолюті є мірою порядку.

Нова книжка українського письменника Степана Процюка „Маски опадають повільно" з серії „Автографи часу" – це, без сумніву, постмодерна і, безперечно, психоаналітична і дуже, так би мовити, процюківська версія життя одного з найконтроверсійніших представників українства.

Як відомо, Степан Процюк для писання романів цієї серії обирає митців, близьких собі за психотипом. Такий вибір має свої плюси та мінуси, але в будь-якому разі, вочевидь, не залишає шансів на об'єктивність сприйняття, на тонкий беземоційний аналіз усіх порухів душі, на виведення найточнішої та найправдивішої формули життя. І це потрібно мати на увазі, читаючи роман про Володимира Винниченка, зазираючи в таке його віддзеркалення, сприймаючи таку авторську алегорію, символіку і метафізику. Та беззаперечним і безсумнівним залишається одне: автор, як і його герой, намагається бути „чесним з собою", і це прагнення викликає повагу та довіру. Навіть якщо перед вами постає зовсім інший Винниченко, ніж той, якого ви знали й любили; навіть якщо у процесі читання з часом винниченківська „краса і сила" поступово, сторінка за сторінкою – особливо коли йдеться про останні десятиліття життя в еміграції – трансформується у маланюкове „час, Господи, на самоту й покору"; навіть якщо зворотний бік його неймовірного чоловічого чару через призму щоденників постає ловленням вітру у неможливості запопасти вічну молодість.

Степан Процюк фрагментарно торкається революційної та політичної діяльності Винниченка, хіба що коли йдеться про гімназійні та студентські роки – гурток „Студентська громада", арешт, тюрма, вирок – якось дискретно та майже випадково згадує про державотворчу діяльність, акцентуючи увагу саме на його письменницькій та чоловічій сферах життя Володимира Вииниченка, які йому, ясна річ, найцікавіші і найзрозуміліші. І цей вибірковий прийом, мабуть, виправданий, бо саме він найближче підводить читача до розуміння джерел потужних емоційних імпульсів, котрі рухали Винниченком від самого дитинства, до поступового розгортання неймовірної траєкторії життя простого хлопчини з Єлисаветграду, чиє народження ознаменувала не зірка з січневого вифлеємського неба, а химерна хвостата комета у спекотних чебрецевих степових небесах.

Потім ця комета з'явиться вдруге і востаннє у ніч, коли „народився письменник" – юнак напише свій перший твір, поему „Софію", яка так і не буде опублікована у львівському „Літературно-науковому віснику". Зате Володимир Винниченко стане найуспішнішим та наймодернішим українським письменником і драматургом довоєнної Європи – його „Чорна Пантера і Білий Ведмідь" матиме шалений успіх у Німеччині – на жаль, цей період зі своїми злетами та падіннями завершиться бідністю та самотністю у невеличкій садибі сільця Мулеж поблизу Канн.

Книжка „Маски опадають повільно", окрім нелінійності біографічного наративу, що постійно змушує читача зіставляти й аналізувати, тобто перебувати в тонусі та контексті, таїть у собі ще один підступ: з 11 розділу оповідь змінює ракурс і починає вестися від другої особи: „... Ти багато працював самотужки. Щось відбувалося всередині тебе..." Письмо стає інтимнішим і довірливішим, відстань між письменниками – автором та героєм, а відтак, і між читачем та головною дійовою особою зменшується максимально – життя Володимира Винниченка відчуваєш і сприймаєш як власне дихання, як биття власного серця, що зупиняється 6 березня 1951 року – „Сонце одразу заховалося. Чуже небо, вже без лагідних обрисів, нависло нестерпним тягарем"...

І неймовірним парадоксальним рефреном до цього останнього холодного березневого вечора через усю книжку лунатиме фраза „Така тепла, така рання осінь"... Осінь, котра обірветься навесні під повільне опадання останньої маски...

Марія Микицей, Івано-Франківськ

Мистецький Львів міжвоєнного двадцятиліття

Українські мистецькі виставки у Львові (1919–1939). Довідник; антологія мистецько-критичної думки, Автор-упорядник Р. М. Яців, Львів, Львівська національна академія мистецтв; Інститут народознавства НАН України, 2011.

Поява ґрунтовної документальної антології „Українські мистецькі виставки у Львові (1919–1939)", підготовленої Романом Яцівим, – надзвичайно важлива подія в українському мистецтвознавстві. Упорядник усвідомлював свою місію, коли готував цей „функціональний "ґроссбух" для полегшення дальшої дослідницької праці". Не тільки і не стільки власної, скільки праці багатьох колег та молодих науковців, перед якими ще стоять завдання реконструкції та осмислення українського мистецького процесу XX ст. Теоретичні узагальнення, визначення особливостей того чи іншого явища можна робити тільки на підставі наявної фактологічної та документальної бази. У випадку з мистецьким життям Львова міжвоєнного двадцятиліття ця база довгі роки була схована в спецфондах, розпорошена по дивом збережених раритетних виданнях. Зібрані разом документи стали потужним свідченням яскравого і різноманітного українського художнього життя у Львові 1919–1939 рр. Хочеться відразу наголосити на серйозній аналітичній селективній роботі, яку провів Р.Яців, аби подати цей сконцентрований „витяг" мистецької активності та критичної думки епохи.

Структура видання виглядає так: слово від упорядника і його ж короткий нарис стисло характеризують контекст, у якому виникали мистецькі організації, проводилися виставки і публікувалися критичні статті. Основний корпус документів згруповано у три розділи. Перший присвячений українським мистецьким об'єднанням міжвоєнного Львова. У ньому подана інформація про десять таких організацій: ГДУМ, „Треті Півні", „Українське Народнє мистецтво", СУМ, ЗУМО, АНУМ, група молодих АНУМ у Варшаві, УТПМ, УФОТО, РУБ. Перелік учасників, мотиви і завдання створення, основні мистецькі акції, архівні джерела та бібліографія за кожним із цих угруповань становлять довідникову базу і відкривають перспективу подальших окремих досліджень цих об'єднань. У другому розділі за хронологією опубліковано 31 каталог найважливіших мистецьких та фотографічних виставок – збірних і персональних. Рідкісні каталоги подано з текстами передмов, іменами учасників і назвами творів, що дозволить звертатися до цього видання дослідникам як мистецьких подій, так і творчості окремих митців.

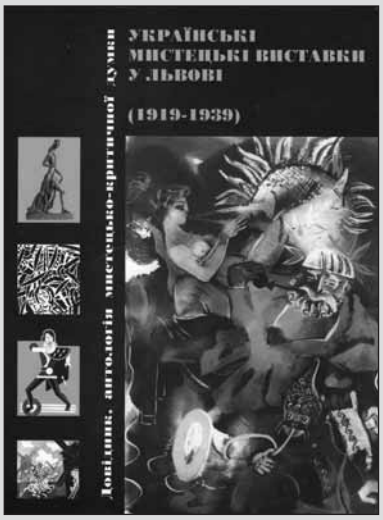

До третього розділу, найбільшого за обсягом, упорядник відібрав мистецтвознавчі „Статті, рецензії, огляди" – 150 публікацій. Тексти М. Голубця, П. Ковжуна, Св. Гординського, М. Федюка, В. Ласовського О. Грищенка, І. Федорович-Малицької та ін. творять професійне різноголосся української мистецької критики – настільки насичене і тісно пов'язане з тогочасними процесами у Європі, що воно може слугувати прикладом для теперішніх критиків в Україні. „Річ іде про мистецьке виховання загалу, про те, щоб суспільність уміла відчувати мистецькі твори незалежно від яких-небудь умовин політичних, соціяльних чи релігійних", – слова, написані Св.Гординським у 1930 р., не втратили своєї актуальності і сьогодні. Упорядник зберіг мовний колорит кожного тексту як науково-інтелектуальної пам'ятки свого часу і свого регіону – Галичини. Для наближення цієї документальної бази до іноземних дослідників зроблено переклад англійською мовою змісту, передмови упорядника, коротких резюме про кожну з мистецьких організацій. Ця антологія повинна привернути увагу польських дослідників, демонструючи потужність українських мистецьких пошуків у Львові міжвоєнного двадцятиліття. Видання має іменний покажчик та покажчик географічних назв. Тексти супроводжують численні чорно-білі ілюстрації, здебільшого раритетні. Обкладинки каталогів, олійні та графічні твори митців, фотографії візуалізують українське мистецьке обличчя Львова того часу. Видання було б іще більш інформативним, якби мало перелік цих ілюстрацій із вказаним місцем знаходження творів (якщо відомо) або звідки походить репродукція.

Безсумнівно, ця антологія набуде хрестоматійного значення, її сторінки швидко позатираються студентськими і дослідницькими пальцями. Пошана та пієтет, із якими упорядник поставився до документів і критичної думки міжвоєнного двадцятиліття, свідчать про його глибоке знання цієї епохи, щире захоплення проблемами та персонажами мистецького Львова 1920–1930-х рр. Це видання не тільки наблизить до нас міжвоєнне двадцятиліття, але й вплине певною мірою на мистецьку думку та пошуки сучасного мистецького Львова. Саме завдяки таким виданням підтримується зв'язок поколінь.

Віта Сусак, Львів

„Подвійне дно" письменницьких шухляд

Станіслав Цалик, Пилип Селігей. Таємниці письменницьких шухляд: Детективна історія української літератури, Київ, Наш час, 2010.

Нам усе ще бракує несерйозних книжок про українську літературу. Перебуваючи в полі академічних (а подекуди – псевдоакадемічних) досліджень, красне письменство залишається маркованим як нудне та нецікаве аж до оскомини. Це стосується не лише текстів, але й авторів неперечитуваних зі шкільних років книжок. Постаті діячів

рецензії

літературного процесу настільки забронзовіли, що оживити їх не здатен навіть фольклор. Особливо це стосується письменників радянської літератури: чи багато анекдотів або сороміцьких віршиків ви знаєте про Олеся Гончара або Остапа Вишню?.. Вочевидь, менше ніж про їхню творчість написано дисертацій та монографій.

Книжка Станіслава Цалика та Пилипа Селігея „Таємниці письменницьких шухляд: Детективна історія української літератури" – це одне з видань, написаних із метою не тільки трансформувати канон, але й вплинути на його рецепцію. Адже як тільки письменник стає класиком, то його твори перетворюються на набуток науковців і вчительок української літератури. Інтерес же до біографій вичерпується на етапі домальовування рогів і вусів портретові в підручнику (як у короткометражці з „Мудаків").

...У 1930-х роках радянських письменників поселяли централізовано: у спеціально збудованих оселях. Так і контролювати їх було легше, в разі чого; та й з погляду тогочасної системи планування та розподілу житла теж найзручніше. На вул. Б.Хмельницького, 68 досі є житловий будинок „Роліт" (новотвір епохи абревіатур; походить від „робітники літератури"), де у різний час мешкали кілька поколінь творців української літератури соціалістичного реалізму. Стіни будівлі обвішані меморіальними дошками – і це єдиний вияв збереження пам'яті: адже музею в цьому будинку не створено жодного. „Таємниці письменницьких шухляд" – це чи не перша спроба написати історію „Роліта".

Автори книжки протягом кількох років збирали архівні матеріали, спогади родичів та знайомих письменників; результатом стала насичена фактажем та ілюстраціями книжка. Багато інформації та фото публікуються тут уперше – тож видання стане цікавим навіть для скептиків. Особливу увагу приділено постатям Миколи Бажана, Максима Рильського, Івана Кочерги, Уласа Самчука (який зупинявся тут під час Другої світової війни), Павла Тичини, Олександра Корнійчука, Юрія Яновського, Остапа Вишні, Олекси Кундзіча та Олеся Гончара. Чому обрано саме цих письменників – адже в Роліті у різний час проживали набагато більше „живих класиків" – дослідники не пояснюють. Вочевидь, такий добір є результатом спроби формування канону, зовні обмеженого географічно. Окрім розповідей про центральні постаті української радянської літератури, С. Цалик і П. Селігей відкривають для широкого загалу Олексу Кундзіча, творчий потенціал якого так і не розкрився повною мірою, а також звертаються до історії перебування тут Уласа Самчука, який не перетнувся з евакуйованими на період окупації України письменниками в часі, проте якийсь період перебував у тому ж просторі.

Звісно ж, не всім письменникам склалося мешкати у цьому будинку протягом усього життя. Хтось отримував іншу, кращу, квартиру; хтось змінював адресу на табірну чи тюремну. Автори книжки зосереджуються саме на „ролітівських" періодах (хоча принагідно подають їхні історії і під час проживання в інших місцях); інформація про зміну мешканців тієї чи іншої квартири відбиває й трансформацію канону літератури соціалістичного реалізму. Карта-схема таких переселень могла би стати унаочненням такої динаміки.

Деякі з „таємниць", які автори дістали зі знайдених тільки ними шухляд, можуть здатися мало не фантастикою: виявляється, органи держбезпеки готували замах на Максима Рильського; з'ясовано, Павло Тичина – спадкоємець гетьмана Полуботка; мало хто знав раніш про те, що Юрій Яновський був „жайворонком"; небагато кому було відомо, що Микола Бажан відмовився від номінації на Нобелівську премію – натомість існує припущення, що Папа Римський свого часу висунув на здобуття цієї ж таки премії Олеся Гончара... Вірити чи ні – вирішувати кожному особисто.

Втім, здається, що результати перевірки тих чи інших фактів є не аж такими вже й важливими. Важливіша сама книжка як феномен: нам не вистачало такого дослідження. Жанрова ніша „байок" про письменників є практично незаповненою – а це необхідно хоча би для врівноваження академічного дискурсу.

Текст Цалика і Селігея є дещо патетичним. І якби автори зробили книжку об'єктивнішою, критично осмислили репліки близьких головним персонажам „Таємниць..." людей, подали більше різнобічних коментарів – праця від того тільки виграла би. Зрештою, й авторський коментар не завадило б очистити від пафосу та надмірного захоплення: не варто творити панегіриків.

Втім, одне з основних завдань таки виконано: після прочитання ставишся до корифеїв українського письменства дещо інакше. Ці люди кохали, розлучалися, тремтіли від страху арешту, прогиналися під вимоги влади й шукали способів не прогинатися... Традиція читання белетризованих біографій у нас нерозвинена. Навряд чи багато з тих, кому до рук потрапить ця книжка, кинуться переглядати оди Сталіну чи нагороджені державними преміями романи: в українській літературі все ж існують кращі художні твори. Та про перипетії життя класиків, чиї імена відомі зі шкільної лави, читати щонайменше цікаво. І хоча „Таємниці..." не дотягують до рівня вишуканої інтелектуальної гри (як, приміром, знамените есе Соломії Павличко про вуса, котре для українського літературознавства є, вочевидь, зразковим втіленням жанру), проте однозначно свідчать: вітчизняні дослідники здатні відкривати результати своєї роботи людям, далеким від наукового дискурсу. А отже, тепер маємо ще одну книжку з історії літератури, яку читати цікавіше, ніж белетристику тих авторів, яким присвячено розвідку.

Оксана Щур, Київ

Немає чорно-білої історії, не існує чорно-білих людей. Це для мене важливо і це мені цікаво в історичному кіно.

Олесь Санін